ORTAOKULLAR İÇİN

TESTLİ

YURTTAŞLIK BİLGİSİ

SINIF: II

Yazan :
CEMAL ONOĞUR
Buca Ortaokulu Müdürü

Millî Eğitim Bakanlığının 1.9.1961 tarih ve 611-2/512-14328 sayılı yazılariyle ortaokulların ikinci sınıfları için ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

İNKILÂP KİTABEVİ
İstanbul, Ankara caddesi No. 95

English High School
For Boys. Orta-II

YENİ MATBAA
İSTANBUL — 1961

İÇİNDEKİLER

		Sahife
	ÇEVREMİZDE EKONOMİ HAYATI	5
I.	Ekonomi hayatı	6
II.	Tarım	7
III.	Endüstri ve küçük sanatlar	10
IV.	Ticaret	11
V.	İş hayatında ahlâk ve verim	15
	Öğrenilenlerin toplanması	18
	Yapılacak iş ve ödevler	19
	Öğrenilenlerin ölçülmesi	19
	GENİŞ ÇEVREMİZİN İDARESİ	22
I.	Türkiye'nin idare bölünüşü	23
II.	İllerin Özel İdaresi	30
	Öğrenilenlerin toplanması	32
	Yapılacak iş ve ödevler	32
	Öğrenilenlerin ölçülmesi	32
	TRAFİK BİLGİLERİ	35
I.	Türkiye'de trafik kuruluşları ve görevleri	35
II.	Belediyelere düşen görevler	37
III.	Belli başlı trafik kuralları	38
	Öğrenilenlerin toplanması	39
	Yapılacak iş ve ödevler	40
	Öğrenilenlerin ölçülmesi	40
	MİLLET TOPLULUĞU	42
I.	Millet nedir?	42
II.	Millî Duygu	46
III.	Millet hayatında ahlâkın önemi	47
IV.	Devlet	48
V.	Anayasamız	54
VI.	Devlette üç önemli görev	58
	Öğrenilenlerin toplanması	59
	Yapılacak iş ve ödevler	59
	Öğrenilenlerin ölçülmesi	60
	DEVLETİN YASAMA YETKİSİ	62
I.	T. B. M. Meclisi	63
II.	Kanun nedir ve nasıl yapılır?	69
III.	Bütçe nedir? Nasıl yapılır?	70
IV.	Danıştay	73
	Öğrenilenlerin toplanması	73
	Yapılacak iş ve ödevler	74
	Öğrenilenlerin ölçülmesi	74
	DEVLETİN YÜRÜTME GÖREVİ	76
I.	Cumhurbaşkanı	76
II.	Bakanlar Kurulu	79
III.	Bakanlıkların kuruluşları ve görevleri	83
IV.	Özerk kuruluşları	95
	Öğrenilenlerin toplanması	96
	Yapılacak iş ve ödevler	96
	Öğrenilenlerin ölçülmesi	96
	DEVLETİN YARGI YETKİSİ	99
I.	T.C. Anayasasında yargı görevleri	99
II.	Mahkemeler ve çeşitleri	100
III.	Mahkemelerde dâvaların görülmesi	104
IV.	Mahkeme kararlarının temyizi	111
V.	Hâkimler, C. Savcıları, avukatlar	113
	Öğrenilenlerin toplanması	114
	Yapılacak iş ve ödevler	115
	Öğrenilenlerin ölçülmesi	116
	TEST ANAHTARLARI	118

ÜNİTE: 1

ÇEVREMİZDE EKONOMİK HAYAT

«Yurdumuzu, dünyanın en mâmur ve medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız.»

ATATÜRK

ÜNİTEYE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

1 — Çevrenizde halkın geçim durumunu inceleyiniz. (Çevre inceleme fişi, sahife 8, soru: 1-5). 2 — Çevrenizde tarım durumunu inceleyiniz: (Soru: 6-14). 3 — Çevrenizin endüstri ve sanat durumunu inceleyiniz: (Soru: 15-19). 4 — Çevrenizin ticaret durumunu inceleyiniz: (Soru 20-24). 5 — Çevrenizde bulunan bir bankayı inceleyiniz: (Soru: 25).

ÜNİTEYİ İŞLEME PLÂNI:

I. Ekonomi hayatı.

II. Tarım:

1 — Türkiye bir tarım ülkesidir,
2 — Tarımla uğraşanların geçim ve çalışma durumları.

III. Endüstri ve küçük sanatlar:

1 — Türkiye endüstri alanında gelişmektedir.
2 — İşçilerin geçim ve çalışma durumları.

IV. Ticaret:

1 — Ticaret nedir?
2 — Ticaret ortaklıkları,
3 — Ticaret ve Sanayi Odaları,
4 — Borsalar,
5 — Sigortalar,
6 — Bankalar.

V. İş hayatında ahlâk ve verim.

I. EKONOMİ HAYATI

Yaşamak için birçok besin maddelerine; soğuktan, sıcaktan korunmak için giyeceklere; barınmak, dinlenmek için eve ve birçok eşyalara muhtacız. Evimizi ısıtmak için kömür, odun, havagazı; aydınlatmak için elektrik, gazyağı lâzımdır.

Bir yerden bir yere gitmek için taşıtlara, birbirimizle haberleşmek için haberleşme vasıtalarına ihtiyacımız vardır. Hastalandığımız zaman doktorun verdiği ilâçları eczahaneden alırız.

İnsanlar medeniyette ilerledikçe ihtiyaçları da artmaktadır.

Toplulukta bütün bu ihtiyaçların temini için insanlar aralarında (iş bölümü) yapmışlardır. Bir kısmı tarımla uğraşarak topraktan ürün elde eder. Bir kısmı endüstri alanında görev alırlar. Fabrikalarda, atelyelerde, çeşitli iş yerlerinde ham maddeleri işliyerek mamul bir hale

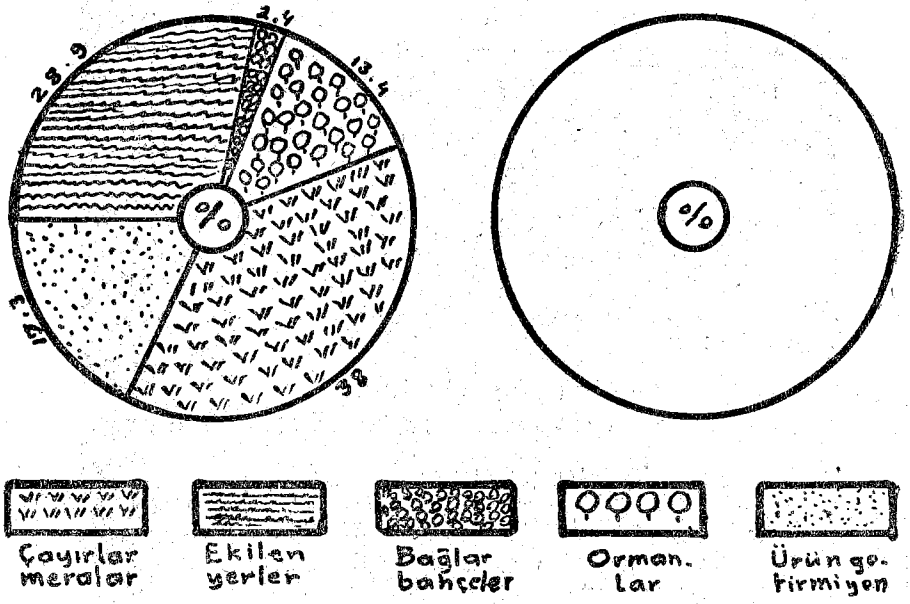

Ş: 1 — Türkiye'de toprakların bölünüşünü gösteren diyagramı inceleyiniz. Siz de, boş dairede bulunduğunuz yerin toprak bölünüşünü gösteriniz. Karşılaştırınız.

getirirler. Bir kısım insanlar da ticaretle uğraşırlar. Topraktan elde edilen ürünleri, fabrikalarda, atelyelerde, çeşitli iş yerlerinde imal edilen malları buralardan alıp ihtiyaç sahiplerine götürüp satarlar.

İşte bütün bu çalışmaların (Tarım, Endüstri, Ticaret) hepsi bir memleketin ekonomi hayatını meydana getirir.

II. TARIM

1 — TÜRKİYE BİR TARIM ÜLKESİDİR

Endüstrileşme yolunda büyük emekler harcamakla beraber, Türkiye bir tarım ülkesidir. Halkımızın büyük bir çoğunluğu (dörtte üçü) köylerde yaşar. Köylerde biricik çalışma şekli tarımdır. Diğer, kasaba ve şehirlerde oturanlar arasında da tarımla uğraşanlar vardır.

1955 nüfus sayımına göre Türkiye'de çalışan nüfus sayısı 12 038 432 olarak bulunmuş, bunun 9 307 402 sinin tarımla uğraştığı tesbit edilmiştir. Buna göre Türkiye'mizde çalışan nüfusun % 77 sinden çoğu tarımla uğraşmaktadır.

Ş : 2 — Türkiye'de halkın büyük bir çoğunluğu köylerde oturur ve toprakla uğraşır. Resimde Bolu köylerinden bir gurup görülmektedir.

Tarımla uğraşanlar arasında çiftçiler büyük bir çokluk meydana getirirler (% 95).

Yurdumuz topraklarının en büyük kısmını çayırlar, otlaklar, meralar kaplar. Bundan sonra sıra ile: Ekilen topraklar; ormanlar; sebzelik, meyvelik, zeytinlik ve bağlar gelir. Geriye kalan yerler de ürün getirmiyen topraklardır.

ÇEVRE İNCELEME FİŞİ

I — Halkın geçim durumu:

1 — Çevrenizde en önemli gelir kaynağı nedir? (.....)

2 — Çevrenizde yaşıyan insanlar en çok hangi meslekte çalışıyorlar? Sonra hangi meslek geliyor? Sıra ile yazınız: (.....
.....)

3 — Çalışanların elde ettikleri gelir geçimlerine yetiyor mu? (.....
.....)

4 — Çocukların yaptığı işler var mı? (.....)

5 — Çevrenizde yardıma muhtaç kimseler var mı? Yardım ve hayır işleri nasıl yürütülüyor? (.....
.....)

II — Tarım durumu:

6 — Başlıca hangi ürünler yetiştiriliyor?
a) Besin bitkilerinden : (.....)
b) Endüstri bitkilerinden : (.....)
c) Yemişlerden : (.....)

7 — Yetiştirilen ürünler çevrenize yetiyor mu? Bunlardan yurdumuzun diğer yerlerine satılanlar; Yurt dışına satılanlar? (...
.....)

8 — Dışarıdan gelen ürünler hangileri?
a) Yurdumuzdan gelenler? (.....)
b) Yurt dışından gelenler? (.....)

9 — Topraklarınızdan nasıl faydalanıyorsunuz? (.....)
a) Ekilen yerler: (% .....),
b) Çayırlar, meralar: (% .....),
c) Ormanlar : (%.....),
d) Bağlar, bahçeler : (% .....),
e) Ürün getirmiyen yerler : (% .....).

10 — Tarım ile uğraşanların geçim durumları nasıl? Diğer meslekllerde çalışanların durumları ile karşılaştırınız. Sonuçları yazınız : (.....
.....)

11 — Kullanılan tarım âletleri nelerdir? Bunlar nereden alınıyor? (...
.....)

12 — Çevrenizde beslenen hayvanlar hangileridir?
a) Küçük baş hayvanlar : (.....)
b) Büyük baş hayvanlar : (.....

13 — Çevrenizde hayvanlardan nasıl faydalanılıyor? (.....
.....)

14 — Çevreniz hayvan yetiştiriciliğe elverişli mi? Geliştirilmesi için neler yapmak lâzım? (.....
.....)

III — Endüstri ve sanat durumu :

15 — Çevrenizde hangi küçük sanatlar ve ev sanatları vardır? (.....
.....)

16 — Çevrenizde hangi endüstri çeşitleri gelişmiştir? (Maden çıkarma, imalât, inşaat, elektrik, gaz, su üretimi ve dağıtımı endüstrisi) : (.....

17 — Çevrenizde hangi fabrikalar var? Adlarını yazınız: (.....)

18 — Endüstride çalışanların geçim durumları nasıl? (.....
.....)

19 — Çevrenizde işletilen madenler var mı? Hangi madenler çıkarılıyor? Bunlar nerelere gönderiliyor? (.....
.....)

IV — Ticaret durumu :

20 — Çevrenizin en önemli ticaret konusu nedir? (.....)

21 — Çevrenizde pazar kuruluyor mu? Neler alınıp satılıyor? Satanlar daha ziyade kimlerdir? (.....)

22 — Çevrenizde Ticaret Odası var mı? (.....)

23 — Ticaretle uğraşanların geçim durumları nasıl? Diğer meslekerde çalışanların durumları ile karşılaştırınız : (.....
.....)

24 — Çevrenizde, iş ve işçi bulma kurumu var mı? Buraya nasıl başvurulduğunu ve işçiye nasıl iş bulunduğunu inceleyiniz : (.....
.....)

25 — Çevrenizde bulunan bankalardan birini inceleyiniz:
a) Adı nedir? (.....)
b) Merkezi neresidir? (.....)
c) Yaptığı işler? (.....)
d) Çevrenize sağladığı faydalar? (.....
.....)

2 — TARIMLA UĞRAŞANLARIN GEÇİM VE ÇALIŞMA DURUMLARI

Yurdumuzda tarımla uğraşanların çoğu köylerde yaşar.

Cumhuriyet hükûmetleri Türk köylüsünün kalkınmasını sağlamak, gelirini arttırmak için elinden geldiği kadar çalışmaktadır. Topraksız köylüyü topraklandırmak, tarım usullerini ve âletlerini modernleştirmek, tohum ve hayvan nesillerini arılaştırmak, köylüye kredi sağlamak, kültür seviyelerini yükseltmek, köyün yaşama şartlarını düzeltmek, suyunu ve yolunu yapmak girişilen işlerin başında gelmektedir.

Yapılan bu çalışmaların verimli sonuçları şimdiden görülmekte, Türk köylüsünün refah seviyesi yükselmektedir.

Unutmamalıdır ki tarım, ekonomik hayatın temel kaynağıdır.

III. ENDÜSTRİ VE KÜÇÜK SANATLAR

1 — TÜRKİYE ENDÜSTRİ ALANINDA GELİŞMEKTEDİR

Türkiye bir tarım ülkesidir. Fakat Türkiye, endüstrileşme yolunda da büyük bir gelişme içindedir. Bildiğiniz gibi endüstri; ham maddelerin işlenmiş bir hale getirilmesine denir.

Türkiye evvelce yetiştirdiği ham maddeleri düşük fiyatlarla yabancı ülkelere satar, sonra bunları işlenmiş olarak, çok pahalı satın alırdı.

Cumhuriyet hükûmetleri bu yolda da geniş ölçüde çalışmalara giriştiler. Büyük fabrikalar kurdular, halkın fabrika kurmasına her bakımdan yardımlarda bulundular. Yabancı sermayenin de yurt içinde endüstri alanında çalışmasını kolaylaştırdılar. Küçük sanatları koruyarak ve bunların kredi ihtiyaçlarını sağlıyarak gelişmelerine yardım ettiler. Böylece yurdumuz endüstri alanında gelişmeğe başladı.

2 — İŞÇİLERİN GEÇİM VE ÇALIŞMA DURUMLARI

Endüstri ve küçük sanatlarda birçok işçiler çalışmaktadır. Bunların geçim durumları; çalıştıkları işlere ve çalışmalarına göre değişir. 1955 nüfus sayımına göre Türkiye'de çalışan işçilerin % 64 ünü kendi işinde çalışanlar meydana getirmektedir. Geri kalanlardan % 34,9 u (tarım işçileri de birlikte olmak üzere) başkasının işinde ücretle çalışanlar ve % 1,1 i de iş verenlerdir.

İşçilerle işverenler arasında çıkacak anlaşmazlıkları çözmek, karşılıklı olarak işveren ve işçilerin hak ve ödevlerini düzenlemek için devlet kanunlar çıkarmıştır. Anayasamızın 47. maddesi işçilere grev hakkı tanımıştır.

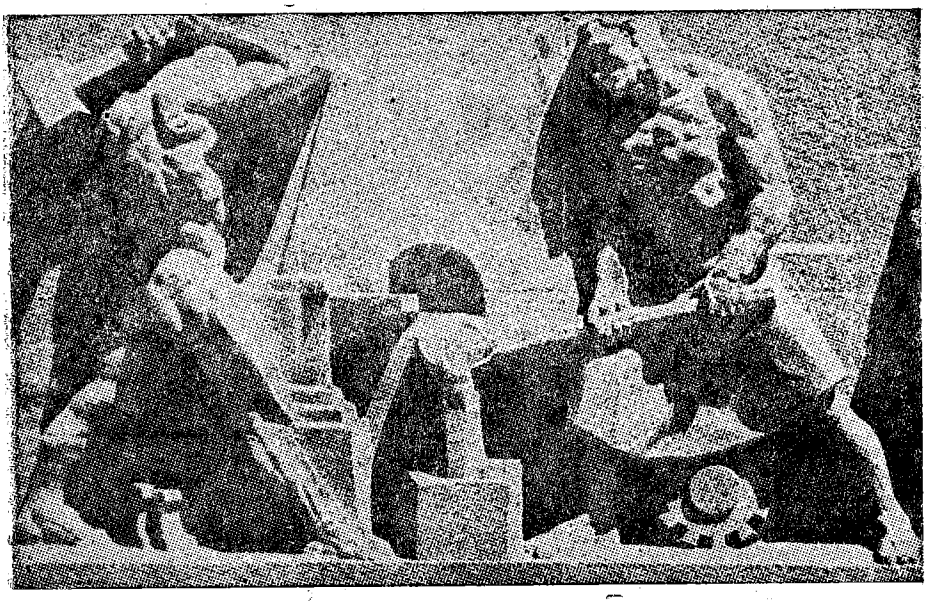

TÜRK; ÖĞÜN, GÜVEN, ÇALIŞ.
ATATÜRK

Ş: 3 — Ankara Güven Anıtından bir görünüş.

IV. TİCARET

1 — TİCARET NEDİR?

Kazanç amacı ile üretmenlerle yoğaltmanlar arasında yapılan alım satım işine ticaret denir.

Kazanç amacı ile büyük ölçüde mal alıp satan ve bunu kendisine meslek edinenlere tüccar denir. Yine kazanç amacı ile küçük ölçüde mal alıp satan kimselere, esnaf denir. Ayrıca küçük sanatlarla, el sanatları ile uğraşanlara da esnaf dendiğini bilirsiniz.

Ticaret; iç ve dış ticaret olmak üzere iki kısma ayrılır. İç ticaret ile uğraşanlar da perakendeci, toptancı olarak, çalışırlar. Dış ticaret de başlıca üç kısma ayrılır:

a) Memleketten mal çıkarma (ihracat),
b) Memlekete mal sokma (ithalât),
c) Diğer bir memlekete göndermek üzere memlekete mal sokma (transit ticareti).

Ayrıca ticaret işlerinde aracılık yapan kimseler vardır: Komisyoncular, simsarlar, acenteler gibi. Bunlara ticaret aracıları denir.

Türkiye'de 1955 nüfus sayımında ticaret işleri ile uğraşanların sa-

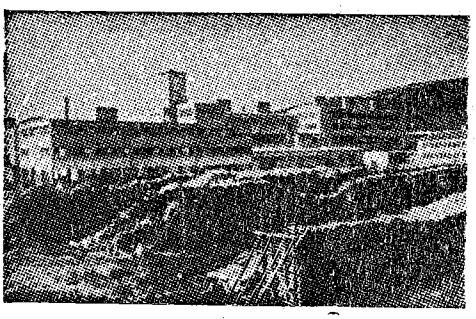

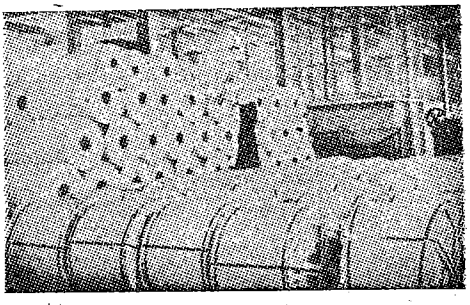

Ş: 4 — ODUNDAN — KÂĞIDA. Yukarıda İzmit Kâğıt Fabrikası önünde gördüğünüz odunlar kısa bir zaman sonra fabrikada işlenerek, kâğıt haline geçecektir. Sağdaki resimde fabrikanın kâğıt deposunu görüyorsunuz.

yısı; 246 857 olarak bulunmuştur. Buna göre ticaretle uğraşanlar, çalışan nüfusun % 2 si kadardır.

2 — TİCARET ORTAKLIKLARI

Ticarette büyük işleri başarmak için çok defa bir tüccarın çalışması ve kapitali yetmez. İki ve daha çok kimselerin, emeklerini ve kapitallerini birleştirmeleri gerekir. Birden çok kimsenin kazanç elde etmek amacı ile kapitallerini ve emeklerini birleştirerek kurdukları birliğe ticaret ortaklığı (ticaret şirketi) denir.

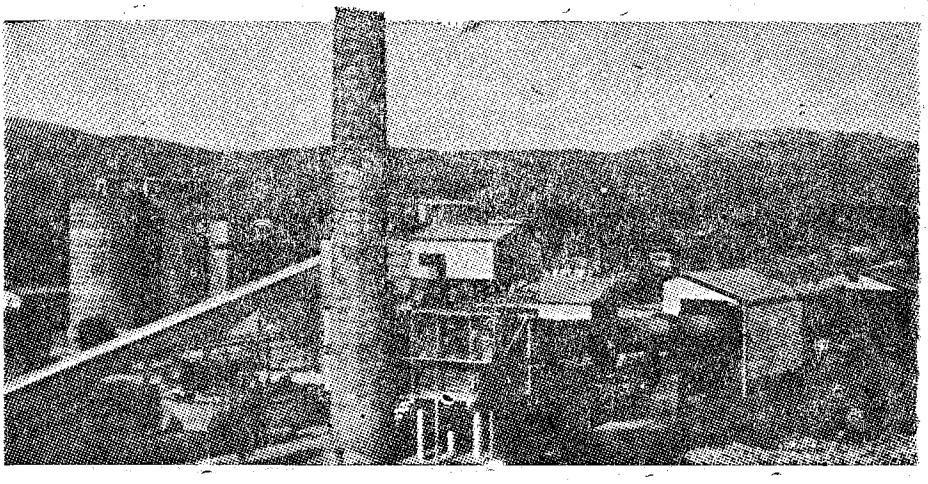

Ş: 5 — Son yıllarda kurulan birçok çimento fabrikalarından biri. İzmir-Çimentaş Çimento Fabrikası.

3 — TİCARET VE SANAYİ ODALARI

Ticaret ile uğraşanların aralarında kurdukları meslek birliğine; Ticaret Odası denir. Endüstri alanında iş yapanların birliklerine de; Sanayi Odası adı verilir. İki oda birlikte kuruldukları zaman; Ticaret ve Sanayi Odası adını alır.

Bu odalar hükûmetin izni ile ve şehirlerde kurulur. Her tüccar ve endüstri alanında iş yapan kimse bu odalara girmek zorundadır.

Ticaret ve Sanayi Odaları ile Ticaret Odalarının kuruluş ve çalışma alanları belediye sınırlarıdır. Sanayi Odalarının kuruluş ve çalışma alanları ise il sınırlarıdır.

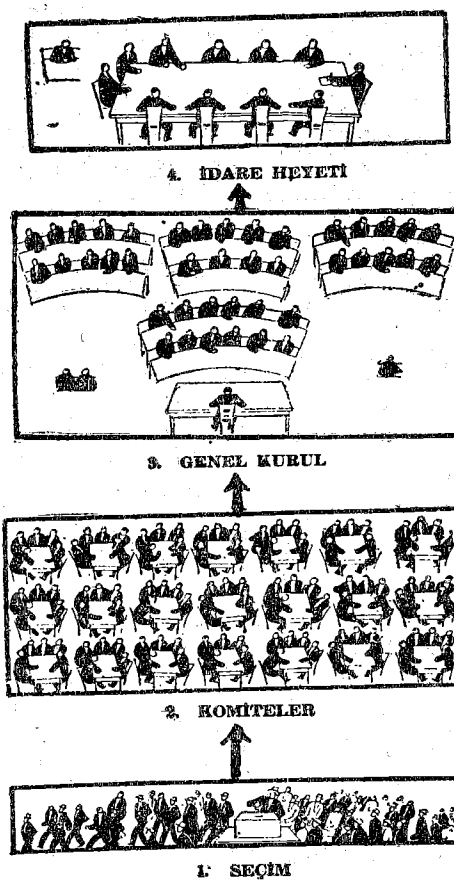

Ş : 6 — Sanayi Odalarının kuruluşu. İnceleyiniz.

4 — BORSALAR

Borsa, büyük alım ve satım işlerinin güvenlik içinde, kolayca ve süratle yapılmasını sağlar.

Borsalarda alım satım standart tipler üzerinden ve nümunelere göre yapılır. Meselâ Ankara'lı bir tüccar, elindeki 100 ton buğdayını, İzmir borsasında nümunesi üzerinden, İstanbul'daki bir tüccara satar. Veya meselâ: İzmir borsasında 50 ton 10 numaralı çekirdeksiz üzüm, bir Amerikalı tüccara, standart tip üzerinden satılır.

Borsalar hükûmetin kontrolü altındadır.

Yaptıkları işlere göre borsaların çeşitleri vardır.

5 — SİGORTALAR

a) Canımızı, malımızı niçin sigorta etmeliyiz?

Her insanın beklemediği, ummadığı bir zamanda başına bir felâket bir musibet gelebilir. Mesleğinde çalışırken veya diğer bir yerde bir kazaya uğrayabilir. Sonunda bir organını kaybeder veyahut hayatı so-

na erer. Nihayet; ihtiyarlar, çalışamaz bir hale gelebilir.

Evi veya eşyası, iş yerindeki çalışma vasıtaları, malları bir kazaya uğrayabilir. Bir yangın, bir sel felâketi, bir zelzele bütün bunları yok edebilir. Bir anda evsiz, barksız, işsiz kalabilir.

Sigortalar böyle kaza ve felâketlerde uğranılan kayıpları maddi bakımdan karşılamak üzere kurulmuşlardır.

Sigortaların memleketimizde gördükleri hizmet hakkında bir fikir vermek üzere, bir yılda bütün sigortaların sigortalılardan aldıkları primler ile sigortalılara ödedikleri sigorta bedellerini gösterir bir cetvel aşağıya konulmuştur. İnceleyiniz. (1957 yılı)

Sigortanın çeşidi	Sigorta kurumlarının aldıkları primler	Sigorta kurumlarının ödedikleri sigorta bedelleri
Yangın	7 830 335 lira	2 195 988 lira
Hayat	5 710 707 »	903 585 »
Nakliyat	4 935 275 »	1 903 023 »
Kaza	1 330 239 »	1 074 101 »

6 — BANKALAR

Banka nedir? Ne iş görür?

Banka, faiz karşılığı para alıp vermek ve diğer bankacılık hizmetlerini görmek, ekonomik işlere girişmek üzere kurulmuş bulunan bir ticaret kurumudur.

Memleket ekonomisinde, bankaların çok büyük rolleri vardır.

Bankalar; büyük kapital ile kurulurlar. Para biriktirmek ve paralarını saklamak istiyen vatandaşların paralarını toplarlar. Paraya ihtiyacı olanlara ödünç para verirler. Tarım, endüstri alanında büyük işlere girişirler; işletmeler, atelyeler, fabrikalar kurarlar. Ayrıca diğer banka hizmetlerini de görürler. Böylece memleketin ekonomik hayatına, doğrudan doğruya ve büyük ölçüde faydalı olurlar.

Dünyada ilk bankacılık 12. yüzyılda kurulmuştur. Türkiye'ye ise ancak 19. yüzyılın son yarısı içinde girmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında kurulan bankaların hemen hepsi yabancılar tarafından kurulmuşlardır. Bunların arasında, milli banka olarak, Mithat Paşanın kurduğu ve bugün T. C. Ziraat Bankası

Ş : 7 — Bir memleketin ekonomi hayatında bankaların rolü büyüktür. Yukarıda; T. C. Merkez Bankası ile T. C. Ziraat Bankasının Ankara merkez binaları görülmektedir.

adını alan Bankanın bulunduğunu görüyoruz. Fakat Türkiye'de millî bankaların kurulması ancak cumhuriyet devrinde başlamış ve süratle gelişmiştir.

Bugün Türkiye'de bankaların sayısı çok artmıştır. Bunların yurt içinde ve dışındaki şube ve ajanslarının sayısı bine yaklaşmaktadır. Bankalara yatırılmış para mikdarı da 6 milyar lirayı geçmektedir.

Bankalar, Bankalar Kanunu'na göre kurulurlar. Devlet tarafından kontrol altında bulundurulurlar.

V. İŞ HAYATINDA AHLÂK VE VERİM

1 — İŞİ SEVMEK

Toplum hayatında geniş bir işbölümü vardır. Bu işbölümü içinde herkes kendisine göre bir iş ve meslekte çalışır. Bir kısım insanlar tarımla uğraşırlar, bir kısmı endüstri alanında görev alırlar, bir kısım insanlar da ticarette çalışırlar.

Toplumdaki bu işbölümü içinde herkes, kendine düşeni yaparak

hem kendi ihtiyaçlarını sağlar hem de toplumun bir işini görerek görevini yerine getirir.

Bir insan düşünelim ki sağlığı yerinde olduğu ve gücü yettiği halde boş oturur; bir iş yapmaz. Diğerlerinin ürettikleri, elde ettikleri maddelerden, ürünlerden, işlerden; onların hizmetlerinden, çalışmalarından faydalanır. Kendisi bunlara birşey katmaz. Sürekli olarak bir yiyici ve tüketicidir. Böyle bir insanın, kendisine ve topluma büyük zararları vardır.

Çalışmak çok güzeldir. İşsizlik, tenbellik bütün fenalıkların kaynağıdır. İnsan çalışmak için yaratılmıştır. Bildiğiniz gibi tabiatte çalışmıyan organ gelişmez.

(İşliyen demir pas tutmaz.)

Atalar sözü ne güzel bir gerçeği dile getirmektedir.

İşini severek ve ondan zevk alarak yapan insanlar neşeli olurlar. Herkesle iyi geçinirler. Çevrelerinde sevilirler. Yaptıkları işlerde verimli olurlar. Sonunda da mutlu bir insan olarak yaşarlar.

2 — İŞTE BAŞKALARIYLA ANLAŞMAK VE İŞBİRLİĞİ YAPMAK

Bir iş ve meslekte çalışırken etrafımızda birlikte bulunduğumuz, iş gördüğümüz diğer birçok iş ve meslek arkadaşlarımız vardır. Bunlarla çok zaman bütün iş saatlerinde beraber bulunuruz. Birlikte çalışırız. Zaman zaman karşılaşırız. İşler üzerinde konuşur, tartışırız. İşleri birbirimize danışır ve kararlar alırız.

Sonra iş ve mesleğimizi yaparken yine diğer birçok kimselerle de karşılaşırız.

İşimizi, mesleğimizi en iyi bir şekilde yürütmek için, iş arkadaşlarımızla ve iş icabı karşılaştığımız kimselerle anlaşmak ve işbirliği yapmak gereklidir.

Bir yerde yanyana çalışan iki kimsenin iyi bir işbirliği yapmamaları, sürekli bir geçimsizlik içinde bulunmaları, gerek kendileri, gerekse iş için çok zararlıdır.

Anlaşmak, işbirliği yapmak için ilk şartın **hoşgörürlük** olduğunu unutmamak lâzımdır. Sonra, birlikte çalıştığımız kimselere karşı **saygı göstermek**, onlara karşı **sevgi beslemek**, **yardım ruhu** taşımak da önemlidir.

Çok zaman kıskançlık, geçimsizliğin, anlaşmazlığın bir sebebi olur. Bu sebeple kıskançlık hislerimizi içimizde söndürmeğe çalışmalıyız. İyi bir insan olmak için bunu mutlaka yapmalıyız. İş arkadaşlarımıza karşı, kıskançlık duymaktan ziyade, onların üstünlüklerini, başarıla-

rını övmeğe ve bundan zevkalmağa kendimizi alıştırmalıyız. Diğerlerinin başarıları ve üstünlükleri bize iyi bir örnek olmalı ve onları elde etmek için çalışmalıyız.

3 — MÜTEŞEBBİS, SORUMLULUK ALMAĞA HAZIR VE İSTEKLİ OLMAK

İş hayatımızda, müteşebbis olmamız lâzımdır.

Birçok insanlar işlerinde yeni hamleler yapmaktan âdeta korkarlar. Hep alıştıkları işleri, alıştıkları şekilde yürütmek isterler. Böyle kimseler işlerinde ve mesleklerinde çok zaman ilerleyemezler. Oldukları yerde sayarlar.

İş ve meslekte ilerlemek için teşebbüsü elden bırakmamak gerekir. Başarı elde etmiş büyük iş adamları, devlet adamları, bilginler, başarılarını müteşebbis olmalarına borçlu olduklarını söylerler.

İşinizde, mesleğinizde her zaman yeni imkânlar arayınız. Yeni hamleler yapınız. Korkmayınız. İyi çalıştıktan, dürüst olduktan, bilgili ve yeterli bulunduktan sonra yeni teşebbüsünüzde başarı elde etmemeniz mümkün değildir. Eskisinden daima daha iyisini elde edersiniz.

İş ve mesleğinizde çalışırken üzerinize, işin veya mesleğin gerektirdiği sorumlulukları almağa hazır ve istekli bulunmak da çok önemlidir.

Sorumluluklardan kaçınan, üzerine sorumluluk almak istemiyen kimseler korkak insanlardır. Bunlar iş ve mesleklerinde başarı gösteremezler, topluma da faydalı olamazlar.

Zamanında ve yerinde üzerinize sorumluluk almaktan çekinmeyiniz.

4 — İŞİNDEKİ YETERLİĞİNİ GELİŞTİRMEK

İlerleme, ancak herkesin işindeki yeterliğini geliştirmesi ile olur. İş ve meslek sahipleri, işlerini hep aynı şekilde kendilerinden evvelkilerden gördükleri, onların yaptıkları gibi yürütür ve yaparlarsa toplumda ilerleme olmaz.

Bildiğiniz gibi, ilk insan yükünü sırtında taşır ve yaya olarak seyahat ederdi. Bugünkü kara, deniz ve hava taşıtları, insan oğlunun daima daha iyiyi araması, işindeki yeterliğini geliştirmesi ile meydana gelmiştir.

Her iş ve meslek sahibi işindeki yeterliğini geliştirmek için durmadan çalışmalı ve didinmelidir. Bunun için; mesleği, işi ile ilgili yayınları takip etmeli; kitap, gazete, dergileri okumalı; açılan kurslara

gitmeli, iş ve mesleği ile ilgili konferansları dinlemeli; yeryüzündeki ilerlemeleri ve gelişmeleri yakından öğrenmeğe çalışmalıdır.

5 — İŞ HAYATINDA DÜRÜSTLÜK

İş hayatında doğru sözlülüğün ve dürüstlüğün önemli bir yeri ve değeri vardır.

Yalan söyliyerek, hile yaparak, diğerlerini aldatan bir iş ve meslek sahibinin kendisine, iş ve mesleğine, topluma büyük zararları dokunur ve tutunamaz.

(Yalancının mumu yatsıya kadar yanar) diyen atalarımız, çok doğru söylemişlerdir.

Zaten insanları her zaman aldatmak mümkün de değildir. Bu sebeple başkalarını yalan söyliyerek, hile yaparak aldatan bir iş ve meslek sahibi gerçekte yalnız kendisini aldatmış olur.

Hangi meslek ve işde olursanız olunuz dürüstlükten ayrılmayınız. Unutmayınız ki dürüstlükten ayrılanlar başarı gösteremezler, işlerini uzun müddet yürütemezler ve sonunda yaptıklarının cezasını da çekerler.

ÖĞRENİLENLERİN TOPLANMASI

Üretim ve yoğaltım alanlarında yapılan çalışmaların (tarım, endüstri, ticaret) hepsi, bir memleketin ekonomi hayatını meydana getirir.

Türkiye bir tarım ülkesidir. Halkımızın çoğu tarım ile uğraşır. Tarım ekonomik hayatın temel kaynağıdır. Tarımla uğraşanların geçim durumları; yurdumuzun coğrafya şartları, toprağın verimi, kullanılan tarım usulleri ve âletleri bakımından yer yer değişir.

Türkiye endüstri ve sanat alanında büyük bir gelişme içindedir. İşçilerin geçim durumları çalıştıkları işlere ve çalışma gayretlerine göre değişir. Devlet çıkardığı kanunlar ve kurduğu kurumlarla işçilerin haklarını korur.

Kazanç amacı ile üretmen ve yoğaltmanlar arasındaki alım satıma ticaret, bu işlerle uğraşanlara tüccar ve esnaf denir. Ticarette doğruluk önemlidir. Ticaret karşılıklı güvene dayanır. Devlet ticarette doğruluğun ve güvenliğin sağlanmasına yardım eder.

Birden çok kimsenin kazanç elde etmek amacı ile emeklerini ve paralarını birleştirerek kurdukları birliğe ortaklık denir.

Ticaret ile uğraşanların aralarında kurdukları meslek birliklerine (Ticaret Odası), endüstri alanında iş yapanların birliklerine (Sanayi Odası) denir. Esnaflar da aralarında meslek ve sanatlarını korumak, yardımlaşmak, mesleklerinde ilerlemek için (Esnaf Odaları), (Esnaf Birlikleri) kurarlar.

Borsalar, büyük alım ve satım işlerinin güvenlik içinde kolayca ve süratle yapılmasını sağlarlar.

Sigortalar; hayatımızın, malımızın güvenliğini sağlarlar.

Banka, faiz karşılığı para alıp vermek ve bankacılık hizmetleri görmek, ekonomik işlere girişmek üzere kurulur.

Bir iş veya meslekte çalışırken, işimizi ve mesleğimizi sevmeliyiz. Başkalarıyla işbirliği yapmalı ve anlaşma içinde çalışmalıyız. Geçimsizliklerden, kıskançlıklardan kaçınmalıyız. İş hayatında müteşebbis olmalı ve üzerimize sorumluluk almağa her zaman hazır ve istekli olmalıyız. İş ve mesleğimizde yeterliğimizi geliştirmeğe önem vermeliyiz. Dürüstlükten hiçbir zaman ayrılmamalıyız.

YAPILACAK İŞ VE ÖDEVLER:

Aşağıdaki iş ve ödevleri kendiniz, veya bir gurup arkadaşınızla birlikte yapınız. Sonunda elde ettiklerinizi sınıfta birbirinize bildirirsiniz:

1 — Bankalara yatırılan paraların artışını gösterir bir grafik yapınız. (Rakkamlar aşağıda verilmiştir):

1946	yılında:	451.500.000	lira.
1950	» :	654.100.000	»
1952	» :	1.375.600.000	»
1955	» :	2.273.800.000	»
1957	» :	2.787.900.000	»

2 — Bir iş ve meslek sahibinin işinde yeterliğini geliştirmesi için neler yapmalıdır? Konusu üzerinde bir rapor hazırlayınız. (En çok beğendiğiniz bir meslek üzerinde)

ÖĞRENİLENLERİN ÖLÇÜLMESİ

Kitabınızda her ünitenin sonuna başarılarınızı ölçmeniz, eksiklerinizi öğrenip tamamlamanız için testler konmuştur. Bunlardan aşağıda belirtildiği şekilde faydalanınız:

1 — Testlerde istenilenleri yapıp sonuçlarını boş bırakılan yerlere yazınız.

2 — Bütün testleri böylece bitirdikten sonra, doğru yapıp yapmadığınızı anlamak için kitabınızın sonundaki (Test Anahtarı) ile karşılaştırınız.

3 — Doğru olarak cevaplandırdığınız her soru için bir puvan veriniz. Yanlış olanlar için bir puvan düşünüz. Kalan puvan toplamına göre aşağıdaki not baremi cetvelinde gösterilen başarı derecenizi bulunuz.

NOT BAREMİ CETVELİ:

Kazanılan puvan	Başarı gurubu	Başarı derecesi	Başarı notu
1 — 12	D	Zayıf	1 — 4
13 — 18	C	Orta	5 — 6
19 — 24	B	İyi	7 — 8
25 — 30	A	Pekiyi	9 — 10

— BAŞARI TESTİ —

Ünite : 1 — Çevremizde Ekonomi Hayatı.

A — AŞAĞIDAKİ SORULARIN KARŞILIKLARINI BOŞ YERLERE KISACA YAZINIZ :

1 — Türkiye topraklarının bölünüşünde en geniş yeri kaplıyan nedir? (.....)
2 — Kazanç amacı ile büyük ölçüde mal alıp satan kimselere ne denir? (.....)
3 — Satıcı ile alıcıyı karşılaştıran, alım satım işlerinin güvenlik içinde ve kolayca yapılmasını sağlıyan kurumun adını yazınız? (.....)
4 — Türkiye'de çalışan nüfusun yüzde kaçı tarımla uğraşır? (.....)
5 — Anayasamızın hangi maddesi işçilere grev hakkı tanımıştır? (.....)
6 — Ticarette memleketten mal çıkarmağa ne denir? (.....)
7 — Endüstri alanında çalışanların kurdukları meslek birliğine ne denir? (.....)
8 — Kaza ve felâketlerde uğranılan kayıpları maddî bakımdan karşılıyan kurumların adını yazınız? (.....)
9 — Birlikte çalıştığımız kimselerle işbirliği yapmak ve iyi geçinmek için en çok dikkat edeceğimiz noktayı yazınız? (.....)

B — AŞAĞIDAKİ CÜMLELERDE BOŞ YERLERE UYGUN KELİMELER YAZINIZ :

10 — Üretim ve yoğaltım alanlarında girişilen tarım, endüstri ve ..... alanlarındaki çalışmaların hepsi bir memleketin ..... meydana getirir.
11 — Unutmamalıdır ki ..... ekonomik hayatın temelidir.
12 — Ticaret amacı ile, küçük ölçüde mal alıp satan kimselere ..... denir.
13 — Birçok kimsenin kazanç elde etmek amacı ile ..... emeklerini birleştirerek kurdukları birliğe ticaret ortaklığı denir.
14 — İşsizlik, tenbellik bütün (.....) kaynağıdır.
15 — İnsan (.....) için yaratılmıştır.
16 — Birlikte (.....) kimselere karşı sevgi ve saygı duymak lâzımdır.
17 — Çok zaman (.....) geçimsizlik ve anlaşmazlığın bir sebebidir.
18 — İş ve mesleğimizde ilerlemek için (.....) elden bırakmamak lâzımdır.
19 — İşinizde ve mesleğinizde her zaman yeni imkânlar arayınız, yeni (.....) yapınız.
20 — Her iş ve meslek sahibi işindeki (.....) geliştirmek için çalışmalıdır.

21 — İş hayatında doğru sözlülük ve (.....) önemi büyüktür.
22 — Yalancının (.....) yatsıya kadar yanar.
23 — Ticarette, memlekete mal sokmağa (.....) denir.

C — AŞAĞIDA DOĞRU VE YANLIŞ BİLGİ VEREN CÜMLELER VERİLMİŞTİR. DOĞRULARIN KARŞISINA (D), YANLIŞLARIN (Y) KOYARAK AYIRINIZ:

24 — Türkiye bir tarım ülkesidir. (.....)
25 — Türkiye'de tarımla uğraşanlar arasında en büyük çoğunluğu hayvan yetiştiriciler meydana getirir. (.....)

D — AŞAĞIDA SORULAR VERİLMİŞ KARŞILARINA CEVAPLARI YAZILMIŞTIR. DOĞRULARI AYIRINIZ. KARŞISINA NUMARASINI KOYARAK BELİRTİNİZ:

26 — Türkiye'de hangileri daha çoktur? (.....)
1 — İşverenler, 2 — Kendi işinde çalışanlar, 3 — İşçiler.

27 — Komisyoncu kime denir? (.....)
1 — Memlekete mal sokan kimselere,
2 — Ticarette aracılık yapanlara,
3 — Mal alıp satan kimselere,
4 — Bankalarda çalışanlara,

28 — Ticaret ile uğraşanların aralarında kurdukları meslek birliğine ne denir? (.....)
1 — Ticaret Odası, 2 — Sanayi Odası, 3 — Esnaf Odası, 4 — Sendika.

29 — Sigorta ne işe yarar? (.....)
1 — Alım satım işlerinin düzen ve güven içinde yapılmasını sağlar, 2 — Tüccarların meslek haklarını korur, 3 — Ticarette büyük işlerin başarılmasını sağlar, 4 — Hayatımızın ve malımızın güvenliğini sağlar.

30 — Bankalar ne iş görür? (.....)
1 — Faizle ödünç para verir, 2 — Alım satım işlerinde güvenlik sağlar, 3 — Tarım ve endüstri işlerine kapital koyar, 4 — Esham ve tahvil alış verişi yapar.

ÜNİTE: 2

GENİŞ ÇEVREMİZİN İDARESİ

«Az zamanda çok büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan, Türkiye Cumhuriyetidir.»

ATATÜRK

ÜNİTEYE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

1 — Bulunduğunuz yerin hükûmet kuruluşlarını inceleyiniz: En büyük idare âmiriniz kimdir? Diğer idare işlerinin başında bulunanlar kimlerdir? Bunların her birinin başlıca görevlerini öğreniniz. Bulunduğunuz yer nereye bağlıdır? Bulunduğunuz yere bağlı olan yerler nereleridir? (Gerekirse bir şema ile gösteriniz.) 2 — Bulunduğunuz yere en yakın bir köyü inceleyiniz: Köy nereye bağlıdır? Nüfusu ne kadardır? Halk başlıca hangi işlerle uğraşıyor? Ekonomik durumu nasıl? Köyü kimler idare ediyor? Görevlerini öğreniniz. Bunları kimler ne vakit seçmişler? 3 — Güvenlik, hizmet, temsil, sabit, düzen, zabıta, tüzük, yönetmelik, kontrol, teftiş, yetki, hususî, merci, umumî kelimelerini öğreniniz.

ÜNİTEYİ İŞLEME PLÂNI:

I. Türkiye'nin idare bölünüşü :

1 — Köy,
2 — Bucak,
3 — İlce,
4 — İl.

II. İllerin özel idaresi :

1 — İl Genel Meclisi,
2 — İl Encümeni,
3 — Özel Muhasebe.

I. TÜRKİYE'NİN İDARE BÖLÜNÜŞÜ

Türkiyemiz geniş topraklara sahip bir memlekettir. Üzerinde 28 milyon insan yaşamaktadır. Bu geniş memleketin ve kalabalık nüfusun bir merkezden idaresi kolay değildir. Bunun için yurdumuz bölümlere ayrılmıştır. Türkiye'mizin, idare bakımından ayrıldığı bu bölümlere il denir. Bugün Türkiye'de 67 il vardır.

İller de ilcelere ayrılır.

İlcelerin idaresinin daha kolay olması, milletin birçok hükûmet işlerini kolaylıkla görebilmelerinin sağlanması için, ilceler bucaklara bölünür.

Bucaklar da birçok köylerden meydana gelir.

Türkiye'de en küçük kuruluş köydür.

1 — KÖY

a) Köy nedir?

Yurdumuzda halkın büyük çoğunluğu köylerde oturur. 1955 nüfus sayımında Türkiye'de köylerde oturanların sayısı: 17 247 952 kişi olarak bulunmuştur. Genel nüfusa göre köyde oturanların oranı dörtte üçe çok yakındır. (Şekil: 9 inceleyiniz. Siz de boş dairede, ilinizdeki, şehir ve köyde oturanları gösteriniz.)

Köylerimizin çoğu eski bir tarihe sahiptir. Türk köylüsü, memleketin başlıca insan kaynağını meydana getirmektedir.

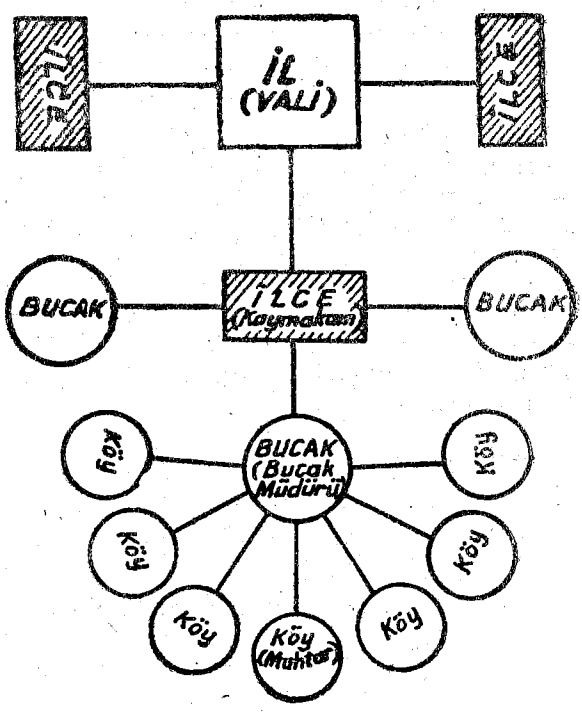

Ş : 8 — Türkiye'de idare bölünüşü.

Türkiye'de kırk binden çok köy vardır.

Köy Kanunumuza göre:

(Cami, okul, otlak, yaylak, baltalık gibi ortak malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe, tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler.)

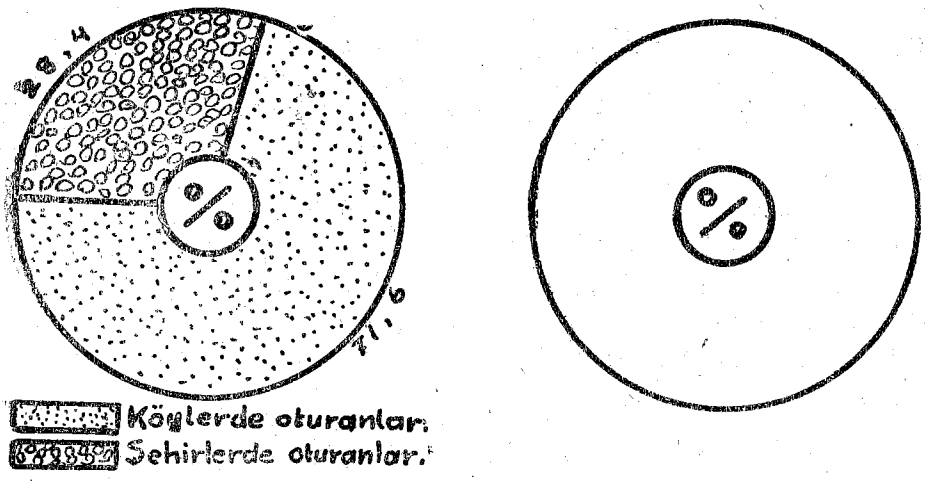

Ş : 9 — Şehirlerde ve köylerde oturanların Türkiye'deki durumu yukarıda gösterilmiştir. İlinizdeki durumu boş yerde belirtiniz.

(Nüfusları iki binden aşağı yerler köydür.) Ancak belediyesi bulunan bucak, ilce, il merkezleri, nüfusları iki binden az bile olsa, kasaba sayılırlar.

(MİLLETİN EFENDİSİ KÖYLÜDÜR.) — ATATÜRK —

b) Köyün idaresi :

Köyün idaresi, muhtara ve ihtiyar meclisine bırakılmıştır.

Muhtarın görevleri :

Muhtarın gördüğü işleri iki bölümde toplamak mümkündür :
1 — Devlet işleri, 2 — Köy işleri.
Muhtarın gördüğü devlet işlerinden başlıcaları şunlardır :
Muhtar, kanunları, tüzükleri, yönetmelikleri köyde ilân eder. Ve köylüye anlatır. Bunlarla kendisine verilmiş ödevleri yapar. Köyde dirlik ve düzenliği sağlar. Salgın ve bulaşıcı hastalıklar çıktığında, durumu gününde hükûmete bildirir. Köyde nüfus hareketlerini tesbit eder. Vergi ve asker toplama işlerine yardım eder. Suç işliyenleri yakalayıp hükûmete gönderir. Yangın, sel gibi felâketlerde, köylüleri toplayıp önüne geçmeğe çalışır. Hükûmet ve mahkemeler tarafından verilen emirleri yerine getirir. Köye gelen hükûmet memurlarının işlerini görmelerine yardım eder. Köyün mallarını korur ve işletir.
Muhtarın gördüğü köy işlerinin başlıcaları şunlardır :
Köy kanununa göre köylünün yapmak zorunda bulunduğu işleri :

(Köye su getirmek, köye meydan açmak, köy odası yapmak, okul yapmak, köy yollarını yapmak... gibi) ihtiyar meclisi ile de görüşerek yapar. Köy kanununda yapılması köylünün isteğine bırakılmış işlerin, yapılması için, köylüye öğüt verir. Köyün paralarını toplar. Harcanmasına emir verir.

Köy ihtiyar meclisi ve görevleri:

Köy ihtiyar meclisi, köyün büyüklüğüne göre seçilen (8-12) üyeden kurulur. Başkanı muhtardır. Haftada en az bir defa toplanır. Köy okulu müdürü ile köyün imamı ihtiyar meclisinin üyeleridir.

Görevleri:

1 — Başta sağlık, yol ve okul işleri olmak üzere köy işlerini bir sıraya koyar. Bunların ne şekilde yapılacağını (Köylünün kendileri çalışarak, imece ile, para ile) kararlaştırır.

2 — Köylünün bu işlerde kaçar gün çalışacağını, köy işleri için her köylüye, varlığına göre, salınacak paranın miktarını tesbit eder.

3 — Köye yapılacak okul, cami, hamam gibi tesisler için uygun bulduğu yerleri, sahibinden değer parasını vererek alır.

4 — Köy bütçesini yapar ve harcamaların buna göre yapılmasını sağlar.

5 — Köy parasının faydalı yerlere harcanmasına, yolsuzluk yapılmamasına dikkat eder.

6 — On liraya kadar ödünç para ve alım satım dâvalarına bakar ve kesin karar verir. Ayrıca 10 liradan 50 liraya kadar ödünç para ve alım satım, kira, ücret dâvalarında iki tarafı uzlaştırmağa çalışır.

Köyde memurlar;

Köyün çeşitli işlerini görmek üzere köyde memurlar vardır. Bunların bir kısmı köy bütçesinden aylık alırlar.

Köyün millî eğitim işlerini, okul müdürü yürütür. Ayrıca köyde; köy imamı, köy kâtibi, sağlık memuru ve ebe; korucular (köy bekçileri), jandarma karakolları bulunur.

2 — BUCAK:

a) Bucak nedir?

Birbirleriyle ilgili bulunan köy ve kasabaların birleşmesinden bucaklar meydana gelir. Kanunlarımıza göre bucak;

(Coğrafya, ekonomi, güvenlik, mahallî hizmet bakımlarından aralarında münasebet bulunan kasaba ve köylerden meydana gelen bir bölümdür.)

b) Bucağın idaresi :

Bucakların idaresi, bucak müdürlerine verilmiştir. Bucağın en büyük hükûmet memuru ve hükûmet temsilcisi bucak müdürüdür. Ayrıca bucaklarda, bucak müdürünün başkanlığı altında; bucak meclisi ve bucak komisyonu vardır. Bucaklarda, doktor (gezici veya sabit), veteriner, tarım memuru, fen memuru, sağlık memuru, ebe, tapu ve nüfus kâtibi ile özel kanunlarla gösterilen diğer kuruluşlar bulunur: (Okullar, bakım evleri) gibi.

Bucak Müdürü :

Bucak müdürleri İç İşleri Bakanlığınca valilikler emrine tâyin edilirler. Valiler de il içindeki bucaklara tâyinlerini yaparlar.

Bucak Müdürlerinin görevleri ve yetkileri :

1 — Bucak müdürü, bucağın genel idaresinden, güven ve düzeninin korunmasından sorumludur. Bütün zabıta kuvvetleri (polis, jandarma) müdürün emrindedir. Bunlar müdürden aldıkları emirleri yerine getirmek zorundadırlar.

2 — Bucak müdürü, kanun, tüzük, yönetmelik ve hükûmet kararlarının yayınlanması ve uygulanmasını sağlar. Bunlarla kendisine verilen yetkileri kullanır.

3 — Adalet ve askerlik daire ve kuruluşları dışında kalan bütün bucak kuruluşlarına dahil daire, kurum, belediye ve köy idareleri bucak müdürünün kontrol ve teftişi altındadır.

4 — Bucak müdürü Cumhuriyet Bayramında bucakta yapılacak törene başkanlık eder. Ziyaretleri kabul eder.

5 — Bucak müdürü her yıl bucağın bütün köy ve kasabalarını en az bir kere dolaşarak halkın şikâyetlerini dinler.

Bucağın kuruluşları :

Bucaklarda, bucak müdürünün başkanlığı altında, bucağa bağlı köy ve kasabaların müşterek ihtiyaçlarını düzenlemek, kanun ve tüzüklerle kendilerine verilen ödevleri görmek üzere; bucak meclisi ve bucak komisyonu vardır.

Bucak meclisi; bucağa bağlı belediye meclisleri ve köy ihtiyar kurulları tarafından seçilen birer üyeden meydana gelir. Bucağın doktoru (yoksa sağlık memuru), veterineri, tarım öğretmeni, okul müdürü meclisin tabiî üyelerinden sayılır. Meclise seçilen üyelerin görevleri 4 yıl sürer. Bucak meclisi yılda bir defa, ekim ayının başında toplanır. Toplantı süresini meclis kararlaştırır.

Bucak Komisyonu; Bucak meclisi bir yıl için kendi üyeleri ara-

sından, dört üyeden kurulan bir komisyon seçer. Bucak komisyonu ayda en az bir kere toplanır. Bucak meclisinin toplantı halinde bulunmadığı zamanlarda bucak meclisinin görevini görür.

3 — İLCE

a) İlce nedir?

Coğrafya durumu ve ekonomik ilişikleri bakımından birbirleriyle bağlılık ve ilgisi bulunan bucakların birleşmesinden ilceler meydana gelir. İdarenin gelişmesi bakımından yurdumuzda yeni ilceler kurulmakta, büyücek bucaklar, ilce yapılmakta, ilce sayısı gittikçe artmaktadır. Yeni ilce kurulması veya bir ilcenin kaldırılması, adının değiştirilmesi kanun ile olur.

b) İlcelerin idaresi:

İlcelerin idaresi kaymakamlara verilmiştir. İlcede en büyük idare âmiri ve hükûmetin temsilcisi kaymakamdır.

İlcede bulunan bütün hükûmet kuruluşları, kaymakamın emri altındadır. (Adalet ve askerlik daire ve kuruluşları dışındakiler.)

Kaymakamın görevleri:

Kaymakamların başlıca görevleri şunlardır:

1 — İlcede; kanun, tüzük, yönetmelik ve hükûmet kararlarını ilân eder. Bunlarla kendisine verilen yetkileri kullanır. Valinin verdiği emirleri yerine getirir.

2 — İlcedeki adalet ve askerlik daire ve kuruluşları dışında kalan bütün hükûmet dairelerini, özel iş yerlerini, özel idare, belediye, bucak ve köy idarelerini kontrol ve teftiş eder. Yolsuzluk yapanlara ihtar cezaları verir. Daha ağır cezalar için kanunlara göre isteklerde bulunur. Gerektiği hallerde memurlara işten elçektirir.

3 — İlcede genel idarenin yürütülmesi, düzen ve güvenliğin korunmasını sağlar. Suç işlenmesini önlemek için tedbirler alır. İlcedeki bütün zabıta kuvvetlerinin âmiridir.

4 — Her yıl, ilcenin bütün bucakları ile köylerinin en az yarısını gezerek teftiş eder. Halkın dilek ve ihtiyaçlarını gözden geçirir ve gereğini yapar. Teftişlerinin sonuçlarını bir raporla valiye bildirir.

5 — Cumhuriyet bayramında, ilcede yapılan törenlere başkanlık eder.

İlcelerde diğer kuruluşlar:

İlcelerde ayrıca bakanlıkların kuruluş kanunlarına göre, ilce idare şube başkanları bulunur: Mal müdürü, ilköğretim müdürü, hükûmet

tabibi, polis komiseri, jandarma komutanı, fen, orman, veteriner, nüfus ve tapu memurları.

Ayrıca, Adalet Bakanlığına bağlı Cumhuriyet Savcıları ve mahkemeler; Millî Savunma Bakanlığına bağlı askerlik şubeleri bulunur.

Kaymakamın yazı işlerini tahrirat kâtibi yürütür.

İlce idare heyeti; ilcelerde kaymakamın başkanlığı altında; tahrirat kâtibi, mal müdürü, hükûmet tabibi, ilköğretim müdürü, tarım memuru ve veterinerden kurulur. Kurulda kararlar yarıdan bir fazla üyenin bulunması ile verilir.

İlce idare heyeti, ilce idaresi üzerinde görüşmelerde bulunur. Uygunsuz hareket etmiş ilce memurlarının suçlu olup olmadıklarını araştırır. Suçlu gördüklerini mahkemeye verir. (Görevleriyle ilgili suçlar için). İlce idare heyetlerinin kararlarına karşı il idare heyetine itirazda bulunulabilir.

4 — İL:

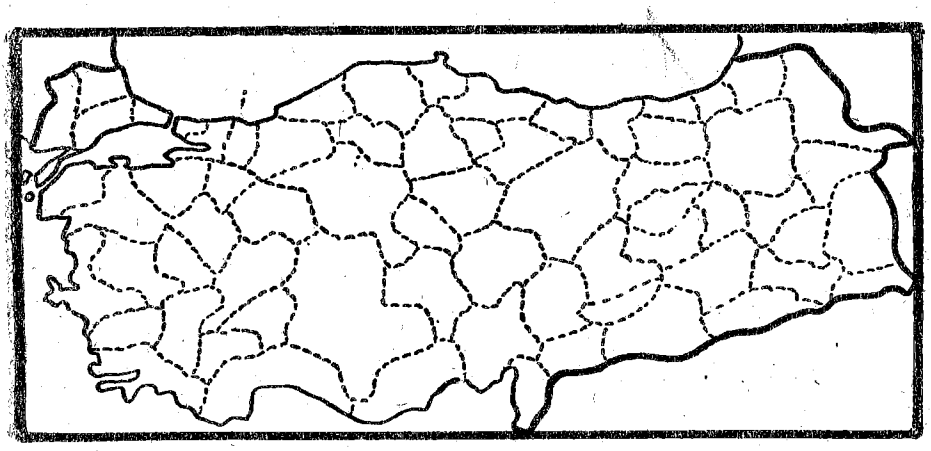

Ş : 10 — Haritada ilinizi bulunuz, boyayarak belirtiniz. Başşehir Ankara'yı işaret ediniz.

a) İl nedir?

Türkiye, coğrafya durumu ve ekonomi ilişikleri bakımından illere ayrılır. İller ilcelere, ilceler bucaklara bölünür. Bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir.

Yeniden il kurulması veya kurulmuş bulunan illerin kaldırılması, merkezlerinin, adlarının değiştirilmesi kanunla olur.

b) İllerin idaresi:

Vali ilde, devletin ve hükûmetin temsilcisidir. İlin idaresinden her bakana karşı sorumludur. Bakanlar bakanlıklariyle ilgili işler için valilere emir verirler. Valiler bu emirleri yerine getirirler.

Valilerin başlıca görevleri:

1 — İlde; kanun, tüzük, yönetmelik ve hükûmet kararlarını ilân ederler. Uygulanmasını sağlarlar. (Bunlarla kendilerine verilmiş olan ödevleri yapmak için genel emirler çıkarabilirler.)

2 — İl içindeki (Adalet ve askerlik daire ve kuruluşları dışındaki) bütün hükûmet kuruluş ve işletmelerini; özel iş yerlerini; özel idare ve belediye, ilce, bucak ve köyler idarelerini ve bunlara bağlı kuruluşları kontrol ve teftiş ederler. Buralarda çalışan memur ve hizmetlilerin çalışmalarını kontrol ederler. Gerektiğinde memurlara ihtar, tenbih ve beş günlüğe kadar aylıktan kesme cezaları verebilirler.

3 — İlde bulunan bütün zabıta kuvvetlerinin âmiridirler.

4 — İlde genel idare işlerinin yürütülmesi, huzur ve güvenliğin, şahıs masunluğu, mülk masunluğunun korunması; suç işlenmesinin önlenmesi için gerekli tedbir ve kararları alırlar.

5 — Valiler lüzum görürlerse en yakın askeri kuvvetlerden (kara, deniz, hava) yardım isterler. İsteklerinin derhal yerine getirilmesi mecburidir.

6 — Her yıl uygun gördükleri zamanlarda ilin bütün ilce ve bucaklarını ve bir kısım köylerini ve buralardaki kuruluşları teftiş ederler.

7 — Cumhuriyet bayramlarında ilde yapılacak törenlere başkanlık yaparlar. Tebrikleri kabul ederler.

İlde başlıca hükûmet kuruluşları:

1 — Vali muavinleri:

Valilerin en yakın yardımcılarıdır. Vali bulunmadığı zaman valinin yerine iş görürler.

2 — İl idare şube başkanları:

İllerde, bakanlıkların kuruluşları vardır. Bu kuruluşların başında il idare şube başkanları bulunur.

Bunların emri altında da ayrıca müdürler, memurlar vardır. Bunların herbiri kendi şubeleriyle ilgili işlerde kanun, tüzük, yönetmelik ve hükûmet kararlarının verdiği ödevleri ve valinin emirlerini yerine

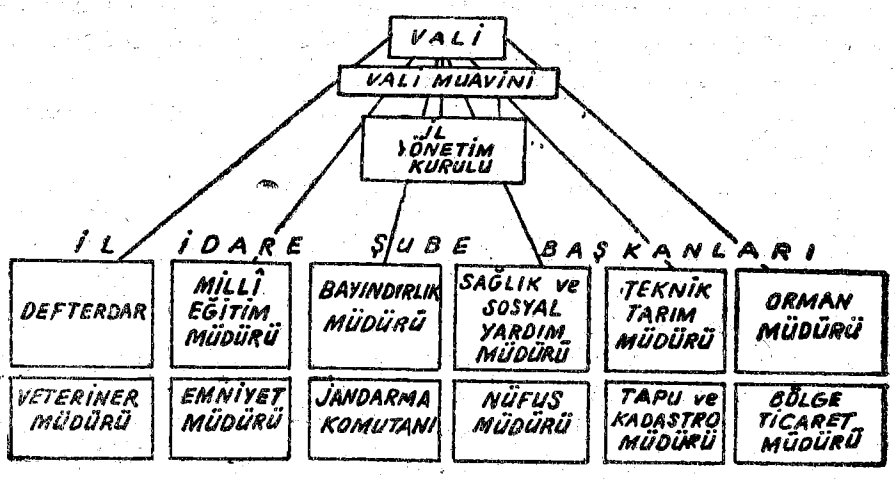

getirirler. Bakanlıklarıyla olan haberleşmelerini, valilik yolu ile yaparlar.

3 — İl idare heyetleri :

İl idare heyetleri valinin başkanlığı altında çalışır. İl hukuk işleri müdürü, millî eğitim, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, tarım ve veteriner müdürlerinden kurulur.

İl idare heyetleri; il idare işleri üzerinde görüşmelerde bulunur. Kararlar alır.

İldeki hükûmet dairelerinin, kaymakamların, ilce idare heyetlerinin, bucak müdürlerinin, bucak meclislerinin kararlarına karşı yapılan itirazları inceleyip karara bağlar.

II. İL ÖZEL İDARESİ

İllerin bir kısım mahallî işlerini görmek için her ilde, il özel idareleri vardır. Bu idarelerin illerdeki kuruluşları şunlardır :

1) İl Genel Meclisi, 2) İl Encümeni, 3) Özel Muhasebe.

1 — İL GENEL MECLİSİ

Halk tarafından seçilir.

İl genel meclislerinin seçimi; dört yılda bir yapılır. Seçim günü Bakanlar Kurulunca tesbit ve ilân olunur.

İl genel meclisi seçimlerini (İlce seçim kurulları) idare eder. Seçimlerde, yirmibir yaşını bitiren her Türk seçmendir. Kamu hizmetlerinden yasaklı olanlar, kısıtlı bulunanlar seçmen olamazlar. Ayrıca silâh altında bulunan: Erler, onbaşılar ve kıta çavuşları ile askerî öğrenciler seçimlerde oy kullanamazlar.

İl genel meclisi seçimlerinde, her ilce bir seçim çevresi sayılır. Üyeler, ilceler adına seçilir. Seçilecek üye sayısı ilcenin nüfusuna göre tespit edilir.

Meclis yılda bir defa Eylûl ayının ilk yarısı içinde toplanır. Toplantıları 40 gün sürer.

İl genel meclislerinin toplantılarında; ilin mahallî işleri görüşülür (ilkokulların bina ve genel ihtiyaçları, sağlık, tarım, yol gibi.) Bunlar üzerinde gerekli kararlar alınır. Bu işler için harcanacak paraları, gelir olarak toplanacak paraları gösteren bütçe üzerinde görüşmelerde bulunulur. Bütçe kabul edilir. Aralarından encümeni seçerler.

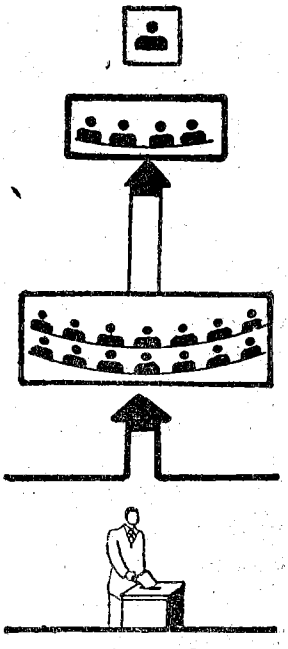

Ş : 11 — İl genel meclisinin kuruluşu.

2 — İL ENCÜMENİ

İl encümenleri her toplantı yılı için il genel meclisince kendi üyeleri arasından seçilen 4 kişiden kurulur. Başkanı validir. Üyelerin ayrı ilcelerden olmaları şarttır. Encümen sürekli olarak çalışır. Görevleri şunlardır :

İl genel meclislerinin toplantı halinde bulunmadıkları süre içinde, meclislerin bir kısım işlerini görürler. İl özel idare bütçesi tasarısını hazırlarlar. İl özel idaresinin arttırma ve eksiltme işlerini yaparlar.

3 — ÖZEL MUHASEBE

İl özel idaresinin para işlerini görmek üzere kurulmuştur. İl merkezinde ve ilcelerde kuruluşları vardır.

İl özel idaresinin gelirlerini toplamak, il genel meclisinin kabul ettiği bütçeye göre harcamalar yapmak gibi görevleri vardır.

ÖĞRENİLENLERİN TOPLANMASI

Türkiye illere ayrılır. İller ilcelere, ilceler bucaklara ayrılır. Bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir.

En küçük idarî kuruluş köydür. Köyü, köy halkının seçtiği muhtar ve ihtiyar meclisi idare eder.

Birbirleriyle ilgili bulunan köy ve kasabaların birleşmesinden bucaklar meydana gelir. Bucakların idaresi bucak müdürlerine verilmiştir. Bucaklarda ayrıca, bucağın müşterek işlerini görmek için bucak meclisi ve bucak komisyonu vardır.

Coğrafya durumu ve ekonomik ilişiklikleri bakımından birbirleriyle bağlılık ve ilgisi bulunan bucakların birleşmesnden ilceler meydana gelir. İlcelerin idaresi kaymakamlara verilmiştir. Kaymakam ilcenin en büyük idare âmiridir. İlcelerde bakanlıkların kuruluşları vardır. Bunların başında, ilce idare şube başkanları bulunur. Ayrıca ilcelerde kaymakamın başkanlığı altında ilce idare heyeti bulunur.

Türkiye'de en büyük idarî bölünüş ildir. Adalet ve askerlik daire ve kuruluşları dışında ildeki bütün hükûmet kuruluşları valilerin emri altındadır. Vali ilde, devletin ve hükûmetin temsilcisi ve ayrı ayrı her bakanın mümessilidir.

İllerde vali muavinleri, il idare şube başkanları, il idare heyetleri bulunur.

İllerin bir kısım mahallî işlerini görmek üzere il özel idaresi kurulmuştur. Özel idarenin başlıca kuruluşları; il genel meclisi, il encümeni ve özel muhasebedir.

İl genel meclisinin başkanı validir. Üyeleri ilce halkı tarafından seçilir. İl encümeni, il genel meclisince ve kendi üyeleri arasından seçilen dört üyeden kurulur. Özel muhasebe, il özel idaresinin bütçesine göre gelirleri toplamak, giderleri yerlerine harcamak gibi para işlerini görür.

YAPILACAK İŞ VE ÖDEVLER :

Aşağıdaki iş ve ödevleri kendiniz veya bir gurup arkadaşınızla birlikte yapınız :

1 — Bulunduğunuz ilin merkezini, ilcelerini, bucaklarını gösterir bir şema yapınız.

2 — İlcelerin idaresini bir şema ile gösteriniz. (İl idaresi şemasından faydalanarak.)

ÖĞRENİLENLERİN ÖLÇÜLMESİ

— BAŞARI TESTİ —

Ünite: 2 — Geniş çevremizin idaresi :

A — AŞAĞIDAKİ SORULARIN KARŞILIKLARINI BOŞ YERLERE KISACA YAZINIZ :

1 — Türkiye'de en büyük idarî bölünüş hangisidir? (.....)
2 — Köyü kim idare eder? (.....)

3 — Köy ihtiyar meclisi kaç üyelidir? (.....)
4 — Bucaklarda en büyük hükûmet memuru ve hükûmet temsilcisi kimdir? (.....)
5 — İlcelerde, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı en büyük memur kimdir? (.....)
6 — İlcelerin idaresinin yürütülmesini kim sağlar? (.....)
7 — İl encümenini kim seçer? Kaç üyeden kurulur? (.....)
8 — Türkiye kaç il'e ayrılmıştır? (.....)
9 — İl genel meclisinin seçimi kaç yılda bir yapılır? (.....)
10 — İl genel meclisi üye sayısı neye göre hesaplanır? (.....)

B — AŞAĞIDAKI CÜMLELERDE BOŞ YERLERE UYGUN KELİMELER YAZINIZ:

11 — Türkiye'de en küçük kuruluş .....
12 — İl özel muhasebesi, ilin ....işlerini görür.
13 — Köy kanunumuza göre nüfusları ..... den aşağı olan yerler köydür.
14 — Kanunları, tüzükleri, yönetmelikleri köyde ..... ilân eder.
15 — Bucağın genel idaresinden, güven ve düzenliğinin korunmasından .... sorumludur.
16 — İlcedeki ..... ve ..... daire ve kuruluşları dışındaki bütün hükûmet kuruluşları kaymakamın emri altındadır.
17 — Kaymakamlığın yazı işlerini ..... görür.
18 — İl idaresinin başı ..... dir.
19 — İl genel meclisi seçimlerinde her ..... bir seçim çevresidir.

C — AŞAĞIDA DOĞRU VE YANLIŞ BİLGİ VEREN CÜMLELER VERİLMİŞTİR. DOĞRULARIN KARŞISINA (D), YANLIŞLARIN (Y) KOYARAK AYIRINIZ:

20 — Kanunları, tüzükleri köyde muhtar ilân eder. (.....)
21 — Köy muhtar ve ihtiyar meclisini seçmek için yüz kızartıcı bir suçtan hükümlü olmamak şarttır. (.....)
22 — Birbiriyle ilgili bulunan köy ve kasabaların birleşmesinden ilce meydana gelir. (.....)
23 — Valiler ilin idaresinden bakanlara karşı sorumludurlar. (.....)
24 — İl içindeki bütün hükûmet kuruluş ve işletmeleri valinin emri altındadır. (.....)

D — AŞAĞIDA SORULAR VERİLMİŞ KARŞILARINA CEVAPLARI YAZILMIŞTIR. DOĞRULARI AYIRINIZ. KARŞISINA NUMARASINI KOYARAK BELİRTİNİZ:

25 — Türkiye'de köyde oturanların oranı ne kadardır? (.....)	1 — Dörtte üçe yakındır, 2 — Yarıdan çoktur, 3 — Üçte birdir, 4 — Beşte üçtür.
26 — Köy ihtiyar meclisini seçmek için kaç yaş şarttır? (.....)	1 — (22) yaşını bitirmiş olmak, 2 — (20) yaşını bitirmiş olmak, 3 — (21) yaşını bitirmiş olmak, 4 — (18) yaşında olmak.
27 — Bucak komisyonunu kim seçer? (.....)	1 — Bucak müdürü, 2 — Bucak meclisi, 3 — Kaymakam, 4 — Bucak halkı.
28 — Yeniden il nasıl kurulur? (.....)	1 — Bakanlar kurulu kararıyla, 2 — İç İşleri Bakanının emri ile, 3 — Kanun ile.
29 — Defterdar nerede bulunur? (.....)	1 — Bucakta, 2 — İlcede, 3 — İlde, 4 — Hükûmet merkezinde.
30 — İl genel meclislerinin seçimlerini kim idare eder? (.....)	1 — İl seçim kurulu, 2 — İlce seçim kurulu, 4 — İç İşleri Bakanlığı.

ÜNİTE: 3

TRAFİK BİLGİLERİ

ÜNİTEYE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

1 — Bulunduğunuz yerde trafik işlerinin düzenlenmesi için belediye neler yapmıştır? Daha neler yapmalıdır? 2 — Bir taşıta binerek şunları inceleyiniz: Bindiğiniz taşıt yolun neresinden gidiyor? Öndeki taşıtı nerede ve nasıl geçiyor? Yolun neresinde yolcu indiriyor? Ne kadar süratle gidiyor? 3 — Müteharrik makina, hal ve hareket, trafik kazası, temsilci, federasyon, teknisyen, fren, rot, direksiyon, fennî kontrol, zabıt varakası, teşkilât, cadde, bulvar kelime ve deyimlerinin anlamlarını öğreniniz.

ÜNİTEYİ İŞLEME PLÂNI:

I. Türkiye'de trafik kuruluşları ve görevleri,
   1 — Merkez kuruluşları,
   2 — Bölge Trafik Zabıtası,
   3 — İllerdeki kuruluşlar.
II. Belediyelere düşen vazifeler:
III. Belli başlı trafik kuralları.

I. TÜRKİYE'DE TRAFİK KURULUŞLARI VE GÖREVLERİ

Trafik; yayaların, hayvanların, taşıtların, müteharrik makinaların ve lâstik tekerlekli traktörlerin karayolu üzerindeki hal ve hareketleridir.

Yurdumuzda gün geçtikçe karayolları üzerindeki bu hareketler artmıştır. Nüfusumuzun çoğalması, birçok yeni yolların yapılması, taşıtların artması ile birlikte trafikte aksamalar tıkanıklıklar görülmeğe başlamış ve trafik kazaları da artmıştır. Bu sebeplerle trafiğin bir düzen altına alınması ve kontrol edilmesi büyük bir önem kazanmıştır. Bunun üzerine 1953 yılında (Karayolları Trafik Kanunu) çıkarılmış ve bir de (Karayolları Trafik Tüzüğü) yapılmıştır.

Bu kanuna göre trafik işlerinin düzenlenmesi ve kontrolü için yurdumuzda trafik kuruluşları meydana getirilmiştir.

1 — MERKEZ KURULUŞLARI

a) Karayolları Genel Müdürlüğü:

Trafik işlerinin düzenlenmesinde Karayolları Genel Müdürlüğüne önemli görevler verilmiştir. Bunların başlıcaları şunlardır:

1 — Yollara konulacak trafik işaretlerinin, yol çizgilerinin şekillerini tespit etmek,

2 — Trafik kazalarının neden ileri geldiğini inceliyerek kazaları önleyici tedbirleri belirtmek,

3 — Yollarda; trafik ve yol emniyetiyle ilgili konularda, trafik kontrolünü yapmak,

4 — Kavşak, durak yeri, yol dışı park yerleri gibi tesislerin projelerini inceliyerek uygun bulduklarını onarmaktır.

b) Merkez Trafik Komisyonu:

Karayolları trafik kanununun ve tüzüğünün uygulanması ve değiştirilmesi ile ilgili her türlü problemleri incelemek ve gerekli tavsiyelerde bulunmak üzere Ankara'da (Merkez Trafik Komisyonu) vardır.

Komisyon altı ayda bir toplanır. Her toplantı için aralarından birini başkanlığa seçerek görüşmelerde bulunur.

Komisyon; bir kısım bakanlıkların (Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Milli Eğitim, Bayındırlık, Ticaret, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım, Ulaştırma, İmar ve İskân) temsilcileri ile Teknik Üniversite temsilcileri ve Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonunun temsilcilerinden kurulur.

2 — BÖLGE TRAFİK ZABITASI

Yurdumuz trafik bakımından bölgelere ayrılmıştır. Her bölge için bir müdür veya bir âmir tâyin edilir. Gerekirse bölge merkezlerindeki Emniyet Müdürü veya Trafik Şubesi Müdürü de bu vazife ile görevlendirilir.

Başlıca görevleri şunlardır:

1 — Şehir, kasaba sınırları içinde ve dışındaki karayolları üzerinde trafiği düzenlemek ve kontrol etmek,

2 — Kazaları önlemek,

3 — Taşıtların (fren, lâmba, rot, direksiyon ve cam sileceği) gibi teçhizatının basit fenni kontrolünü yapmak,

4 — Taşıtların, kayıt ve tescil işlerini yapmak,

5 — Trafik suçları işliyenler için zabıt varakası düzenliyerek ilgili mahkemelere vermektir.

Trafik zabıtası polis ve jandarmalara tanınmış olan her çeşit hak ve yetkilere sahiptir. Kendilerine olağanüstü durumlar dışında trafik işlerinden başka görevler verilemez.

3 — İLLERDEKİ KURULUŞLAR

İllerde trafik işlerini yürütmek ve gerekli kontrolları yapmak üzere :

1 — İl Trafik Zabıtası, 2 — İl Trafik Komisyonu, 3 — İl Muayene ve İmtihan Komisyonu gibi kuruluşlar vardır.

II. BELEDİYEYE DÜŞEN GÖREVLER

Trafik işlerinin düzenlenmesinde belediyelere de önemli görevler düşer. Bu görevlerin başlıcaları aşağıda belirtilmiştir:

1 — Belediyeler; belde içindeki caddeleri, meydanları yayaların taşıtların kolayca geçebilecekleri bir hale getirir. Yeni caddeler, bulvarlar açarak trafiği kolaylaştırır.

2 — Caddelere, meydanlara, yol kavşaklarına, yaya geçitlerine gerekli trafik işaretlerini, levhalarını, ışıklarını koyar.

3 — Taşıtların durması, bırakılması için park yerleri yaptırır.

4 — Genel parklar yaptırarak halkı, çocukları kabil olduğu kadar cadde ve sokaklardan uzaklaştırmağa çalışır.

5 — Çocuk bahçeleri kurarak, çocukların sokak ve caddelerde oynamalarını önler. Böylece trafik kazası olmamasına çalışır.

6 — Belediye sınırları içindeki karayolları kenarlarında yapılacak akaryakıt deposu, genel garaj, taşıt parkı, taşıtları tamir yerleri ve benzerleri gibi yerlerin yapılmasına ve açılmasına İl Trafik Komisyonundan izin almadıkça ruhsat vermez.

7 — Taşıtların temiz tutulmasını kontrol eder. Yolculardan alacakları ücretleri belli eden tarifeler yapar. Halkın ucuz ve rahat gidip gelmelerini sağlamak için otobüs, troleybüs, tramvay işletir.

III. BELLİ BAŞLI TRAFİK KURALLARI

1 — GENEL KURALLAR

1 — Trafik sağdan cereyan eder. Bütün taşıtlar, gitmekte oldukları yöne göre, yolun en sağını takip ederler.

2 — Karayollarından faydalanan herkes, trafiği düzenlemek ve kontrol etmek ile görevli trafik zabıtasının emirlerini yerine getirir. Trafik işaret, levha ve cihazlarıyla bildirilen ve gösterilen hususlara uymak zorundadır.

3 — İçkili olanlar hiçbir araç kullanamazlar. Bu gibileri zabıta, araç kullanmaktan alıkoyar.

4 — Şoförlerin, sürücülerin 24 saat içinde 9 saattan çok bir taşıtı kullanmaları yasak edilmiştir. İstirahat saatleri bu süre dışındadır. Ayrıca, sürekli olarak 5 saatten çok bir taşıtı kullanmaları da yasaktır.

2 — TAŞITLARLA İLGİLİ KURALLAR

1 — Kazaların çoğu fazla süratten ileri gelir. Bunun için şoför ve sürücüler trafik işaret levhalarında gösterilen süratten daha hızlı gidemezler. Ayrıca, yolun durumuna göre süratlerini ayarlamakla görevlidirler.

En çok sürat genel olarak: Şehir kasaba ve köy gibi meskûn yerlerin içinde gece - gündüz 50 kilometredir. Bunların dışındaki karayollarında otomobiller için en çok sürat: 90 kilometre. Otobüsler için: 80 kilometredir.

2 — Yollarda birbiri ardından giden taşıtlar birbirini çok yakından takip edemezler.

3 — Taşıtların ses aletlerini (korna, düdük, seren v.b.) gelişigüzel çalmaları, bunları halkın rahatını bozacak şekilde kullanmaları yasaktır.

4 — Taşıtlar sağa ve sola saparken ve dururken dikkatli olurlar. Bu sırada sol kollarını dışarı çıkararak arkalarındaki taşıtlara yapacakları hareketleri işaretlerle bildirirler. Ş : 12.

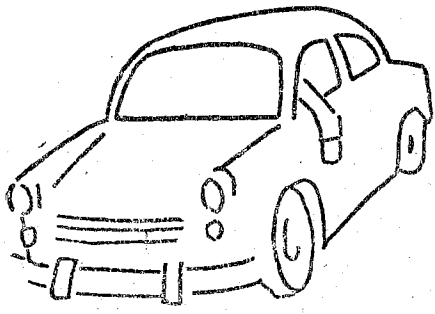

Ş : 12 — Durma işareti.

5 — Taşıtlar öndeki bir taşıtı geçmek istediklerinde durumu öndeki taşıta ses aletleriyle haber verirler. Kendilerine yol verilince usulüne uygun geçerler. Aşağıdaki durumlarda ve yerlerde öndeki taşıt geçilemez.

Geçme yasağı olduğunu gösterir bir işaret levhası varsa; kavşak, dönemeç ve geçitlerde; tepe üstlerine yaklaşırken; köprü, tünel, yaya geçidi gibi yerlerde; duraklarda duran bir taşıtın sağından; öndeki taşıt o sırada başka bir taşıtı geçmekte ise.

6 — Taşıtlar geçiş üstünlüğü tanınmış taşıtların (Sıhhî imdat, itfaiye, polis taşıtları, cenaze arabaları gibi...) geliş işaretini alınca derhal yolun sağına çekilerek bunlara yol verirler.

7 — Şoför ve sürücüler yolcu indirmek veya yolcu bindirmek için gidiş yönüne göre yolun sağ kenarına yanaştırırlar. Taşıtların sağ tarafından yolcuları indirirler, bindirirler. Park yapılması ve durulması yasak edilmiş olan yerlerde yolcu indirilip bindirilemez.

8 — Taşıtlar, taşıyabileceklerinden çok yolcu ve yük alamazlar. Açık yük üzerine veya taşıtın dışına yolcu bindiremezler.

3 — YAYALAR, HAYVANLAR HAKKINDA KURALLAR

1 — Yayalar, yaya kaldırımlarında yürürler. Karşı kaldırımlara yaya geçitlerinden geçerler.

Yayaların trafiği güçleştirecek, aksatacak şekilde yol üzerinde durmaları, toplu bir halde yürümeleri yasaktır. Ayrıca başkalarının geçişini zorlaştıracak surette eşya taşıyamazlar. Yayalar, yaya kaldırımlarının sağ tarafından yürürler.

2 — Hayvanları ve hayvan sürülerini yollardan ancak onları idare edebilecek sürücüler geçirirler. Hayvanları başıboş bırakmak, şehir, kasaba, köy gibi yerlerde hızlı olarak sürmek yasaktır. Hiçbir sebeple hayvanlar yayalara ayrılmış bulunan kaldırımlardan sürülemez.

3 — Karayolları üzerinde yarış ve koşular tertiplemek için (İl Trafik Komisyonundan) izin alınır.

ÖĞRENİLENLERİN TOPLANMASI

Yayaların, hayvanların, taşıtların, müteharrik makinaların ve lâstik tekerlekli traktörlerin karayolu üzerindeki hal ve hareketlerine trafik denir.

Trafik işlerinin düzenlenmesi için yurdumuzda trafik kuruluşları meydana

getirilmiştir. Merkezde: (Merkez Trafik Komisyonu) vardır.

Yurdumuz trafik bakımından bölgelere ayrılmıştır. Bu bölgelerde (Bölge Trafik Zabıtası) vardır.

İllerde; (İl Trafik Zabıtası), (İl Trafik Komisyonu), (Muayene ve İmtihan Komisyonu) bulunur.

Trafik işlerinin düzenlenmesinde belediyelere de önemli görevler düşer. Belediyeler belde içindeki yolları trafiğe elverişli bir hale getirirler. Taşıtların bırakılmaları için oto parklar yaptırılır.

Trafiğin aksamaması ve kazaların olmaması için trafik kurallarına uymak gerekir. Bu kurallara göre: Karayollarında taşıtlar yolun en sağından giderler. Şoför ve sürücüler tesbit edilen süratten daha hızlı gidemezler. Yollarda taşıtlar birbirini çok yakından takip edemezler. Önlerindeki taşıtı ancak yol ve trafik durumu elverişli olduğu zamanlarda ve yerlerde usulüne uyarak geçebilirler. Yayalar yaya kaldırımlarında yürürler. Karşı kaldırıma yaya geçitlerinden geçerler.

YAPILACAK İŞ VE ÖDEVLER:

Aşağıdaki iş ve ödevleri kendiniz, veya bir gurup arkadaşınızla birlikte yapınız:

1 — Bir trafik kazasına uğramamak için yollarda nelere dikkat etmek gerektiğini kısaca yazınız.

2 — Gördüğünüz veya işittiğiniz bir trafik kazasını yazınız. Nasıl ve neden olmuş? Meydana getirdiği zararlar nelerdir?

ÖĞRENİLENLERİN ÖLÇÜLMESİ

— BAŞARI TESTİ —

Ünite :3 — Trafik bilgileri

A — AŞAĞIDAKİ SORULARIN KARŞILIKLARINI BOŞ YERLERE KISACA YAZINIZ:

1 — Karayolları Trafik Kanunu hangi yılda çıkarılmıştır? (.....)
2 — Bölge Trafik Zabıtası nereye bağlıdır? (.....)
3 — Şehir ve kasaba sınırları içinde ve dışındaki karayolları üzerinde trafiği düzenlemek ve kontrol etmek kimin görevidir? (.....)
4 — Belediyeler halkı ve çocukları kabil olduğu kadar cadde ve sokaklardan uzaklaştırmak için neler yaparlar? (.....)
5 — Taşıtların yolculardan alacakları ücreti neresi tesbit eder? (.....)
6 — Şehir dışındaki karayollarında otomobiller gündüzün en çok kaç kilometre süratle gidebilirler? (.....)
7 — Taşıtlar yolcularını hangi taraftan indirirler? (.....)
8 — Yayalar nereden yürürler? (.....)

B — AŞAĞDAKİ CÜMLELERDE BOŞ YERLERE UYGUN KELİMELER YAZINIZ:

9 — Yayaların, hayvanların, ..., müteharrik makinaların ve lâstik tekerlekli traktörlerin karayolu üzerindeki hal ve hareketlerine trafik denir.

10 — Taşıtların basit fennî kontrolünü yapmak görevi ..... verilmiştir.
11 — ..... polis ve jandarmalara tanınmış bulunan her çeşit hak yetkilere sahiptirler.
12 — ..... belde içindeki caddeleri, meydanları yayaların ve taşıtların kolayca geçebilecekleri bir hale getirirler.
13 — Trafik ..... cereyan eder.
14 — Karayollarından faydalanan herkes, trafiği düzenlemek ve kontrol etmek ile görevli ..... emirlerini yerine getirmek zorundadır.
15 — Yollarda birbirinin ardından giden taşıtlar birbirlerini ..... takip edemezler.
16 — Taşıtlar açık yük üzerine ..... bindiremezler.
17— Karayolları üzerinde yarış ve koşular tertiplemek için ..... den izin alınır.
18 — Yollarda hayvan sürüleri ancak onları idare edecek ..... geçirilir.

C — AŞAĞIDA DOĞRU VE YANLIŞ BİLGİ VEREN CÜMLELER VERİLMİŞTİR. DOĞRULARIN KARŞISINA (D), YANLIŞLARIN (Y) KOYARAK AYIRINIZ:

19 — Merkez Trafik Komisyonu, İç İşleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünden kurulmuştur. (.....)
20 — Trafik Zabıtasına, olağanüstü durumlar dışında trafik işlerinden başka görevler verilemez. (.....)
21 — Belediyeler taşıtların bırakılması için oto parklar yaptırırlar. (.....)
22 — İçkili olanlar hiçbir taşıt kullanamazlar. (.....)
23 — Şoför ve sürücüler şehir ve kasabalar dışında diledikleri süratle gidebilirler. (.....)
24 — Yayalar istedikleri büyüklükte eşya taşıyabilirler? (.....)
25 — Hayvanlar yaya kaldırımlarından sürülerek geçirilir. (.....)
26 — Taşıtlar ses aletlerini diledikleri gibi kullanırlar. (.....)

D — AŞAĞIDA SORULAR VERİLMİŞ KARŞILARINA CEVAPLARI YAZILMIŞTIR. DOĞRULARI AYIRINIZ. KARŞISINA NUMARASINI KOYARAK BELİRTİNİZ:

27 — Muayene ve İmtihan Komisyonu nerede bulunur? (.....) **1 — Merkezde, 2 — İllerde, 3 — Bölgelerde.**

28 — Şoförler ve sürücüler 24 saat içinde en çok kaç saat çalışabilirler? (.....) **1 — (8 saat), 2 — (9 saat), 3 — (10 saat), 4 — (12 saat).**

29 — Bir taşıt ne zaman önündeki taşıtı geçemez? (.....) **1 — Arka arkaya giderken, 2 — Kavşaklarda, 3 — Geçitlerde, 4 — Öndeki taşıt başka bir taşıtı geçerken.**

30 — Yaya kaldırımın neresinden yürünür? (.....) **1 — Sağından, 2 — Ortasından, 3 — Solundan, 4 — Kenarından.**

ÜNİTE: 4

MİLLET TOPLULUĞU

«Ne mutlu Türküm diyene.»
ATATÜRK

ÜNİTEYE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

1 — (Ne mutlu Türküm diyene.) Sözünden ne anlıyorsunuz? 2 — Türk Milletinin özelliklerini, diğer milletlerden olan üstünlüklerini araştırınız. 3 — Vatana, Türk Diline, Türk Tarihine, Türk Milletinin üstünlüğüne dair ATATÜRK'ün, diğer büyüklerin söyledikleri sözleri toplayınız. 4 — Egemenlik, millet, vatan, duygu, düşünce, ülkü, milliyet, monarşi, oligarşi, yargı, kamu kelimelerini öğreniniz.

ÜNİTEYİ İŞLEME PLÂNI:

I. Millet nedir?
   1 — Milletin tanımı,
   2 — Milleti meydana getiren etmenler,
II. Millî Duygu:
III. Millet hayatının devamında ahlâkın önemi,
IV. Devlet:
   1 — Devlet nedir?
   2 — Türlü devlet şekilleri,
   3 — Türk Devletinin dünkü ve bugünkü şekli,
V. Anayasamız:
   1 — Anayasamızın doğuşu,
   2 — Anayasamızın genel esasları,
   3 — Anayasamızın diğer kanunlardan farkı.
VI. Devlette üç önemli görev:

I. MİLLET NEDİR?

1 — MİLLETİN TANIMI

Millet dediğimiz zaman ilk olarak aklımıza bir insan topluluğu gelir. Acaba her insan topluluğu bir millet nedir? Fertleri bir millet halinde birbirine bağlıyan bağlar nelerdir?

Millet dediğimiz zaman ilk olarak aklımıza bir insan topluluğu gelir. Acaba her insan topluluğu bir millet midir? Fertleri bir millet halinde birbirine bağlıyan bağlar nelerdir?

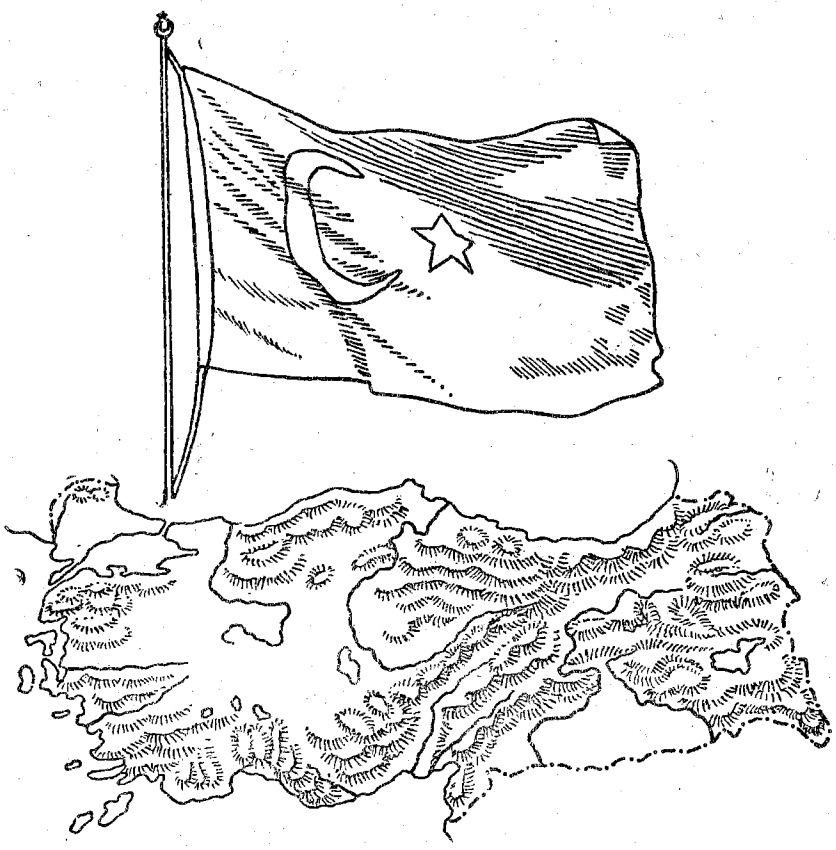

Ş: 13 «Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.
Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır.»
— M. Cemal —

Kendi milletimizi ele alalım; dünyanın en eski, en büyük ve temiz milleti olan Türk Milletini meydana getiren elemanlar nelerdir?

Türk milletinin bir vatanı vardır. Türk milleti ana hatlariyle birbirine benziyen fertlerden meydana gelmiştir. Aralarında bir soy ve ırk birliği vardır. Türk milleti müşterek bir dil ile konuşmaktadır. Türk milleti kahramanlıklarla dolu bir tarihe sahiptir. Müşterek bir kültürü, sanatı, dini vardır. Nihayet Türk milletinin; daha üstün bir Türkiye yaratmak ülküsüdür.

Bütün bunlara bakarak millet ne demektir? sorusuna şu karşılığı verebiliriz:

Millet:

Vatan denilen belli bir toprak üzerinde yaşıyan, aynı dili konuşan,

ortak tarihleri olan, duygu ve düşünceleri bir olan ve aynı ülküye bağlı bulunan bir insan topluluğudur.

2 — MİLLETİ MEYDANA GETİREN ETMENLER

Yukarıda milletin ne demek olduğunu araştırırken belirttiğimiz etmenleri birer birer inceliyelim:

a) Vatan birliği;

Milletin meydana gelmesinde önemli etmenlerden biri vatan birliğidir. Aynı toprak üzerinde yaşamak, insanları birbirine bağlamaktadır.

Yurt sevgisini doğuran sebepler:

Yurdumuzun topraklarını eker, biçer ve bütün toprak üstü ve toprak altı zenginliklerinden faydalanırız. Evimizi bu topraklar üzerinde kurarız. Topluluğu yaşatan bütün kurumlar da hep bu topraklar üzerindedir. Bu topraklar aziz şehitlerimizin kanlariyle sulanmıştır. Ölülerimiz bu topraklarda gömülüdür.

Doğup büyüdüğümüz, birçok hâtıralarla bağlı bulunduğumuz yerler hep bu topraklar üzerindedir. Biz ona çok derin bağlarla bağlı bulunmaktayız.

Büyük ATATÜRK:

> **(Türklerin vatan sevgisiyle dolu göğüsleri mel'un ihtiraslara karşı daima demirden bir duvar gibi yükselecektir.) demiştir.**

Vatan şairi Mehmet Akif Ersoy, İstiklâl Marşında:

> **(Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda...**
> **Şüheda fışkıracak, toprağı sıksan şüheda.**
> **Canı, cananı, bütün varımı alsın da Huda.**
> **Etmesin, tek, vatanımdan beni cüda.)**

Vatan atalarımızın bize bıraktığı kutsal bir emanettir. Biz onu dünya durdukça koruyacak ve gerekirse onun uğruna canımızı vermekten çekinmiyeceğiz.

b) Dil Birliği:

> **(Millî his ile dil arasında bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafına başlıca müessirdir.)**
> **(Türk Dili, dillerin en zenginlerindendir.)**
>
> **— ATATÜRK —**

Milleti meydana getiren etmenler arasında dil birliğinin yeri ve değeri büyüktür. Milleti meydana getiren fertlerin aynı dili konuşmaları, onları birbirine daha çok yaklaştırır, bağlar.

Türk Milletinin dili Türkçedir. Güzel Türkçemiz, dünyanın en zengin, en güzel ve en kolay dillerinden biridir. Biz dilimizi çok severiz. Onunla hâtıralarımızı, duygu ve düşüncelerimizi, ülkülerimizi birbirimize anlatırız. Türk Kültürü, Türk Ahlâkı, Türk Gelenek ve Görenekleri hep Türk Dili ile nesilden nesile aktarılır.

Yeryüzünde aynı dili konuşmadıkları halde bir millet halinde yaşıyan topluluklar vardır. Meselâ; İsviçrelilerin bir kısmı Almanca, bir kısmı Fransızca, bir kısmı da İtalyanca konuşurlar.

Sonra, aynı dili konuştukları halde ayrı milletler halinde yaşıyan topluluklar da vardır. Meselâ; İngilizce konuştukları halde, İngilizlerle, Amerikalılar ayrı ayrı milletlerdir.

c) Tarih Birliği:

Millet yapısında, milleti meydana getiren fertlerin aynı menşeden gelmeleri ve aynı tarihe sahip bulunmaları önemli bir rol oynar. Uzun bir geçmişte birlikte yaşanmış acı ve tatlı günler, hâtıralar fertleri birbirlerine daha çok yaklaştırır ve bağlar.

Dünya kurulduğundanberi var olan Türk Milletinin büyük ve şerefli bir tarihi vardır. Her Türk tarihi ile öğünür. Bu ona gelecekte daha büyük işler başarma gücünü verir.

Orta Asya'da Orhon Kitabelerinde:

(Yukarıdaki gök çökmedikçe, aşağıdaki yer delinmedikçe Türk Milleti senin ilini, türeni kim bozabilir?)

Diyen Bilge Han gibi ATATÜRK de:

(Ne mutlu Türküm diyene.)

Sözü ile bu inanç ve güveni ne güzel dile getirmiştir.

d) Duygu ve Düşünce Birliği:

Bir insan topluluğunu bir millet halinde birleştiren etmenler arasında, duygu ve düşünce birliği önemli bir yer tutar.

Her milletin kendine göre ahlâk kuralları, gelenek ve görenekleri vardır. Yine duyuşlar, düşünceler, zevkler milletten millete değişir. Nihayet her milletin bir dini vardır. Bütün bunlar nesilden nesle aktarılır. Milleti meydana getiren fertleri birbirine bağlar.

Meselâ Türk Milletinin ahlâk anlayışı diğer milletlerinkine benzemez. Milletimizin doğruluk, mertlik ve itaat gibi mânevî değerler üzerindeki anlayışı ayrı bir özellik taşır. Günlük yaşayışımızda, uyduğumuz bir çok kurallar vardır. Şeker Bayramı, Kurban Bayramı, diğer birçok dinî ve millî bayramların kutlanmasında; bir düğün bir sünnet töreninde milletimizin kendisine mahsus gelenek ve göreneklerinin olduğunu bilirsiniz. Sonra bütün özellikleri ve güzellikleri ile Türk Edebiyatı, Türk Sanatı, Türk Müziği, Türk Oyunları vardır.

İşte bütün bunlar, bir milleti bağlıyan duygu ve düşünce birliğini meydana getirirler.

e) Ülkü Birliği:

Milleti meydana getiren etmenler arasında müşterek tarih, vatan birliği, dil birliği, duygu ve düşünce birliği çok önemli bir yer tutarlar. Fakat, bütün bunlar bir milletin meydana gelmesinde yalnız başlarına yeter değildirler. Ülkü birliğinin de bunlara eklenmesi lâzımdır.

Türk Milletinin müşterek bir ülküsü vardır:

Milletimizin; her bakımdan daha kuvvetli, üstün, zengin bir millet olması; Türk vatanının bayındır bir ülke haline gelmesi en büyük ülküsüdür.

Bütün bunları büyük ATATÜRK'ün şu sözleri ne kadar güzel dile getirmektedir:

«Milletimizi lâyık olduğu medeniyet seviyesine çıkaracağız» İşte bütün Türk Milletinin ülküsü budur.

Bir milleti meydana getiren etmenler her millette bulunmıyabilir. Meselâ; İsrail Devleti kurulmadan evvel musevilerin bir vatanları yoktu. Fakat yine de bir millet olarak varlıklarını koruyorlardı. Dil Birliği olmadan, aynı dili konuşmadıkları halde bugün yeryüzünde bir millet halinde yaşıyan toplulukların olduğunu görmüştük. Yine uzak tarihleri ayrı olan, sonradan bir millet olarak meydana gelmiş milletler de vardır. Fakat; duygu ve düşünce birliği ile ülkü birliği olmadan bir milletin olması mümkün değildir.

II. MİLLÎ DUYGU

Vatan birliği, dil birliği, duygu ve düşünce birliği ve ülkü birliğinin bir milletin fertlerini birbirine bağladığını yukarıda görmüştük. Bu müşterek bağlar, bir millete mensup olan fertlerde millî duyguyu yaratır.

Her millet kendi milletini sever. Onun bir ferdi olmakla öğünür. Kendi vatanını, dilini, tarihini sever. Kendi edebiyatını, sanatını, mü-

ziğini, oyunlarını, gelenek ve göreneklerini beğenir. Bunun sonunda kendisine güvenir. Milletine bağlanır.

Bir millete mensup olan fertlerin kuvvetli bir millî duyguya sahip olmaları, milletin kuvvetini arttırır.

Millî duyguya sahip olan fert, milletinin bugünü ve yarını ile yakından ilgilenir. Milletin müşterek sevinçleri ile sevinir. Felâketleri, kederleri ile üzülür. Milletinin her alanda yükselmesini ister ve bunun için çalışır.

III. MİLLET HAYATININ DEVAMINDA AHLÂKIN ÖNEMİ

Millet hayatının devamında ahlâkın önemli bir rolü vardır. Milleti meydana getiren bireyler;

Millet menfaatlerini, kişisel menfaatlerinin üstünde tutarlar.

Millî gayeler uğrunda her zaman fedakârlığa hazır bulunurlar.

Halk yararına kurulan kurumları bağış yolu ile ve diğer yollarla desteklerler ve yaşatırlar.

1 — MİLLÎ MENFAATİ KİŞİSEL MENFAATİN ÜSTÜNDE TUTMAK

Türk milletini meydana getiren bireyler, millet menfaatlerini her zaman kendi menfaatlerinin üstünde tutarlar. Bütün düşüncelerinde, işlerinde ve davranışlarında önce Türk milletinin menfaatlerini göz önünde bulundururlar. Millet menfaatine aykırı gördükleri işleri, kendi çıkarları için çok faydalı da olsa asla yapmazlar.

Vatan ve millet sevgisini her şeyin üstünde tutan Türk Milleti, ötedenberi kendi kişisel menfaatlerini, millet menfaati uğruna feda etmekten çekinmemiştir. Tarihin de buna, binlerce misali vardır.

Zaten bu sebepledir ki **Türk Milleti, dünya kurulalıdanberi var olmuş ve bugüne kadar yeryüzünde kuvvetli bir millet olarak yaşamıştır.**

2 — MİLLÎ GAYELER UĞRUNDA FEDAKÂRLIK

Türk milletini meydana getiren bireyler, millî gayeler uğrunda fedakârlığa her zaman hazır bulunurlar.

Vatanları tehlikeye düştüğü zaman, silâhlarını alıp cephelere koşarlar. Kahramanca savaşırlar, gerektiği yerde vatanları uğruna canlarını fedadan çekinmezler.

Gerektiğinde memleket ekonomisinin ilerlemesi için darlıklara hiç şikâyet etmeden, sabırla katlanırlar ve ellerinden gelen yardımlarda bulunurlar.

Memleketin kalkınması için kendi maddî ve manevî varlıklarından fedakârlıkta bulunmaktan aslâ çekinmezler.

İş ve mesleklerinde çalışırken, ilk düşünceleri millet menfaatidir. Bütün işlerini buna göre yürütürler. Bunun için gerekince kişisel çıkarlarını bir tarafa bırakırlar.

3 — HALK YARARINA KURULAN KURUMLARI DESTEKLEMEK

Türk Milleti ötedenberi halk yararına kurulmuş kurumları tutmuş ve desteklemiştir. Bugün bütün büyüklüğü ile vakıflar bunu ispatlıyan güzel bir belgedir.

Memleketimizde halk yararına çalışan; Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Yardım Sevenler gibi kurumlar hep Türk Milletinin cömertliği ile yaşamakta ve memlekete büyük hizmetlerde bulunmaktadır.

Her Türk, bu kurumlara seve seve üye olmağı ve varlığına göre yardım etmeği bir vatan borcu bilir.

IV. DEVLET

1 — DEVLET NEDİR?

Türk vatanı, Türk Milleti olduğu gibi bir de Türk Devleti vardır. Bundan önce, vatanın ne demek olduğunu, milletin nasıl meydana geldiğini görmüştük.

Acaba devlet ne demektir?

Türk Devletini ele alarak devletin ne demek olduğunu araştıralım:

Türk Devleti dediğimiz zaman önce hatıra Türk Milleti gelir. Sonra Türk Vatanı gözönünde belirir.

Fakat yalnız bunlar Türk Devletini anlatmaz. Türk Devletinin, bir de içerde düzen ve güveni sağlıyan, dışarıya karşı da milleti ve yurdu koruyan bir kuvveti vardır. Buna (Egemenlik) denir.

Şu halde devlet üç elemandan meydana gelir:

a) Vatan, b) Millet, c) Egemenlik.

Millet olmadan devletten bahsedilemez. Vatan olmadan da bir devlet kurulamaz. Egemenliği olmıyan bir millet de devlet sayılamaz.

2 — TÜRLÜ DEVLET ŞEKİLLERİ

Devletin elemanlarından birinin de egemenlik olduğunu gördük. Egemenlik siyasî bir kuvvettir. Buna (İrade) de denir.

Devletin egemenlik hakkı nereden gelir? Bunun meşrû olabilmesi için kimin tarafından kullanılması gereklidir?

Egemenliğin kullanılışına göre yeryüzünde üç çeşit devlet vardır:

a) Monarşi, b) Oligarşi, c) Demokrasi.

a) Monarşi:

Bir devlette egemenlik (hükümdar, kral, imparator, prens, hakan, han, padişah, sultan, şah, emir, bey) gibi çeşitli adlar taşıyan, bir kişinin elinde bulunursa böyle devlet şekline monarşi denir.

Monarşi idaresinde; halk, hükümdar, kral... tarafından idare edilir. Devletin bütün kuruluşları, memurları onun adına iş görürler. Hükümdar, kral devlet benim der. Herşeyi o emreder. Dilerse harb ilân eder. Barış yapar. Anlaşmalar imzalar. Kanun çıkarır. Vergi koyar. Devletin gelirlerini dilediği gibi harcar. Bütün yurt onun malıdır. Millet de onun kullarıdır. Köleleridir. Egemenlik hakkı Tanrı tarafından ona verilmiştir. Onu dilediği gibi kullanır.

b) Oligarşi:

Bir devlette egemenlik bir zümrenin, bir azınlığın, bir sınıfın elinde bulunursa böyle devlet şekline oligarşi denir.

Oligarşi idaresi de monarşi idarenin aynıdır. Yalnız monarşide başta bir kişi bulunduğu halde, oligarşide bir zümre, bir azınlık veya bir sınıf bulunmaktadır.

c) Demokrasi:

Bir devlette egemenlik kayıtsız şartsız millette bulunur, millet kendi kendini idare ederse böyle devlet şekline demokrasi denir.

Demokrasilerde egemenlik asıl sahibi bulunan halktadır. Halk bunu doğrudan doğruya kullanır. Veya arasından seçtiği temsilciler vasıtasiyle kullanır. Veyahut, hem temsilciler seçerek, hem de doğrudan doğruya kullanır. Buna göre demokrasilerde üç hükûmet şekli meydana gelir:

1 — Doğrudan hükûmet şekli, 2 — Temsilî hükûmet şekli, 3 — Yarı doğrudan hükûmet şekli.

Doğrudan ve yarı doğrudan hükûmet şekillerinin bugün büyük devletlerde uygulanması birçok güçlükler, mahzurlar taşır. Bunun için en yaygın şekil temsilî hükûmet şeklidir. Temsilî hükûmet şeklinde

halk belli bir süre için temsilcilerini seçer. Bunlar, halk adına egemenlik hakkını kullanırlar.

Temsilî hükûmet şeklinde de en iyi şekil **cumhuriyettir.**

3 — TÜRK DEVLETİNİN DÜNKÜ VE BUGÜNKÜ ŞEKLİ

a) Monarşik idare;

Osmanlı Devleti monarşi ile idare ediliyordu. Devletin başında padişah vardı. Egemenlik onun elinde idi. Her şeyi o emrederdi. Bütün yurt onun malı sayılırdı. İstediği vergileri koyar, devletin gelirlerini dilediği yerlere harcardı. Millet onun kulu sayılırdı.

Osmanlı İmparatorluğunun ilk zamanlarında devletin başına değerli padişahlar geçmiştir. Bunlar halk ile, memleket işleriyle yakından ilgilenmişler, halkın ihtiyaçlarını görmüşler ve buna göre memleketi idare etmişlerdir. Osmanlı Devleti ilk zamanlarda hızla gelişmiş, ilerlemiş, genişlemiş, bütün dünyada tanınan kudretli bir devlet olarak yer almıştır.

Fakat sonraları devletin başına değersiz padişahlar geçmiştir. Bunlar yalnız kendilerini düşünmüşler, zevk ve sefalarına bakmışlardır. Halk ve memleket işleriyle ilgilerini kesmişlerdir.

Osmanlı Devleti yükselme devrinden duraklama devrine, sonra da gerileme devrine girmiş ve yavaş yavaş çökmeğe başlamıştır.

Üstüste girilen savaşlarda uğranılan yenilgiler imparatorluğun yıkılması ile sonuçlanmıştır.

Bunun üzerine Türk Milleti, büyük MUSTAFA KEMAL'in emrinde toplanmıştır. Egemenliğini eline almış, 23 Nisan 1920 de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisini açmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini kurmuştur.

Bundan sonra amansız bir ölüm dirim savaşına girişilmiştir. Bir taraftan tahtını bırakmak istemiyen ve bu uğurda düşmanlarla bile birlik olmaktan çekinmiyen padişahla, diğer taraftan vatanı yer yer işgal eden düşmanlarla İstiklâl Savaşlarını yapan Türk Milleti, bu mücadelelerin yepsinden zaferle çıkmıştır. Böylece vatan kurtarılmış, egemenlik hakkı padişahlardan alınarak asıl sahibine, Türk Milletine geçmiştir. Nihayet 29 Ekim 1923 de Cumhuriyet ilân edilmiştir.

b) Cumhuriyet devri:

Türk Milleti, cumhuriyetin kurulması ile, başında Atatürk olduğu halde hızla ilerlemeğe başladı. Yüzyılların biriktirdiği gerilikleri birer birer yıkarak, dünya milletleri arasında lâyık olduğu yeri aldı.

10 Kasım 1938 de Büyük ATATÜRK gözerini hayata kapadığı zaman geride, her alanda ilerliyen, bütün dünya milletleri tarafından sayılan kuvvetli bir **Türkiye Cumhuriyeti** bırakmıştı.

İkinci cumhurreisi olarak seçilen İsmet İnönü zamanında, Atatürk'ün çizdiği yolda ilerlemelere devam edildi.

1945 yılında İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile demokrasi yolunda yeni adımlar atıldı.

Seçimlerde, tek dereceli seçim usulü kabul edildi. Tek partili idare bırakıldı, siyasi partilerin kurulmasına izin verildi. 1946 yılında yapılan milletvekilleri seçimleri tek dereceli oldu. Seçimlere birçok partiler katıldı.

Bundan sonra da seçim usullerinde önemli yenilikler yapıldı. Bütün bu yeniliklerden sonra 1950 yılında yapılan seçimlerde 27 yıldanberi memleketi idare eden C.H. Partisi iktidardan düştü. Demokrat Parti iktidara geldi.

c) 27 Mayıs İnkilâbı:

1. Demokrat Parti iktidarının tutumu:

Demokrat Parti iktidarı ele geçirmek için millete birçok vaadlerde bulunmuştu:

Memlekette hürriyetler genişletilecekti. Büyük bir ekonomik kalkınma yapılacak, ucuzluk sağlanacak, halkın geçim durumu iyileştirilecek, Türkiye her alanda yükseltilecek, ileri götürülecekti.

Fakat, Demokrat Parti başları, bu vaadlerini kısa zamanda unuttular. Hürriyetleri genişletecekleri yerde kısma ve daralma yoluna gittiler. Daha iyi bir idare kuracakları yerde idare büsbütün bozuldu. Devlet işleri gelişigüzel, oy kazanma esasına göre yürütülmeğe başlandı.

Tutulan yanlış yol sonunda memleket büyük ekonomik zorluklarla karşılaştı. Devlet iç ve dış borçların yükü altında ezilmeğe başladı. Türk parasının değeri büyük ölçüde düştü. Pahalılık, geniş halk kitlesini sarsmağa başladı.

Diğer taraftan, bir kısım geri düşünceli kimselerin oylarının kazanılması için Atatürk İnkilâpları baltalandı. Daima ileriye, yeniliğe doğru gitmek istiyen Türk Milleti geriliğe doğru götürülmek istendi.

2. Demokrasi düzeninin bozulması:

Bütün bunlar sonunda memlekette büyük bir huzursuzluk başgösterdi. Türk Milleti, muhalif partileri, basını, üniversiteleri ile yer yer tepkiler göstermeğe, yanlış yoldan dönülmesini istemeğe başladı.

Başta bulunanlar bütün bunlar karşısında, yeni bir hükûmet kurma, dürüst seçimlere gitme gibi demokratik yollara başvuracakları yer-

de hürriyetleri kısmağa başladılar. Muhalif partileri, basını susturmak yoluna gittiler. T.B.M. Meclisindeki Demokrat Parti çoğunluğuna dayanarak bir (Meclis Tahkikat Encümeni) kurdular ve bu encümene geniş yetkiler veren bir kanun çıkardılar.

Böylece, Türk Milletinin fert ve insanlık hak ve hürriyetleri, dokunulmazlıkları hiçe sayılmıştı.

3. Türk Milletinin ayaklanması:

Bu durum karşısında, büyük **Atatürk'ün**; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini emanet ettiği **Türk Gençliği** harekete geçti.

28.4.1960 günü İstanbul Üniversitesinde başlıyan nümayişler, birgün sonra Ankara Üniversitesine, yüksek okullara ve oradan bütün yurda dağıldı. **Atatürk Gençliği, hürriyet hürriyet** diye bağırıyor. Hükûmetin istifasını istiyordu. İktidar, bunlara karşı sert ve kanlı tedbirlerle karşı koymağa çalıştı. Hürriyet istiyen gençlerin üzerlerine copla, gaz bombası ile kurşunla çıktı. Bu kahraman gençleri yıldırmak istedi. Gençlerden yaralananlar ve şehit düşenler oldu. Bir kısım gençler de hapsedildi. İşkencelere maruz bırakıldı. 28.4.1960 günü öğleden sonra Ankara ve İstanbul'da hükûmet **Sıkıyönetim** ilân etti.

Bütün bunlara rağmen **ATATÜRK'ün kahraman evlâtları** yılmadılar. Marşlar söyliyerek, coba, gaz bombasına karşı nümayişlerine devam ettiler. Bu arada nümayişlerin bastırılması ile görevlendirilen **Türk Ordusu**, her hareketi ile gençlerle beraber olduğunu gösterdi.

Nümayişler devam ederken 21 Mayıs 1960 günü, Türk Ordusuna kahraman komutanlar yetiştiren **HARP OKULU** Ankara'da büyük bir nümayiş yaptı. Bu nümayişe birçok general ve subaylar da katıldı.

Bütün bunlarla **Türk Milleti;**

Gençliği, ordusu, üniversiteleri, muhalif partileri, basını ve aydınlarıyla, Demokrat Parti iktidarının gittiği yolu uygun bulmadığını açıkça belirtiyordu.

Fakat, ne yazık ki iktidar sahipleri, politika hırsından kendilerini kurtarıp bu temiz ve heyecan dolu ve kararlı davranışların anlamını anlamadılar. Daha şiddetli tedbirler alma, ayaklanan gençliği, harbiyeyi, muhalif partileri sindirmek için plânlar hazırlama yoluna saptılar.

4. Ordunun idareyi ele alması:

İktidarı yola getirmek, milletin hak ve hürriyetlerini korumak için başka hiç bir yol kalmayınca, **kahraman TÜRK ORDUSU** vazife-

sini yaptı. **27 Mayıs 1960** gecesi harekete geçerek birkaç saat içinde Demokrat Parti iktidarını düşürdü. Demokrat Parti iktidarının Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve bütün Bakanlar Kurulu üyeleri ile milletvekilleri yakalanarak, yaptıklarının hesabını vermek üzere adalete teslim edildi.

Türk Ordusunun başardığı bu millî inkilâp hareketi bütün yurtta anlatılmaz büyük bir sevinçle karşılandı. Hürriyetine kavuşan, kötü idareden, kardeş kavgasına düşmekten kurtulan Türk Milleti bayram yapmağa, Türk Ordusunu çılgınca alkışlamağa başladı.

Ş : 14 — 27 Mayıs İnkilâbı üzerine; millet, ordu ve gençlik elele bayram yaptılar. İstanbul'da yapılan hürriyet mitinginden bir görünüş.

d) 27 Mayıs İnkilâbının sonuçları :

Orgeneral **CEMAL GÜRSEL** devlet ve hükûmet başkanlığını eline aldı. Millî İnkilâp Hareketini başaran subay ve generallerden kurulan **(Millî Birlik Komitesi)** de, T.B.M. Meclisi yerine çalışmağa başladı. Ayrıca, tarafsız kimselerden bir Bakanlar Kurulu kuruldu.

Millî Birlik Komitesi derhal geçici bir Anayasa yaptı. Bu Anayasanın birinci maddesinde :

«Millî Birlik Komitesi, yeni Anayasa ve seçim kanunu demokra-

çik usullere uygun olarak kabul edilip buna göre en kısa bir zamanda yapılacak genel seçimlerle yeniden kurulacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisine iktidarı devredeceği tarihe kadar, Türk Milleti adına hâkimiyet hakkını kullanır» deniliyordu.

Bundan sonra Millî Birlik Komitesi 13.12.1960 gününde çıkardığı bir kanunla; yeni Anayasayı ve seçim kanunlarını yapmak ve yeni meclis kuruluncaya kadar yasama yetkisini kullanmak ve yürütme organını da denetlemek üzere bir **KURUCU MECLİS** kurulmasını kabul etti.

Kurucu Meclis, 6.1.1961 de toplandı.

V. ANAYASAMIZ

1 — ANAYASAMIZIN DOĞUŞU

a) İlk Anayasamız:

Türk Milleti bugünkü Anayasasına kavuşma yolunda çok çalışmış, uğraşmış ve mücadele etmiştir.

Yukarıda gördüğünüz gibi Osmanlı Devleti monarşi ile idare ediliyordu. Aydın fikirliler, başta **Mithat Paşa** olduğu halde, bu idarenin kötülüklerini görüyorlardı. Milletin ilerlemesi için meşrutiyet idaresinin kabul edilmesini istiyorlardı. Nihayet II. Abdülhamit'e **meşrutiyet idaresini** kabul ettirdiler.

1876 yılında meşrutiyetin ilânı ile toplanan millet meclisi (O zamanki adı: Meclisi Mebusan) ilk Anayasamızı yaptı. (O zamanki adı: Kanunu Esasi) 1877. Böylece Türk Demokrasisinin kurulması yolunda ilk adım atılmış oldu.

Kabul edilen bu Anayasamıza göre; padişahın yanında milletin seçtiği bir meclis bulunacaktı. Fakat, padişah dilediği zaman meclisi dağıtabilecek, meclisin yaptığı kanunlardan beğenmediklerini reddedebilecekti.

II. Abdülhamit müstebit ruhlu bir padişahtı. Aradan iki yıl bile geçmeden Meclisi dağıttı. Böylece ilk Anayasamız yürürlükten kalkmış oldu.

Bundan sonra, Türk aydınlarının büyük mücadeleleri sonunda 1908 yılında ikinci defa meşrutiyet ilân edilince 1877 Anayasası yeniden yürürlüğe girdi. Bu Anayasa Anadolu'da yeni bir millî hükûmet kuruluncaya kadar yürürlükte kaldı.

b) 20 Ocak 1921 Anayasası:

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devletinin yenilmesi üzerine İstanbul'u işgal eden İngilizler (Meclisi Mebusanı) basarak dağıttılar.

Ele geçirebildikleri milletvekillerini Malta Adasına sürdüer.

Vatanı kurtarmak için çalışan **MUSTAFA KEMAL**, İstanbuldan kurtulabilen milletvekillerini Ankara'ya çağırdı. 23 Nisan 1920 de **Türkiye Büyük Millet Meclisi** toplandı. Bu meclis; 20 Ocak 1921 de yeni bir Anayasa yaptı. (O zamanki adı: Teşkilâtı Esasiye Kanunu)

Bu Anayasamıza göre;

Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk Milletinin gerçek ve biricik temsilcisi milletin seçtiği (T.B.M. Meclisidir). Kanun yapmak, kanunları yürütmek yetkisi meclistedir.

c) 24 Nisan 1924 Anayasası:

Büyük Zafer kazanılınca T.B.M. Meclisi 1 Kasım 1922 de padişahlığı kaldırdı. 29 Ekim 1923 te **cumhuriyeti** ilân etti. 3 Mart 1924 te de halifeliği kaldırdı.

Bunun üzerine yeni bir Anayasa hazırlandı. 24 Nisan 1924 te cumhuriyet devrinin ilk Anayasası kabul edildi.

d) Yeni Anayasamız:

Yukarıda gördüğünüz gibi, Demokrat Parti iktidarı çıkardığı kanunlar ve tuttuğu yol ile 24 Nisan 1924 Anayasasını işlemez bir hale getirmişti.

27 Mayıs İnkilâbından sonra kurulan **Millî Birlik Komitesi** Ankara ve İstanbul Üniversiteleri öğretim üyelerinden kurduğu bir komisyona bir **Anayasa Ön Projesi** hazırlattı. Bu proje (Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisine) verildi. Kurucu meclis yeni Anayasamızı hazırlamada büyük bir gayretle çalıştı. **27 Mayıs 1961** de Meclis üyelerinin alkışları arasında yeni Anayasamız kabul edildi.

Yeni Anayasamız **9 Temmuz 1961** günü halk oyuna sunularak Türk Milleti tarafından kabul edildi. Böylece **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası** yapılmış oldu.

2 — ANAYASAMIZIN GENEL ESASLARI

a) Başlangıç bölümü:

Yeni Anayasamız şöyle başlamaktadır:

«Tarih boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan;

Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kay-

betmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;

Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplıyan ve milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve;

(Yurtta Sulh, Cihanda Sulh) ilkesinin, Millî Mücadele ruhunun, millet eğemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak;

İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak için;

Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabul ve ilân ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile, hürriyete, adalete ve fazilete âşık evlâtlarının uyanık bekçiliğine emanet eder.»

Türk Milleti yeni Anayasasını her zaman koruyacaktır.

b) Genel esaslar bölümü :

Anayasamızın birinci kısmında genel esaslar belirtilmektedir. Bu kısım dokuz maddedir.

Bu maddeler şunlardır :

Madde 1 — **Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.**

Bu madde, devletimizin şeklini belirtmektedir.

Madde 2 — **Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.**

Bu madde devletimizin ana vasıflarını belirtmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasanın başlangıç bölümünde sıralanan temel ilkelere dayanan bir devlettir. Devletin ana vasıfları ise;

Millî, demokratik, lâyık, sosyal bir hukuk devleti olmaktır.

Madde 3 — **Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.**

Resmî dili Türkçedir.

Başkent Ankara'dır.

Bu madde; devletimizin gerek vatanı ile gerekse milleti ile aslâ bö-

lünüp parçalanamıyacağını, resmî dilin Türkçe ve başkentin Ankara olduğunu belirtmektedir.

Madde 4 — **Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletinindir. Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasadan almıyan bir devlet yetkisi kullanamaz.**

Bu madde; Türkiye'de egemenliğin kayıtsız şartsız milletin elinde olduğunu belirtmektedir. Milletin bu eğemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre (Yetkili organlar eliyle) kullanması esasını koymaktadır. Ayrıca, eğemenliğin kullanılmasının hiçbir suretle, belli bir kişiye, bir zümreye veya sınıfa bırakılamıyacağını kesin olarak belirtmektedir.

Madde 5 — **Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.**

Bu madde; yasama yetkisinin T.B.M. Meclisinin elinde olduğunu bu yetkiyi meclisin hiçbir suretle başka birine devredemiyeceğini bizzat meclisin kullanacağını belirtmektedir. Millet elinde bulunan eğemenlik hakkının kullanılmasını seçim yolu ile kurduğu T.B.M. Meclisine verir. Meclis te bunu artık hiçbirine devredemez.

Madde 6 — **Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.**

Bu madde; yürütme görevinin kanunların emirlerine uyularak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle yürütüleceğini belirtmektedir.

Madde 7 — **Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.**

Devletin üç önemli görevinden biri de yargı yetkisidir.

Bu madde; Yargı yetkisinin, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını belirtmektedir.

Madde 8 — **Kanunlar Anasaya aykırı olamaz.**

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlıyan temel hukuk kurallarıdır.

Bu madde; hiçbir kanunun Anayasaya aykırı olamıyacağını belirtmektedir. Ayrıca, yasama yetkisini kullanan T.B.M. Meclisinin, yürütme görevini yerine getiren Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunun ve yargı yetkisini kullanan mahkemelerin hepsinin Anayasa hükümleri ile bağlı olduklarını kesin olarak yazmaktadır. İdare makamları ve kişiler de yine tamamen Anayasanın koyduğu temel hukuk kurallarına uymak zorunda olduklarını belirtmektedir.

Madde 9 — **Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.**

Bu madde; Anayasanın birinci maddesindeki: (Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.) maddesinin aslâ değiştirilemiyeceğini, değiştirilmesinin teklif bile edilemiyeceğini belirtmektedir.

3 — ANAYASAMIZIN DİĞER KANUNLARDAN FARKI

Devletin şeklini, eğemenliğin kullanılış yollarını, vatandaşların ve devletin karşılıklı hak, ödev ve yetkilerini belirten ana, temel kanuna anayasa denir.

Bu sebeple anayasa, diğer kanunlardan birçok bakımlardan farklıdır.

Bir kere bütün kanunlar Anayasaya uygun olarak yapılır. Bir kanunun Anayasaya aykırılığı ileri sürülürse o kanun Anayasa Mahkemesi tarafından yürürlükten kaldırılabilir.

Sonra; Anayasada değişiklik yapılması da diğer kanunlardan ayrı usullere bağlanılmıştır. Yukarıda gördüğünüz gibi Anayasanın birinci maddesi aslâ değiştirilemez. Diğer maddelerinin değiştirilmesi için ise; T.B.M. Meclisinin üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı teklif yapması şartı konulmuştur. Böylece yapılan teklifler, mecliste ivedilikle görüşülemez. Teklifin kabulü ise T.B.M. Meclisinin üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun kabulü ile mümkündür.

Anayasayı tanımamak veya onu bozmağa kalkışmak, onun koyduğu hükümleri yerine getirmemek çok ağır bir suç sayılır. Bunu yapan veya yapmağa kalkışan kim olursa olsun en ağır cezaya çarptırılır.

VI. DEVLETTE ÜÇ ÖNEMLİ GÖREV

Devletin üç önemli görev ve yetkisi vardır :

1 — Yasama görevi,
2 — Yürütme görevi,
3 — Yargı görevi,

Anayasamıza göre;

Yasama yetkisi, (Kanun yapma yetkisi) T.B.M. Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.

Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.

Yargı görevi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

Bundan sonraki ünütelerde bu üç önemli görevi ayrı ayrı etraflıca inceleyeceğiz.

ÖĞRENİLENLERİN TOPLANMASI

Milleti; vatan birliği, tarih birliği, dil birliği, duygu ve düşünce birliği, ülkü birliği meydana getirir.

Türk Milletinin çok eski bir tarihi vardır. Her Türk kendisine güvenir. İnanır. Dinini, dilini, tarihini, vatanını üstün görür. Geçmişine, bugününe ve yarınına güvenle bakar.

Vatana; düzeni ve güveni sağlıyan, vatan ve milleti koruyan kuvvete sahip bir milletin meydana getirdiği varlığa, devlet denir.

Başlıca üç devlet şekli vardır: Monarşi, oligarşi, demokrasi. Monarşide egemenlik başta bulunan bir kişidedir. Oligarşide ise; bir zümrenin, bir sınıfın elindedir. Demokraside egemenlik milletindir.

Türk devletinin bugünkü şekli Cumhuriyettir. Cumhuriyet, en iyi idare şeklidir.

Türk Devleti evvelce monarşi ile idare edilirdi. Başta bulunan padişahlar milleti, diledikleri gibi idare ederlerdi. Türk Milleti bu idareden kurtulmak için büyük mücadelelerde bulunmuş ve sonunda vatanını düşmanlardan kurtarmış, Cumhuriyet idaresini kurmuştur.

Cumhuriyetin kurulması ile Türk Milleti, ilerlemeğe başlamış ve kuvvetli bir Türkiye yaratılmıştır. Demokrasi yolunda da ilerlemelere devam edilmiştir. Seçim usullerinde yenilikler yapılmıştır. 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Birçok vaadlerde bulunarak iktidara gelen D.P. başları, vaadlerini kısa zamanda unutmuşlardır. Hürriyetleri kısmışlar, memleketi kötü idare etmeğe başlamışlardır. Son zamanlarda da Anayasa dışı kanunlar ile memleketi diktatörlüğe doğru götürmüşlerdir. Buna karşı Türk Gençliği şahlanmış, mücadeleye başlamıştır. Türk Ordusu 27 Mayıs 1960 ta idareyi ele almıştır. Demokrat Parti iktidarının başları yakalanarak Türk adaletine teslim edilmiştir. Memlekette yeniden demokrasinin kurulmasına geçilmiştir. Bir (Kurucu Meclis) kurularak yeni bir Anayasa hazırlanmıştır. Yeni Anayasamız gerçek demokrasiyi memlekete getirecektir.

Yeni Anayasamız güzel bir başlangıç ile başlamaktadır. Birinci kısım genel esasları belirten dokuz maddedir. Birinci maddede: (Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.) denmektedir. Bu madde aslâ değiştirilemez.

Hiç bir kanun Anayasaya aykırı olamaz. Anayasanın diğer maddelerinde değişiklik yapılması diğer kanunlardan ayrı usullere bağlanılmıştır.

Devlette üç önemli görev vardır. 1 — Yasama görevi, 2 — Yürütme görevi, 3 — Yargı görevi.

YAPILACAK İŞ VE ÖDEVLER

Aşağıdaki iş ve ödevleri kendiniz, bir grup arkadaşınızla birlikte, veya arkadaşlarınızla aranızda bölüşerek yapınız:

1 — Anayasamızın genel esaslar bölümündeki dokuz maddeyi yazınız.

2 — Türk Milletinin özelliklerini kısaca maddeler halinde yazınız.

3 — 1877 (Kanunu Esasisinin), 1921 (T.E. Kanununun) ve 1924 (T.E. Kanununun) ve (Yeni Anayasamızın) başlıca özelliklerini belirtiniz.

4 — 27 Mayıs İnkılâbının sebeplerini kısaca belirtiniz.

ÖĞRENİLENLERİN ÖLÇÜLMESİ

— BAŞARI TESTİ —

Ünite : 3 — Millet topluluğu.

A — AŞAĞIDAKİ SORULARIN KARŞILIKLARINI BOŞ YERLERE KISACA YAZINIZ :

1 — Milleti meydana getiren elemanlar nelerdir? (.....)
2 — Ülkü birliği olmadan millet olur mu? (.....)
3 — (Ne mutlu Türküm diyene) sözünü kim söylemiştir? (.....)
4 — Kaç türlü devlet şekli vardır? (.....)
5 — Anayasamızın birinci maddesini yazınız? (.....)
6 — Anayasamızın genel esaslar bölümü kaç maddedir?
7 — Devlette başlıca üç önemli görevi yazınız? (.....)
8 — Başkentin Ankara oluşu Anayasamızın hangi maddesinde yazılıdır? (.....)
9 — Anayasamızın asla değiştirilemiyecek maddesi kaçıncı maddedir? (.....)
10 — İlk Anayasamız hangi tarihte yapıldı? (.....)
11 — (Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.) Esası ilk defa hangi tarihli Anayasamızda yer almıştır? (.....)

B — AŞAĞIDAKİ CÜMLELERDE BOŞ YERLERE UYGUN KELİMELER YAZINIZ :

12 — Vatan denilen belli bir toprak üzerinde yaşıyan, aynı dili konuşan, ortak tarihleri olan, duygu, düşünce ve ülküleri bir olan insan topluluğuna .... denir.

13 — Türk Gençliği, İstanbulda hangi tarihte nümayişlere başladı? (.....)
14 — Türk Milleti ..... büyük bir geleceğe doğru ..... ülküsündedir.
15 — ..... bütün kanunların üstünde temel bir kanundur.
16 — Osmanlı İmparatorluğunda egemenlik kayıtsız şartsız ..... elinde idi.
17 — Türkiye Cumhuriyetini, büyük ATATÜRK ..... emanet etmiştir.
18 — Yeni Anayasamızı yapan meclisin adını yazınız? (.....)

C — AŞAĞIDA DOĞRU VE YANLIŞ BİLGİ VEREN CÜMLELER VERİLMİŞTİR. DOĞRULARIN KARŞISINA (D), YANLIŞLARIN (Y) KOYARAK AYIRINIZ :

19 — Her insan topluluğu bir millettir. (.....)
20 — Dil birliği olmadan millet olur. (.....)

21 — Müşterek gelenek ve görenekler bizim ülkü birliğimizi meydana getirir. (.....)
22 — Cumhuriyetten önce Türk Milleti Oligarşi ile idare edilirdi. (.....)
23 — Osmanlı Devletinin başına ilk zamanlarda değerli padişahlar geçmiştir. (.....)
24 — Egemenliğin kullanılış şekillerine göre türlü devlet şekilleri vardır. (.....)
25 — Egemenliği olmıyan bir millet devlet sayılamaz. (.....)
26 — Tarih birliği olmadan millet olamaz. (.....)

D — AŞAĞIDA SORULAR VERİLMİŞ KARŞILARINA CEVAPLARI YAZILMIŞTIR. DOĞRULARI AYIRINIZ. KARŞISINA NUMARASINI KOYARAK BELİRTİNİZ:

27 — Devleti meydana getiren elemanlar hangileridir? (.....) — **1 — Millet, 2 — Tarih birliği, 3 — Vatan, 4 — Ülkü birliği, 5 — Din birliği, 6 — Egemenlik, 7 — Duygu ve düşünce birliği.**

28 — Oligarşide egemenlik kimin elindedir? (.....) — **1 — Bir kişinin, 2 — Bir zümrenin, bir sınıfın, 3 — Halkın elindedir.**

29 — Milleti meydana getirmede hangileri önemlidir? (.....) — **1 — Vatan birliği, 2 — Dil birliği, 3 - Tarih birliği, 4 — Ülkü birliği, 5 — Duygu ve düşünce birliği.**

30 — (Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir) Anayasamızın hangi maddesinde yazılıdır? (.....) — **1 — 4. M., 2 — 3. M., 3 — 2. M., 4 — 9. M.**

ÜNİTE: 5

DEVLETİN YASAMA YETKİSİ

«Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.»

T.C. Anayasası: M. 5

ÜNİTEYE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

1 — Anayasamızın: 5, 63, 64, 67, 70, 71. maddelerini inceleyiniz. Neleri belirttiğini kısaca yazınız. 2 — Bugünkü Meclisimizi ne zaman seçtik? İlinizin Mecliste kaç milletvekili var? 3 — Türkiye'de ilk milletvekili seçimi ne zaman yapılmıştı? 4 — Evinizin bir yıllık gelir ve giderlerini tasarlayınız. Bir bütçe yapınız. Gelirlerin giderleri karşılamasına, denk olmasına dikkat ediniz. 5 — Bir kanunu baştan sonuna kadar inceleyiniz; Nasıl tertiplenmiş, neler yazıyor? Sonuncu maddelerinde neler belirtiliyor?

ÜNİTEYİ İŞLEME PLÂNI:

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.):
   1 — T.B.M.M. nasıl kuruldu?
   2 — T.B.M.M. nin kuruluşları ve işlemesi,
   3 — T.B.M.M. nin görevleri.

II. Kanun nedir, nasıl yapılır?
   1 — Kanun nedir?
   2 — Kanun nasıl yapılır?
   3 — Kanuna uymak en büyük ödevimizdir.

III. Bütçe nedir, nasıl yapılır?
   1 — Bütçe nedir?
   2 — Bütçe nasıl yapılır?
   3 — Bütçenin uygulanması,
   4 — Bütçenin denetlenmesi, (Sayıştay).

IV. Danıştay.

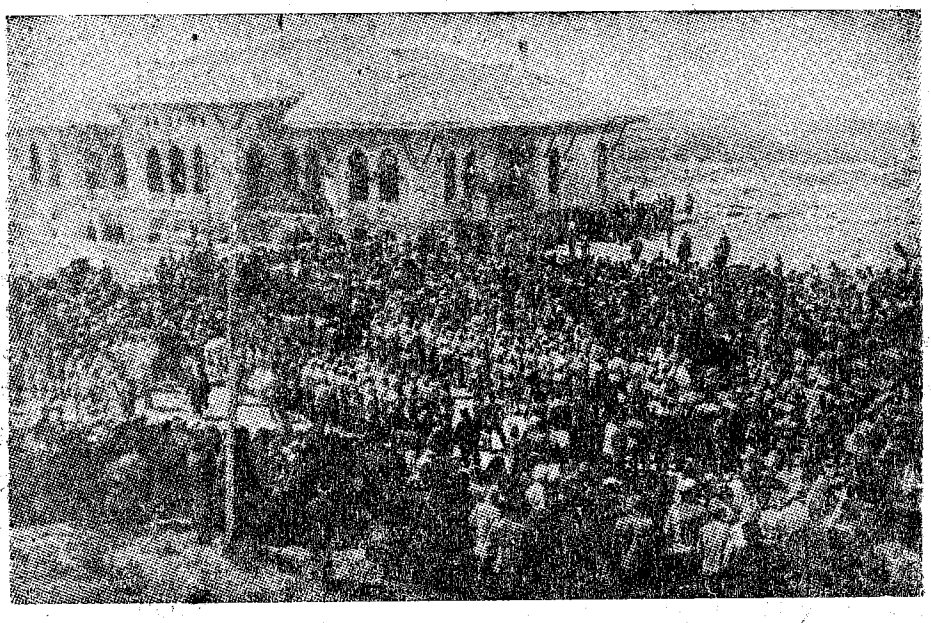

Ş : 17 — 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış töreni.

I. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (T.B.M.M.)

1 — TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ NASIL KURULDU?

Bundan önceki derslerinizde gördüğünüz gibi Birinci Dünya Harbi sonunda İstanbulu işgal eden İngilizler (16 Mart 1920) Mebuslar Meclisini basarak dağıtmışlardı. Ele geçirdikleri mebusları Malta Adasına sürmüslerdi.

Mustafa Kemal, bu olay karşısında mebusları Ankara'ya çağırdı. 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Meclis toplandı. Bu Meclise: (Türkiye Büyük Millet Meclisi) denildi. Meclis Başkanlığına Mustafa Kemal seçildi.

İstiklâl Savaşları kazanılınca 29 Ekim 1923 tarihinde CUMHURİYET ilân edildi.

Bundan sonra T.B.M. Meclisi, Türk Milletinin biricik mümessili olarak çalıştı.

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti meclisteki çoğunluğuna dayanarak Anayasamız'a aykırı kanunlar çıkarmağa başladı. Büyük

Millet Meclisi (Şahıs ve zümre menfaatlerine hizmet eden bir parti gurubu haline) getirildi. Bunun sonunda da meşruluğunu kaybetti.

Bunun üzerine Türk Ordusu idareyi eline aldı. Başta Cumhurbaşkanı olmak üzere, Başbakanı, bakanları ve Demokrat Parti milletvekillerini yakalıyarak adalete teslim etti. Böylece T.B.M. Meclisi kapanmış oldu.

Millî İnkilâp hareketini başaran subay ve generallerden kurulan (Millî Birlik Komitesi) de T.B.M. Meclisi yerine çalışmağa başladı. Bundan sonra da evvelki derslerinizde gördüğünüz gibi (Kurucu Meclis) kuruldu. Bu meclis (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası) nı ve seçim kanunlarını yaparak (TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ) nin yeniden kurulmasını sağladı.

2 — TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN KURULUŞLARI VE İŞLEMESİ

(Türkiye Cumhuriyeti Anayasası) na göre (Türkiye Büyük Millet Meclisi) :

(Millet Meclisi) ve (Cumhuriyet Senatosu) undan kuruludur.

a) Millet Meclisi :

Millet Meclisi halk tarafından seçilen 450 milletvekilinden kuruludur.

Milletvekili seçmek için yirmibir yaşını bitirmiş olmak lâzımdır. Milletvekili seçilmek için aşağıda belirtilen şartlar aranır:

Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. Aşağıda yazılı olanlar milletvekili seçilemezler :

1 — Türkçe okuyup yazma bimiyenler,
2 — Kısıtlılar,
3 — Kamu hizmetlerinden yasaklılar,
4 — Muvazzaf askerlik hizmetini yapmıyanlar,
5 — Ağır hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar,
6 — Beş yıldan çok hapis cezasıyla mahkûm olanlar, (Taksırlı suçlar hariç),
7 — Zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs gibi yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olanlar.

Millet Meclisi seçimleri dört yılda bir yapılır. Meclis, bu süre dol-

madan seçimin yenilenmesine karar verebilir. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.

b) Cumhuriyet Senatosu:

Cumhuriyet Senatosu, halk tarafından seçilen 150 üye ile Cumhurbaşkanınca seçilen 15 üyeden kurulur. Ayrıca; Millî İnkilâp hareketini başaran ve yürüten Millî Birlik Komitesi başkan ve üyeleri ile eski Cumhurbaşkanları Cumhuriyet Senatosunun tabii üyeleridir.

Milletvekili seçimlerinde seçmen olan her Türk, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de oy kullanır.

Cumhuriyet Senatosuna üye olarak seçilebilmek için, milletvekili seçilme şartlarını taşımak gerekir. Ayrıca; kırk yaşını doldurmuş olmak ve yüksek öğrenim yapmış bulunmak şarttır.

Cumhuriyet Senatosu üyeliği süresi altı yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yapılan seçimlerle yenilenir.

Milletvekilleri ile Cumhuriyet Senatosu üyeleri için yapılan seçimler, yargıçların yönetim ve denetimi altındadır.

c) Türkiye Büyük Millet Meclisi:

Toplanması:

Türkiye Büyük Millet Meclisini meydana getiren (Millet Meclisi) ve (Cumhuriyet Senatosu) ayrı ayrı toplanıp çalışırlar. Anayasada gösterilen hallerde de birlikte toplanırlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl kasım ayının ilk günü kendiliğinden toplanır. Yılda en çok beş ay tatil yapabilir. Her iki meclis aynı zamanda tatile girer.

Her meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu ile (yarıdan bir fazlası) toplanır. Kararlar çok zaman toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, her iki meclisin üye tam sayılarının toplamının salt çoğunluğu ile toplanır.

T.B.M. Meclisinin, ara verme veya tatil sırasında toplantıya çağrılması gerekirse, bu çağırmayı Cumhurbaşkanı yapar. Meclis başkanları, gerekirse meclisleri doğrudan doğruya veya üyelerin beşte birinin isteği üzerine toplantıya çağırabilirler.

Meclislerden biri toplantıya çağırılınca diğeri kendiliğinden toplanır.

Meclis görüşmeleri herkese açıktır. Bu görüşmeler, ilgili meclisin

tutanak dergilerinde tam olarak yayınlanır. Yine bu görüşmelerin her türlü vasıtalarla yayınlanması serbesttir.

Meclisler, gerektiği hallerde kapalı oturumlar da yapabilirler. Bu oturumlarda görüşmelerin yayımı ilgili meclisin kararına bağlıdır.

Başkanlık Divanı:

(Millet Meclisi) ve (Cumhuriyet Senatosu) başkanlarını kendileri, gizli oyla seçerler. Başkanların seçim süresi iki yıldır.

Başkanlar, meclislerin tartışmalarına katılamazlar. Oy kullanamazlar. Üyesi bulundukları siyasî partilerin çalışmalarına katılamazlar.

Üyeler:

T.B.M. Meclisi üyeleri, (Milletvekilleri, Cumhuriyet Senatosu üyeleri) seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler.

Üyeler, görevlerine başlarken şöyle and içerler:

(Devletin bağımsızlığını, vatanın ve milletin bütünlüğünü koruyacağıma; milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve lâyık Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağıma ve halkın mutluluğu için çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.)

Yasama dokunulmazlığı:

T.B.M. Meclisi üyelerine bir kısım haklar tanınmıştır. Bu haklara (Yasama Dokunulmazlığı) denir. Bu haklar şunlardır:

1 — Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları meclis dışında tekrarlamak ve açıklamaktan sorumlu değildirler.

2 — Seçiminden önce veya sonra bir üyenin suç işlediği ileri sürülürse, bu üye kendi meclisinin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez. Veya yargılanamaz. (Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali bunun dışındadır.)

3 — Seçiminden önce veya sonra bir üye bir ceza almış olursa, bu cezanın yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır.

Üyeliğin düşmesi:

T.B.M.M. üyeliği aşağıda belirtilen hallerde sona erer:

1 — Üyelikten çekilme,

2 — Üyenin kısıtlanması,

3 — Üyelikle bağdaşamıyan bir hizmet kabul etme,

4 — Üye seçilmeğe engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giyme,

5 — Meclis çalışmalarına izinsiz veya özürsüz bir ay katılmaması yüzünden üyeliğinin düştüğünün kendi meclisince karara bağlanması.

Siyasî Parti Grupları :

Siyasî partilerin meclislerde bulunan üyeleri biraraya gelerek (Siyasî Parti Grupları) meydana getirirler. Meclislerde siyasî partilerin grup meydana getirebilmeleri için en az on üyesinin bulunması şarttır. Bundan az üyesi olan partiler meclislerde grup meydana getiremezler.

Siyasî parti guruplarının, meclislerin çalışmalarına kuvvetleri oranında katılmaları sağlanır.

3. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN GÖREV VE YETKİLERİ

T.B.M. Meclisinin başlıca görev ve yetkileri şunlardır:

a) Kanun yapmak,
b) Hükûmeti kurmak,
c) Hükûmeti denetlemek.

a) Kanun yapmak :

T.B.M.M. aşağıda belirtilen işleri yapar :

1 — Kanun koymak, kanunları değiştirmek ve kaldırmak,
2 — Devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek,
3 — Para basılmasına karar vermek,
4 — Genel ve özel af ilân etmek,
5 — Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek,
6 — Yabancı devletlerle ve milletlerarası kurullarla yapılacak andlaşmaları onaylamak,
7 — Savaş ilân etmek,
8 — Türk silâhlı kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silâhlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin vermek, (Türkiyenin, taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında)

b) Hükûmeti kurmak:

(T.B.M. Meclisinin hükûmeti kurma görevini bundan sonraki ünitede etraflıca inceliyeceğiz.)

c) Hükûmeti denetlemek:

T.B.M. Meclisinin başlıca hükûmeti denetim yolları şunlardır:
1 — Soru, 2 — Gensoru, 3 — Genel görüşme, 4 — Meclis soruşturması, 5 — Meclis araştırması.

1 — Soru: Denetim yolunun ilk şeklidir. Her Milletvekili veya Cumhuriyet Senatosu üyesi herhangibir hükûmet işi üzerinde bilgi istemek için Başbakan veya Bakanlardan soru sorabilir.

2 — Gensoru: Gensoru yetkisi yalnız (Millet Meclisi) nindir. Her milletvekili tek başına veya diğer milletvekilleri ile gensoru önergesi verebilir. Verilen gensoru önergelerinin gündeme alınıp alınmıyacağı (Millet Meclisinde) görüşülür. Bu görüşmede ancak önerge sahibi veya önergeyi birkaç milletvekili verdi ise bunlardan biri, siyasî parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına, Başbakan veya bir bakan konuşabilir.

Meclis, gündeme alma kararı verirse bunun üzerindeki görüşme iki gün geçmedikçe yapılamaz. Yedi günden sonraya da bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sonunda, Bakanlar Kuruluna, veya bir bakana, güven oyu veya güvensizlik kararı verilebilir. Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, Millet Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğu ile olur.

3 — Genel görüşme: Genel görüşme her iki meclisin yetkilerindendir. Meclisler herhangi bir hükûmet işi üzerinde genel görüşmelerde bulunabilirler.

4 — Meclis soruşturması: T.B.M. Meclisi gerekli gördüğü hallerde Başbakan veya Bakanlar hakkında meclis soruşturması açabilir.

Meclis soruşturması istemleri, T.B.M. Meclisinin birleşik toplantısında görüşülür ve karara bağlanır. Soruşturma açılması kararlaştırılırsa, soruşturma için her iki meclisten eşit sayıda seçilecek üyelerden bir komisyon kurulur. Soruşturmayı bu komisyon yürütür. Yapılan soruşturma sonunda Başbakan veya Bakanlar sorumlu görülürlerse durum yine her iki meclisin birleşik toplantısında görüşülür. Bu görüşmeler sonunda Başbakan veya Bakanlardan sorumluluklarına karar verilenler Yüce Divana verilir.

5 — Meclis araştırması: Belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemelerden ibarettir. Meclis araştırmasına her iki meclis te yetkilidir.

II. KANUN NEDİR VE NASIL YAPILIR?

1 — KANUN NEDİR?

Kanun toplum hayatını düzenlemek üzere ve kamu faydası düşünülerek yapılır. Vatandaşların yapmak ve yapmamak zorunda oldukları şeyleri belirtir. Kanun, T.B.M. Meclisi tarafından kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanı tarafından ilân edilmiş bir metindir.

Kanunlar ilân edildikten sonra, bütün vatandaşlar onlara uymak zorundadırlar. Kanunları bilmemek, vatandaşları hiç bir zaman sorumluluktan kurtaramaz ve özür sayılmaz.

Toplum hayatı her yönü ile kanun çerçevesi içine alınmıştır. Ana kanun, temel kanun bildiğiniz gibi Türkiye Cumhuriyeti Anayasasıdır. Bütün diğer kanunlar buna uygun olarak yapılırlar.

2 — KANUN NASIL YAPILIR?

a) Kanunun teklifi:

Anayasamıza göre, kanun teklif etme yetkisi; Bakanlar Kurulu ve T.B.M.M. üyelerine verilmiştir.

Kanun teklifi için önce bir tasarı hazırlanır. Buna bir de teklif edilen kanunun lûzum ve faydalarını belirten bir gerekçe eklenir.

Üyeler yaptıkları kanun tekliflerini her iki mecliste de savunabilirler.

b) Kanunların görüşülmesi:

Kanun tasarı ve teklifleri önce Millet Meclisinde görüşülür. Burada olduğu gibi kabul edilen veya değiştirilerek kabul edilen veya reddedilen tasarı ve teklifler Cumhuriyet Senatosuna gönderilir. Millet Meclisince kabul edilen kanun metni değişiklik yapılmadan (Cumhuriyet Senatosu)nca da kabul edilirse, bu metin kanunlaşır.

Cumhuriyet Senatosu kendisine gelen metni değiştirerek kabul ederse, Millet Meclisi bu değişikliği benimsemesi halinde metin kanunlaşır. Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosundan gelen metni benimsemezse, her iki meclisin ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıdaki üyelerden bir karma komisyon kurulur. Bu komisyonun hazırladığı metin Millet Meclisine sunulur. Millet Meclisi, karma komisyonca, veya Cumhuriyet Senatosunca veya daha önce kendisince hazırlanmış olan metinlerden birini olduğu gibi kabul etmek zorundadır.

Millet Meclisinin reddettiği bir tasarı veya teklif Cumhuriyet Senatosunca olduğu gibi veya değiştirilerek kabul edilirse, Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosunun kabul ettiği metni yeniden görüşür. Cumhuriyet Senatosunun metni Millet Meclisince benimsenirse, kanunlaşır. Reddedilirse düşer.

c) Kanunların yayınlanması:

T.B.M.M. tarafından kabul edilen kanunları Cumhurbaşkanı, on gün içinde yayınlar.

Cumhurbaşkanı, uygun bulmadığı kanunu bir daha görüşülmek üzere ve uygun bulmamasının sebeplerini belirten bir gerekçe ile birlikte on gün içinde T.B.M.M. ne geri gönderir. T.B.M.M., geri gönderilen kanunu bir daha görüşür. Yine kabul ederse artık bu kanunu Cumhurbaşkanı yayınlamak zorundadır.

Bütçe kanunları ile Anayasa bu hükmün dışındadır.

Kanunlar, Resmî Gazetede basılarak yayınlanır.

3 — KANUNA UYMAK EN BÜYÜK ÖDEVİMİZDİR

Kanunlar, milletin seçtiği T.B.M.M. tarafından yapıldığı için, bütün milletin isteği olarak kabul edilir. Halk idaresini kabul etmiş bulunan milletimizin, halkın isteğine boyun eğmesi en başta gelen bir ödevidir.

Vatandaşlar kanunlara uymakla kalmazlar, onlara büyük bir saygı da gösterirler. Kanunlara uymak istemiyen kimseler, yine kanun yoluyla zorlanırlar ve cezalandırılırlar. Sonunda kanunlara uydurulurlar.

III. BÜTÇE NEDİR, NASIL YAPILIR?

Devletin işlerini görebilmesi için, paraya ihtiyacı vardır. Devlet bu paraları çeşitli yerlerden sağlar. Bir kısmını vatandaşlardan vergi olarak toplar. Bir kısmını idare ettiği kurumlardan, işletmelerden elde ettiği gelirlerden, aldığı paylardan karşılar. Bir kısmını da devlet mal ve mülklerinin gelirlerinden alır.

Devletin bir yıl içinde yukarıdaki yerlerden ne mikdar gelir sağlıyacağını önceden bilmesi de lâzımdır. Yine elde edeceği gelirleri nerelere ve ne mikdar harcıyacağını da evvelden hesaplaması gerekir. Bütün bunların gelişigüzel olmaması, milletin istek ve arzularına, memleketin ihtiyaçlarına uygun olması için de bir kanun ile belirtilmesi gerekir. İşte Bütçe Kanunu, bütün bunları sağlar.

Şu halde bütçe kanunu;

Devletin bir yıllık gelirlerini, bunların nerelerden sağlanacağını; bir yıllık giderlerini, bu giderlerin nerelere ve ne mikdar yapılacağını belirten bir kanundur.

Bütçe Kanununun diğer kanunlara benzemiyen özellikleri vardır. Bir kere Bütçe Kanunu bir yıllık bir kanundur. Yürürlükte bir yıl kalır. Sonra; Bütçe Kanunu az çok tahminlere dayanır. Nihayet; Bütçe Kanununun hazırlanması, Mecliste görüşülmesi, kabulü ve yayınlanması ayrı özellikler taşır.

2 — BÜTÇE NASIL YAPILIR?

a) Bütçenin hazırlanması :

Bütçeyi Bakanlar Kurulu hazırlar ve T.B.M.M. ne sunar. Bunun için önce, her Bakanlık bir yıllık giderlerini ve bu giderlerin nerelere yapılacağını hesaplar. Bunları Maliye Bakanlığına bildirir. Maliye Bakanlığı, kendi giderlerini de bunlara ekler. Böylece bütçenin gider bölümü hazırlanmış olur. Bundan sonra, Maliye Bakanlığı, devletin bir yıllık gelirlerini inceden inceye araştırır. Sonunda gelirlerle giderleri karşılaştırır. Gelirlerin, giderleri karşılaması, bütçenin denk olmasına çalışır. Bütçenin gerekçesi de hazırlanır. Malî yıl başından üç ay önce T.B.M. Meclisine verilir.

Bizde malî yıl mart ayı başından başlar. Şubat sonunda sona erer. Bütçe de Mart ayı başından Şubat ayı sonuna kadar olmak üzere bir yıllıktır.

b) Bütçenin mecliste görüşülmesi ve kabulü :

Bakanlar Kurulu tarafından, T.B.M. Meclisine verilen bütçe tasarısı, bir karma komisyona verilir. Bu karma komisyon: 35 milletvekili ile, 15 Cumhuriyet Senatosu üyesinden kurulur.

Karma komisyonunun kabul edeceği bütçe tasarısı önce, Cumhuriyet Senatosunda görüşülür. En geç on gün içinde karara bağlanır.

Cumhuriyet Senatosunda kabul edilen metin, en geç bir hafta içinde yeniden görüşülmek üzere, karma komisyona verilir. Karma komisyonun kabul ettiği son metin (Millet Meclisi) nde görüşülür. Malî yıl başına kadar karara bağlanır.

T.B.M. Meclisi üyeleri, meclislerin genel kurullarında bütçe hakkındaki düşüncelerini, her bütçenin tümü üzerindeki görüşmeler sırasında söylerler. Üyeler, bu sırada gider arttırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifler yapamazlar.

3 — BÜTÇENİN UYGULANMASI

Bütçe Kanununu Hükûmet uygular. Maliye Bakanlığı Bütçe Kanununda yazılı gelirleri, kanunlarına uygun olarak toplar. Bu paralar yine bütçede gösterilen yerlere, kanunlara uygun olarak harcanır. Bütçede herhangibir iş için ayrılmış para diğer bir işe harcanamaz. Buna ihtiyaç olursa, ayrıca T.B.M. Meclisinin bunun için kanun çıkarması gerekir.

Yalnız, seferberlik ve savaş halinde, Millî Savunma bütçesini Hükûmet, durumun gereğine göre harcamıya yetkilidir. Ayrıca böyle durumlarda Millî Savunma bütçesini bir mikdar arttırma yetkisine de Hükûmet sahiptir.

Devlet gelirlerinden bütçe dışında hiçbir yere para harcanamaz. Vergiler de ancak kanun ile alınır.

Az çok tahmine dayanarak hazırlanan bütçe bir yıl uygulanır. Sonunda gelir ve giderlerin kesin rakkamları elde edilir. Bunlara göre Hükûmet bir (Kesin Hesap Kanunu) tasarısı hazırlar. Bunu T.B.M. Meclisine verir.

4 — BÜTÇENİN DENETLENMESİ (SAYIŞTAY)

Kanunları yapmak T.B.M.M. nin görevidir. Kanunları uygulamak görevi de Hükûmete verilmiştir. Kanunların uygulanmasını T.B.M. Meclisi kontrol eder. Bütçe Kanununun uygulanması da T.B.M. Meclisinin sıkı bir kontrolü altındadır.

Bütçenin kontrolü için (Sayıştay) kurulmuştur. Sayıştay üyeleri T.B.M. Meclisi tarafından seçilir. T.B.M. Meclisine bağlı olarak çalışır ve onun adına iş görür.

Başlıca görevleri şunlardır:

1 — Devlet hazinesine para girme ve devlet hazinesinden para harcama işlerinin; Bütçe Kanununa uygun olarak yapılmasını,

2 — Devlet hazinesinden yapılan bütün harcamaların mevcut kanunlarına uygun olmasını,

3 — Devlet hazinesine giren paraların da yine kanunlara uygun alınmasını,

4 — Devletin sahip bulunduğu mal, mülk ve eşyaların kanunlara uygun olarak kullanılmasını kontrol eder.

Her üç ayda bir, bütçeye uygun olarak yapılan harcamaları belirten bir rapor hazırlayıp, T.B.M. Meclisine sunar.

IV. DANIŞTAY

Danıştay, Türkiye'nin en yüksek danışma yeri ve idarî davaların görüldüğü bir idare mahkemesidir.

Danıştayın başkan ve üyeleri, Anayasa Mahkemesince gizli oyla seçilir.

Başlıca görevleri şunlardır :

1 — Devlet ile, halk ve memurlar arasında çıkacak idarî uyuşmazlıkları ve davaları görmek ve çözümlemek,

2 — Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncelerini bildirmek,

3 — Tüzük tasarılarını incelemek,

4 — Malî işlerde hükûmetin yapacağı sözleşme ve andlaşmalar üzerinde fikrini söylemektir.

ÖĞRENİLENLERİN TOPLANMASI

Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk defa 23 Nisan 1920 de Ankara'da toplandı.

Yeni Anayasamıza göre, T.B.M. Meclisi; Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan kuruludur.

Millet Meclisi, halk tarafından seçilen 450 milletvekilinden kurulur. Süresi dört yıldır. Cumhuriyet Senatosu halk tarafından seçilen 150 üye ile Cumhurbaşkanınca seçilen 15 üye ve Millî Birlik Komitesi üyeleri, eski Cumhurbaşkanlarından kurulur. Süresi altı yıldır.

T.B.M.M., her yıl kasım ayının ilk günü kendiliğinden toplanır. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu ayrı ayrı toplanıp çalışırlar. Gerekli hallerde birlikte toplanırlar. Başkanlarını, kendileri gizli oyla seçerler.

T.B.M.M. üyeleri görevlerine başlarken and içerler. Yasama dokunulmazlıkları vardır.

Siyasî partilerin meclislerde bulunan üyeleri bir araya gelerek (Siyasî Parti Grupları) nı meydana getirirler.

T.B.M.M. nin başlıca üç önemli görevi vardır. Bunlar da: Kanun yapmak, hükûmeti kurmak, hükûmeti denetlemektir.

T.B.M.M.; soru, gensoru, genel görüşme, meclis soruşturması, meclis araştırması yolları ile hükûmeti denetler.

Kanun, toplum hayatını düzenlemek üzere ve kamu faydasına T.B.M.M. tarafından yapılır. Vatandaşların yapmak ve yapmamak zorunda oldukları işleri belirtir.

Kanun teklif etme yetkisi; Bakanlar Kuruluna ve T.B.M.M. üyelerine verilmiştir.

Kanun tasarıları, önce Millet Meclisinde görüşülür. Sonra da Cumhuriyet Senatosuna gönderilir, orada görüşülür.

Kabul edilen kanunlar Cumhurbaşkanı tarafından on gün içinde yayınlanır.

Kanunlara uymak en başta gelen ödevimizdir.

Bütçe devletin bir yıllık gelirlerini, bunların nerelerden alınacağını, bir yıllık

giderlerini, bu giderlerin nerelere harcanacağını belirtir. Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanır. B.M.M. tarafından görüşülüp kabul edilir. Bütçenin uygulanması, T.B.M. Meclisinin kontrolü altındadır. Bütçenin kontrolü için sayıştay kurulmuştur.

Danıştay, Türkiye'nin en yüksek danışma yeri ve idarî davaların görüldüğü bir idare mahkemesidir. Başkan ve üyelerini, Anayasa Mahkemesi seçer.

YAPILACAK İŞ VE ÖDEVLER

Aşağıdaki iş ve ödevleri kendiniz veya bir gurup arkadaşınızla birlikte yapınız:

1 — Son yılın bütçe kanununu inceleyiniz. Gelir ve giderlerinin nerelerden geldiğini ve nerelere harcandığını öğreniniz. Bütçeyi bir grafikle belirtiniz.

2 — Meclis konuşmalarını dinlemiş birini bulup görüşünüz. Elde ettiklerinizi, yazı ile tespit edip arkadaşlarınıza bildiriniz.

3 — Anayasamızın, başlangıç bölümünü güzel bir yazı ile yazınız. Anlamadığınız kelime ve deyimlerini öğreniniz.

ÖĞRENILENLERIN ÖLÇÜLMESI

Ünite: 4 — Devletin yasama yetkisi.

A — AŞAĞIDAKİ SORULARIN KARŞILIKLARINI BOŞ YERLERE KISACA YAZINIZ:

1 — Türkiye'de ilk defa meclis hangi tarihte toplandı? (.....)
2 — Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını hangi meclis hazırladı? (.....)
3 — Millî İnkilâp hareketini başaran subay ve generallerden kurulan meclisin adı nedir? (.....)
4 — T.B.M.M. her yıl ne zaman çağrısız toplanır? (.....)
5 — Danıştay başkan ve üyelerini kim seçer? (.....)
6 — Kanunları kim yayınlar? (.....)
7 — Millet Meclisi kaç milletvekilinden kuruludur? (.....)
8 — Cumhuriyet Senatosunun üyelerini kim seçer? (.....)
9 — Milletvekili olmak için kaç yaşını doldurmuş olmak şarttır? (.....)
10 — Cumhuriyet Senatosu üyelerinin süreleri kaç yıldır? (.....)
11 — T.B.M.M. yılda en çok ne kadar tatil yapabilir? (.....)

B — AŞAĞIDAKİ CÜMLELERDE BOŞ YERLERE UYGUN KARŞILIKLAR YAZINIZ:

12 — Kanun teklif etme yetkisi T.B.M.M. üyelerine ve (.....) verilmiştir.
13 — Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine bir kısım haklar tanınmıştır, bu haklara (.....) denir.

14 — T.B.M.M. üyeleri seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil bütün (.....) temsil ederler.
15 — Siyasî partilerin meclislerde bulunan üyeleri bir araya gelerek (.....) meydana getirirler.
16 — Karma komisyonun kabul ettiği bütçe tasarısı önce (.....) görüşülür.
17 — Kanunlara (.....) en başta gelen ödevlerimizdendir.
18 — (.....) devletin bir yıllık gelirlerini ve giderlerini belirten bir kanundur.
19 — Kanunlar (.....) basılarak yayınlanır.

C — AŞAĞIDA DOĞRU VE YANLIŞ BİLGİ VEREN CÜMLELER VERİLMİŞTİR. DOĞRULARIN KARŞISINA (D), YANLIŞLARIN (Y) YAZARAK AYIRINIZ.

20 — Özürsüz ve izinsiz iki ay meclise devam etmiyen üyenin üyeliği düşer. (..)
21 — Bütçeyi başkanlık divanı hazırlar. (..)
22 — Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yapılan seçimlerle yenilenir. (..)
23 — Milletvekilleri seçimleri yargıçların genel yönetim ve denetimi altındadır. (..)
24 — Millet Meclisi seçimleri altı yılda bir yapılır. (..)
25 — Her meclis tam üye sayısının salt çoğunluğu ile toplanır. (..)
26 — Kanun tasarı ve teklifleri önce Cumhuriyet Senatosunda görüşülür. (..)

C — AŞAĞIDA SORULAR VERİLMİŞ KARŞILARINA CEVAPLAR YAZILMIŞTIR. DOĞRU CEVAPLARI AYIRINIZ. SORUNUN KARŞISINA NUMARASINI KOYARAK BELİRTİNİZ.

27 — Milletvekili seçmek için kaç yaşını bitirmiş olmak şarttır? (.....)

1 — 18, 2 — 20, 3 — 21, 4 — 22.

28 — Bütçe kanununu kim uygular? (.....)

1 — T.B.M.M., 2 — Bakanlar Kurulu, 3 — Sayıştay, 4 — Danıştay.

29 — Cumhuriyet Senatosunda halk tarafından seçilmiş kaç üye bulunur? (.....)

1 — 150, 2 — 200, 3 — 350, 4 — 450.

30 — Savaş ilân etmek kimin yetkisidir? (.....)

1 — Cumhurbaşkanının, 2 — Başbakanın, 3 — T.B.M.M. nin, 4 — Millet Meclisinin.

ÜNİTE: 6

DEVLETİN YÜRÜTME GÖREVİ

«Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.»

— T.C. Anayasası M: 8 —

ÜNİTEYE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

1 — Çevrenizdeki hükûmet kuruluşlarının bir listesini yapınız. Karşılarına bağlı bulundukları Bakanlıkların adlarını yazınız. 2 — Cumhurbaşkanının, Başbakanın, ve bakanların adlarını öğrenip sıra ile yazınız. 3 — İtimat, icra, heyet, reis, sorum, malî, divan, hususî kelimelerini öğreniniz.

ÜNİTEYİ İŞLEME PLÂNI:

I. Cumhurbaşkanı :
   1 — Seçimi,
   2 — Görev ve yetkileri.
II. Bakanlar Kurulu: (Hükûmet)
   1 — Kuruluşu,
   2 — Görev ve yetkileri,
III — Bakanlıkların kuruluşları ve görevleri :
   1 — Bakanlıklarda birbirine benziyen kuruluşlar,
   2 — Bakanlıklar,
IV — Özerk kuruluşlar:
   1 — Üniversite,
   2 — Radyo, televizyon, ajans.

I. CUMHURBAŞKANI

1 — SEÇİMİ

Cumhurbaşkanı, T.B.M. Meclisince, kendi üyeleri arasından gizli oyla seçilir. Süresi yedi yıldır.

Ş: 16 — **Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu büyük Atatürk.**

Cumhurbaşkanı, seçilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak ve yüksek öğrenim yapmış bulunmak şarttır.

Bir kimse arka arkaya iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez. Cum-

hurbaşkanı seçilenin partisi ile ilişiği kesilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sıfatı sona erer.

Cumhurbaşkanı görevine başlarken, T.B.M.M. önünde şöyle and içer :

(Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Türk Devletinin bağımsızlığına, vatanın ve milletin bütünlüğüne yönelecek her tehlikeye karşı koyacağım; milletin kayıtsız şartsız egemenliğini ve Anayasayı sayacağıma; İnsan haklarına dayanan demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinden ve tarafsızlıktan ayrılmıyacağıma; Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini koruyup yüceltmek ve üzerime aldığım görevi yerine getirmek için bütün gücümle ve varlığımla çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.)

Cumhurbaşkanı, hastalık veya yurt dışına çıkma gibi bir sebeple geçici olarak görevinden ayrılınca, Cumhuriyet Senatosu başkanı kendisine vekillik eder. Çekilmesi, ölümü veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı boşalırsa, yenisi seçilinceye kadar yine Cumhuriyet Senatosu başkanı vekil olur.

2 — GÖREV VE YETKİLERİ

Cumhurbaşkanı, devletin başıdır. Bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder.

Başlıca görevleri şunlardır :

1 — Gerekli gördükçe, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder,

2 — Yabancı devletlere Türkiye'nin mümessillerini gönderir,

3 — Türkiye'ye gönderilen yabancı devlet temsilcilerini kabul eder,

4 — Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayınlar,

5 — Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir,

6 — Önemli durumlarda, Başbakanın isteği üzerine ve meclislerin başkanlarına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir,

7 — Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi varlığında bulunan Başkomutanlığı temsil eder. Ve Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurmay Başkanını tayin eder.

Cumhurbaşkanı, görevi ile ilgili işlerden sorumlu değildir.

Sorumluluğu :

Cumhurbaşkanı, vatan hainliğinden dolayı, T.B.M. Meclisi üye tam sayısının üçte birinin teklifi üzerine, üçte ikisinin vereceği kararla suçlandırılır.

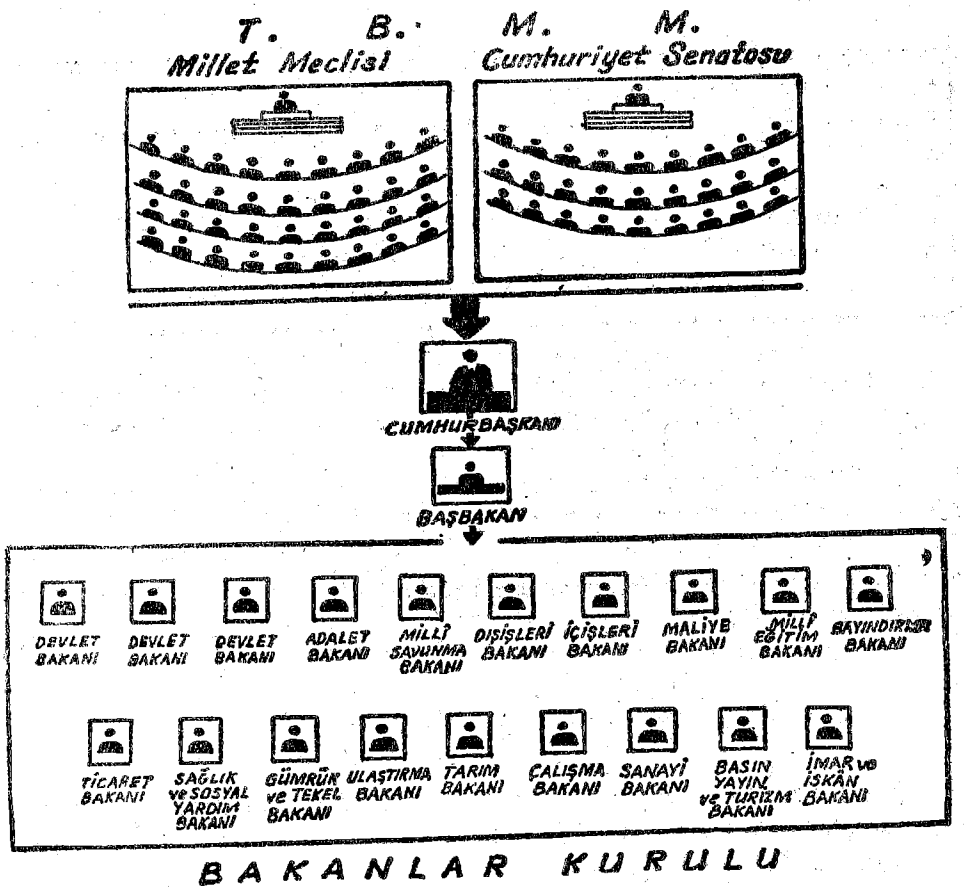

Ş : 17 — Bakanlar Kurulunun kuruluşu

II. BAKANLAR KURULU (HÜKÛMET)

1 — KURULUŞU

Aşağıdaki cetvelde; Başbakan ve Bakanların adlarını öğrenip boş yerlere yazınız :

— BAKANLAR KURULU —

Başbakan : .....

Devlet Bakanı :	Adliye Bakanı : .....
Devlet Bakanı :	Millî Savunma Bakanı : .....
Devlet Bakanı :	İçişleri Bakanı : .....

Dışişleri Bakanı :	Bakanı : .....
Maliye Bakanı :	Tarım Bakanı : .....
Millî Eğitim Bakanı :	Ulaştırma Bakanı : .....
Bayındırlık Bakanı :	Çalışma Bakanı : .....
Ticaret Bakanı :	Sanayi Bakanı : .....
Sağlık ve Sosyal	Basın Yayın ve
Yardım Bakanı :	Turizm Bakanı : .....
Gümrük ve Tekel	İmar ve İskân Bakanı : .....

Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan kurulur.

Başbakan, Cumhurbaşkanınca, T.B.M.M. üyeleri arasından atanır.

Bakanlar, T.B.M.M. üyeleri arasından, Başbakanca seçilir. Cumhurbaşkanınca atanır. Başbakan dilerse, milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından bakan seçebilir.

Bakanlar Kurulunun listesi tam olarak meclislere sunulur. Böylece Bakanlar Kurulu kurulmuş olur.

Bakanlar Kurulu, tutacağı yolu belirten bir program hazırlar. Bu program kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından meclislerde okunur.

Programın okunmasından iki tam gün sonra Millet Meclisinde güven oyuna başvurulur. Millet Meclisi güven oyu verirse Bakanlar Kurulu işine devam eder. Güven oyu vermezse düşer.

Bakanlar Kurulu çalışmaları sırasında gerekli görürse Millet Meclisinden güven istiyebilir.

2 — GÖREV VE YETKİLERİ

Devlet idaresinde, Bakanlar Kurulunun rolü çok önemlidir. T.B.M. Meclisinin çıkardığı kanunların, koyduğu esasların memleket ve millet faydasına uygulanması, bunlardan iyi sonuçlar alınması, Bakanlar Kurulunun çalışmalarına bağlıdır.

Bakanlar Kurulu, görevlerini yürürlükte bulunan kanunlara, programındaki esaslara göre yapar. Memleket işlerinin daha iyi yürütülmesi için gerekli görürse yeni kanunlar hazırlayıp meclise sunar. Veya kanunların değiştirilmesini veya kaldırılmasını T.B.M. Meclisine teklif eder.

a) Başbakanın görevleri:

Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanıdır. Bakanlar arasında gerekli işbirliğini sağlar. Hükûmetin programında belirtilen genel siyasetin yürütülmesini gözetir.

Bakanlar Kurulunun işlerinin yürütülmesinde en büyük, en ağır iş Başbakanın üzerindedir.

Başbakan, Millet Meclisinin güvenini taşıdıkça iş başında kalır. Meclis, herhangibir sebeple Bakanlar Kuruluna güven oyu vermezse Başbakan çekilmek zorundadır.

Başbakan, Bakanlar Kurulunun yaptığı işlerden T.B.M.M. ne karşı birinci derecede sorumludur. Bu sebeple bakanlardan birinin veya birkaçının işlerinin yolunda gitmediğini görürse, bunların düzeltilmesini söyler. Sonuç alamazsa çekilmelerini ister. Bakanlar çekilmezse Başbakan kendisi çekilir. Böylece Bakanlar Kurulu düşer. Yeniden bir Bakanlar Kurulu kurulması yoluna gidilir.

Başbakan, gerekli gördüğü zaman kendiliğinden çekilir. Böylece yine Bakanlar Kurulu düşer.

Cumhurbaşkanı, Başbakanı seçtiği halde onu işinden çıkaramaz.

b) Bakanların görevleri:

Her bakan kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden sorumludur.

Ayrıca, her bakan yukarıda belirtildiği gibi, Bakanlar Kurulunun genel siyasetinden de birlikte sorumludur.

Bakanlar, T.B.M.M. nin güvenini kaybettiklerinde, Başbakan veya diğer bakanlarla işbirliği yapamadıkları durumlarda veya diğer özel sebeplerle bakanlıktan çekilirler. Bakanlıktan ayrılan bakanların yerine Başbakan diğer birini seçer. Yeni bakan Cumhurbaşkanınca atanır ve işe başlar. Böyle durumlarda, yeni bakanın T.B.M.M. nden güven oyu istemesi gerekmez.

Bakanlar, dokunulmazlık ve yasaklamalar bakımından T.B.M.M. üyeleri ile aynı durumdadırlar.

c) Tüzük, yönetmelik, kararname, emirname:

Kanunların, toplum hayatını düzenlemek üzere yapılmış olduğunu bilirsiniz. Fakat kanunlar, ancak genel kuralları belirtirler. Yapılacak ve yapılmıyacak işleri genel olarak, ana hatları ile tespit ederler. Kanunların uygulanması sırasında birçok ayrıntılar ve özellikler meydana çıkar. Bunların da ayrıca nasıl yürütüleceğinin belirtilmesi gerekir. Kimi durumlarda kanunlar çıkarılırken T.B.M. Meclisi kanunla istenilenlerin nasıl yerine getirileceğinin açıkça gösterilmesi, belirtilmesi için tüzüklerin yönetmeliklerin yapılmasını ister.

Bu sebeple Bakanlar Kurulu, yürürlükte bulunan kanunların uygulanma yollarını belirten, açıklıyan tüzükler, yönetmelikler yapar. Kararnameler, emirnameler çıkarır.

Tüzükler :

Tüzükler, bir kısım kanunların nasıl uygulanacağını daha ayrıntılı olarak belirtmek, açıklamak için yapılır. Çok zaman, bir kanunun uygulanması şeklinin bir tüzükle belirtileceği, kanunun bir maddesinde yazılır.

Tüzükleri Bakanlar Kurulu hazırlar. Danıştayın incelemesine sunar. Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayınlanır. Tüzükler hiçbir zaman kanunlara aykırı olamaz.

Yönetmelikler :

Yönetmelikler de, tüzükler gibi kanunların nasıl uygulanacağını teferruatlı olarak belirten, açıklıyan metinlerdir. Ancak, yönetmelikler tüzüklerden daha teferruatlıdırlar. Kanunların emirlerinin nasıl yerine getirileceğini daha geniş ve etraflı olarak açıklarlar. Sonra, tüzüklerde olduğu gibi Bakanlar Kurulu tarafından değil bir bakan tarafından hazırlanır. Danıştayın incelemesinden geçmezler. Cumhurbaşkanının imzasına da sunulmazlar.

Meselâ; Ortaokul ve liselerde işlerin nasıl yürütüleceğini belirten (Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği) vardır. Bu yönetmeliği Millî Eğitim Bakanlığı yapmıştır.

Kararnameler :

Bakanlar Kurulu, bir kısım kararlarını kararname halinde çıkarır. Vali, kaymakam, büyük elçi, genel müdür gibi yüksek memurlar kararname ile atanırlar. Ayrıca bir kısım hükûmet işlerinin nasıl yürütüleceğini belirten kararnameler de vardır. Ekonomik işlerin düzenlenmesi, gümrük tarifeleri ile ilgili kararnameler vardır.

Kararnamelerin bir kısmı Bakanlar Kurulu tarafından yapılır. Cumhurbaşkanının onaması ile yürürlüğe girer. Bir kısım kararnameleri Başbakan ile ilgili bakan imzalar.

Emirnameler :

Bakanlar Kurulu; kanun, tüzük ve yönetmeliklere uygun olmak üzere ayrıca emirnameler de çıkarır.

d) Seçimlerde geçici Bakanlar Kurulu:

Millet Meclisi genel seçimlerinden önce Bakanlar Kurulunda bulunan: (Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları) çekilirler. Bunların yerine Başbakan tarafından T.B.M.M. nin bağımsız üyeleri arasından yenileri seçilir.

Cumhurbaşkanınca seçimlerin yenilenmesine karar verildiğinde ise bütün bakanlar çekilir. Başbakan, geçici bir Bakanlar Kurulu kurar. Geçici Bakanlar Kurulu seçim süresince ve yeni meclis toplanıncaya kadar vazife görür.

III. BAKANLIKLARIN KURULUŞLARI VE GÖREVLERİ

1 — BAKANLIKLARDA BİRBİRİNE BENZİYEN KURULUŞLAR

Bakanlıklar, devlet işlerinden kendilerine ayrılmış bulunan işleri yaparlar. Bakanlıkların sayısı ve görevleri ayrı kanunlarla belirtilir. Bakanlıkların artıp eksilmesi her zaman mümkündür.

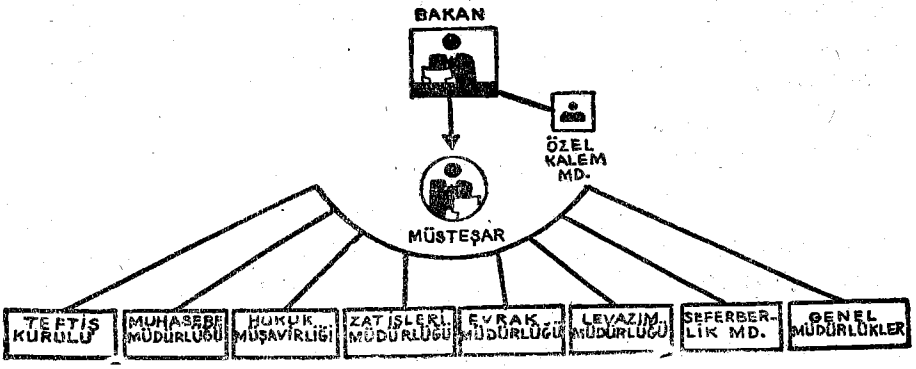

Ş: 18 — BAKANLIKLARDA BİRBİRİNE BENZİYEN KURULUŞLAR.

Her Bakanlığın başında bir bakan bulunur. Bakanların idaresi altında da bakanlıklarda birçok memurlar bulunur. Bakanlıklar gördükleri işlere göre çeşitli kuruluşlara sahiptir. Fakat her bakanlıkta birbirine benziyen bir kısım kuruluşlar vardır. Şekli inceleyiniz: (Ş. 19).

Şimdi bu kuruluşları birer birer inceliyelim:

Müsteşar :

Bakanlıklarda, bakanların emri altında bir veya birden çok müsteşar bulunur. Müsteşar bakanlığın en yüksek memurudur. Bakanın en yakın danışmanı ve yardımcısıdır.

Müsteşar, kanunlara ve bakanın vereceği direktiflere göre, bakanlıkla ilgili işleri idare eder. Gerekli emirleri verir.

Bakanlığın bütün kuruluşları, müsteşara bağlıdır. Bu kuruluşlar arasındaki işbirliğini de müsteşar sağlar.

Teftiş Kurulu :

Bakanlıkların çeşitli kuruluşları kendilerine verilen işleri görürlerken, bu işlerin doğru ve kanunlara uygun olarak yapılıp yapılmadığını her zaman kontrol etmek gerekir. Bu kontrol yapılmazsa, işlerin kanunlara uygun olarak yürütülmemeğe, keyfe göre olmağa, bozulmağa doğru gitmesi mümkündür. Bunun sonunda vatandaşlar zarar görür. Bu sebeple yapılan işlerin teftişi çok lûzumlu bir iştir.

Her bakanlıkta, bakan adına, teftiş işlerini görmek üzere Teftiş Kurulları vardır. Bunlar bakanlığa bağlı bulunan, bütün kuruluşların yaptıkları işleri teftiş ederler. İşlerin ve görevlerin kanunlara, tüzüklere, yönetmeliklere ve emirlere uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelerler. Aykırı gördükleri işler olursa, bunları yapanlar hakkında tahkikat açarlar. Ve sonunda suçlu gördüklerini ilgili yerlere bildirirler.

Teftiş Kurulları kendi bakanlıklarıyla ilgili kuruluşları teftiş ederler. Yalnız, Maliye Bakanlığına bağlı müfettişler; diğer bütün bakanlıklara bağlı kuruluşların para ile ilgili işlerini teftiş etme yetkisine sahiptirler.

Muhasebe Müdürlüğü :

Her bakanlıkta bir muhasebe müdürlüğü vardır. Bunlar her bakanlıkta bütçe ile ayrılan paraların kanunlara uygun olarak harcanmasına bakarlar.

Hukuk Müşavirliği :

Bakanlıklarda, hukuk işlerinde, bir danışma organı olarak hukuk müşavirlikleri vardır. Ayrıca, bakanlığın mahkemelerdeki dâvalarını da yürütme görevini yapar.

Zatişleri Müdürlüğü:

Bakanlıkların kuruluşlarında çalışan memurların, özlük işlerini görmek üzere her bakanlıkta zatişleri müdürlükleri vardır. Bunlar bakanlığa bağlı memurların sicillerini tutarlar. Memurların terfi, tâyin, nakil, izin ve emeklilik gibi özlük işlerini yürütürler. Gerekli işlemleri yaparlar ve bu değişiklikleri memurların sicillerine geçirirler. Memurlara duyurulmasını sağlarlar.

Evrak Müdürlüğü:

Bakanlıklara çeşitli yerlerden birçok yazılar gelir. Yine bakanlıktan birçok yerlere, yazılar yazılır. Sonra bakanlığın kuruluşları arasında da birçok yazışmalar olur. İşte evrak müdürlüğü, bütün bu yazıları defterlerine kaydeder. İlgili yerlere gönderir.

Bakanlığa başvuran vatandaşlara, işlerinin sonuçları, işlerini nasıl takip edecekleri hakkında bilgi verir.

Levazım Müdürlüğü:

Bakanlıkların bina ve demirbaş eşyalarını, onarım işlerini, kâğıt, kalem, mürekkep gibi çeşitli malzemelerini sağlamak, bunları korumak işlerini görmek üzere levazım müdürlükleri kurulmuştur.

Seferberlik Müdürlüğü:

Bakanlıklarda seferberlik işlerini görürler. Passif korunma işlerini ve memurlardan ertelenecek olanların işlerini yürütürler.

Genel Müdürlükler:

Kanunlarla bakanlıklara verilmiş görevler, bir kısım önemli bölümlere ayrılır. Bu bölümlerin herbiri ayrı ayrı genel müdürlük veya müdürlük kuruluşları olarak bakanlıklarda yer alır. Bakanlığın görevine göre, bakanlıktaki genel müdürlük sayısı değişir.

Genel müdürlükler ayrıca görevlerinin çeşitlerine göre bir kısım şube müdürlüklerine ayrılırlar.

Özel Kalem Müdürlüğü:

Bakanlıklarda, bakana bağlı özel kalem müdürlükleri vardır. Bunlar, doğrudan doğruya bakanı ilgilendiren haberleşme işlerini yürütürler. Bakanın halk ile, basın ile ve diğer bakanlık memurları ile görüşmelerini düzenlerler.

2 — BAKANLIKLAR

a) Başbakanlık :

Başbakanlıkta, her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka, bir müsteşarın idaresi altında; Millî Emniyet Hizmetleri Başkanlığı, Kanunlar ve Karar Dairesi Başkanlığı, Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar da vardır. Bunlardan başka, özel kanunlarla Başvekâlete bağlanmış bir kısım kuruluşlar daha vardır. Onlar da:

1 — Danıştay, 2 — İstatistik Genel Müdürlüğü, 3 — Diyanet İşleri Başkanlığı, 4 — Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 5 — Genel Murakabe Kurulu'dur.

Danıştay : Türkiye'de en yüksek bir danışma yeri ve idarî dâvaların görüldüğü bir kuruldur. Kuruluş ve görevlerini bundan önceki üniteden bakarak tekrarlayınız.

İstatistik Genel Müdürlüğü :

Memleket idaresinde istatistiğin büyük yeri ve önemi vardır. İstatistik Genel Müdürlüğü başta nüfus hareketleri olmak üzere memleketin; millî eğitim, tarım, ticaret, endüstri, yollar ve taşıtlar, sağlık, fiyat hareketleri, coğrafya şartları bakımlarından durumunu belirten rakkamları toplar ve bunları yayınlar.

Hükûmetin bütün çalışmaları sonunda elde edilen bir kısım sonuçlar bu suretle rakkamla ortaya çıkar. Memleketin her alandaki durumu, ilerleyişi rakkamla belirir. Bütün bunlar yeni yapılacak işlere, alınacak tedbirlere ışık tutar, yol gösterir.

Diyanet İşleri Başkanlığı :

Memleketimizde din işlerini yürütür. Din işleri ile uğraşan; müftü, imam, vaiz gibi kimselerin tâyinleri, maaşlarının ödenmesi, bunların yetiştirilmesi ile ilgili işlere bakar. Din konularıyla ilgili yayınlarda bulunur.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü :

Tapu ve Kadastro işlerini yürütür.

Genel Murakabe Kurulu :

Devletin işletmelerinin kontrolü işleri ile uğraşır. Bunların daha verimli çalışma çarelerini arar. Hazırladığı raporları Hükûmete ve T.B.M.M. ne sunar.

b) Adalet Bakanlığı:

Adalet Bakanlığı; yurdumuzda kanunların vatandaşlara tanıdıkları hakları korur. Adaleti sağlamağa çalışır. Devleti, memleketin güven ve düzenliğini korur. Bunlara karşı gelmek, bunları bozmak, kaldırmak, yıkmak istiyenleri cezalandırmak için mahkemeler kurar. Mahkemelere gerekli yargıçları, savcıları ve diğer memurları tâyin eder. Cezaevleri, Adlî Tıp Daireleri açar.

Adalet Bakanlığında her bakanlıkta bulunan belli kuruluşlardan başka:

Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, Cezaevleri ve Tevkifhaneler Genel Müdürlüğü, Adlî Tıp Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar vardır.

c) Millî Savunma Bakanlığı:

Cumhuriyetimizin ve istiklâlimizin bekçisi Türk Ordusudur. Ordumuz; kara, deniz, hava kuvvetlerinden meydana gelir. Türk ordusunun hazırlanması ödevi Millî Savunma Bakanlığına verilmiştir.

Bakanlık, barışta, orduyu savaşa hazırlar. Topyekûn millî seferberlik için gerekli hazırlıklarda bulunur. Bunun için:

1 — Ordunun barış ve savaş kadrolarını hazırlar,

2 — Buna göre askerlik yaşına gelmiş olanları askere alır. Bunları besler, giydirir, silâhlandırır. Savaş için gerekli askerlik eğitimi görmelerini sağlar.

3 — Savaş için silâh, cephane, malzeme, elbise ve eşyaları hazırlar. Bunları yapmak, onarmak için fabrikalar açar ve işletir,

4 — Ordunun personel ihtiyacını karşılamak üzere okullar açar ve bunları idare eder.

Millî Savunma Bakanlığının savaşta da önemli görevleri vardır. Bunlar da:

1 — Barışta hazırlanmış plânlara göre topyekûn millî seferberliğin gerçekleşmesini sağlar. (Seferberlik: Milletin bütün kuvvet ve kaynaklarını zafer için hazır bulundurmak demektir.)

2 — Orduyu; silâhları, cephanesi ve her çeşit vasıta ve malzemeleri ile savaşa hazır bir hale getirir.

3 — Savaş içinde de ordunun eksilen insan, silâh, cephane ve her çeşit vasıta ve malzemelerini tamamlar ve arttırır.

Türk Ordusunun Başkomutanlığı:

Başkomutanlık, T.B.M. Meclisinin manevî varlığından ayrılmaz. Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Genel Kurmay Başkanlığı:

Genel Kurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanınca atanır. Ordunun; personel, haber alma, harekât, eğitim, seferberlik ve ikmal işleri Genel Kurmay Başkanlığı tarafından yürütülür.

Türk silâhlı kuvvetlerinin komutanı da Genel Kurmay Başkanıdır.

Genel Kurmay başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumludur.

Millî Güvenlik Kurulu:

Millî güvenlik işlerini yürütmek üzere, ayrıca bir Millî Güvenlik Kurulu kurulmuştur. Bu kurul, Bakanlar Kurulundan seçilecek bakanlar ile Genel Kurmay Başkanı ve kuvvetler temsilcilerinden kurulur.

Millî Güvenlik Kuruluna, Cumhurbaşkanı başkanlık eder. Bulunmadığı zaman bu görevi Başbakan yapar.

Ayrıca önemli ordu işlerini büyük rütbeli kumandanların tâyinlerini, terfilerini, yapılacak askerî kanunları, millî savunma bütçesini görüşmek üzere (Yüksek Askerî Şûra) vardır. Şûra, Millî Savunma Bakanının başkanlığı altında 15 üyeden kurulur. Yılda iki defadan az olmamak üzere toplanır.

d) İçişleri Bakanlığı:

İllerin idaresi, yurt içinde düzen ve güvenliğin sağlanması ve korunması işlerini İçişleri Bakanlığı yapar. İl özel idarelerinin, belediyelerin çalışmalarını düzenler. Bütçelerini kontrol eder. Köy Kanununa göre köylerin idare edilmesini takibeder.

Kuruluşları;

Merkezde; bakanlıklarda bulunan kuruluşlardan başka: (Mahallî İdareler, Nüfus İşleri) gibi genel müdürlükleri vardır. Ayrıca; Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarma Genel Komutanlığı, bütçeleri ayrı olmakla beraber İçişleri Bakanlığına bağlıdır.

e) Dışişleri Bakanlığı :

Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ile yabancı devletler arasında siyasî, ekonomik ve kültürel münasebetler kurmağa; bunları yaşatmağa, ilerletmeğe, derinleştirmeğe çalışır. Bu yolda anlaşmalar, andlaşmalar yapılmasını sağlamağa uğraşır. Devletimizin diğer devletler yanında haklarını korur. Yabancı devletlerin Türkiye hakkındaki emellerini, niyetlerini, düşüncelerini ve hazırlıklarını araştırır. Elde ettiklerini Hükûmete bildirir. Yabancı ülkelerde bulunan vatandaşarımızın haklarını korur. Komşu devetlerle sınırlarda karşılıklı güvenliğin kurulmasını sağlamağa çalışır.

Kuruluşları; Merkezde, yukarıda, bakanlıklarda birbirine benziyen kuruluşlar bölümünde belirtilen, her bakanlıkta bulunan kuruluşlar Dışişleri Bakanlığında da vardır. Yalnız müsteşar yerine (Genel Kâtip) bulunur.

Dışişleri Bakanlığının, illerde kuruluşları yoktur. Yabancı devletlerde; büyük elçilik, orta elçilik veya maslahatgüzarlık gibi kuruluşları bulunur. Ayrıca bazı memleketlerde; konsolosluklar vardır.

f) Maliye Bakanlığı :

Maliye Bakanlığı, devletin malî işlerini yürütür. Her çeşit gelirleri toplar. Bunları kanunlara uygun ve bütçe ile ayrıldıkları yerlere harcar.

Kuruluşları :

Her bakanlıkta bulunan kuruluşlar Maliye Bakanlığında da vardır. Ayrıca; (Bütçe ve Malî Kontrol), (Muhasebat), (Gelirler), (Hazine), (Millî Emlâk), (Devlet Kâğıt ve Basım) gibi genel müdürlükler merkez kuruluşunda yer alır.

Ayrıca meslek memurlarını yetiştiren bir (Maliye Okulu) vardır.

g) Millî Eğitim Bakanlığı :

(Hayatta en hakikî mürşit ilimdir. ATATÜRK) sözü bize gideceğimiz yolu göstermektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı, devletin eğitim ve öğretim işlerini üzerine almıştır. Vatandaşların, her alanda ve her çeşit bilgi elde etmelerine çalışır. Temel eğitimin gerçekleşmesine uğraşır. Bunun için; okullar, kurslar, müzeler, kütüphaneler açar. Çeşitli yayınlar yapar. Özel olarak açılan okulları, her çeşit eğitim ve öğretim çalışmalarını kontrol eder.

Kuruluşları :

Yukarıda (Bakanlıklarda birbirine benziyen kuruluşlar) bölümünde belirtilen kuruluşlar Millî Eğitim Bakanlığında da yer alır. Yalnız M. Eğitim Bakanlığında iki müsteşarlık vardır. Bunlardan biri meslekî ve teknik öğretim dışındaki bütün Bakanlık işlerini idare eder.

M. Eğitim Bakanlığında bulunan diğer kuruluşlar ve bunların görevleri kısaca aşağıda belirtilmiştir:

Kuruluşun Adı	Gördüğü başlıca işler
İlk Öğretim Genel Müdürlüğü :	İlkokullara ait işler.
Orta Öğretim Genel Müdürlüğü :	Ortaokul ve liselere ait işler
Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü :	Üniversite ve yüksek okullara ait işler
Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü	Her dereceli öğretmen okullarına ait işler.
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü :	Beden terbiyesi ve spor işleri.
Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü :	Devlet tiyatroları işleri.
Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü :	Eski eserlere ve müzelere ait işler.
Yayım Müdürlüğü :	Yayın işleri.
Kütüphaneler Müdürlüğü :	Kitaplıklar işleri.
Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğü :	Okulların beden terbiyesi ve izcilik işleri.
Özel Okullar Müdürlüğü :	Özel, yabancı ve ekalliyet okullarına ait işler.
Dış Münasebetler Müdürlüğü :	Yabancı memleketlere gönderilen öğretmen ve öğrenci işleri

Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı kuruluşlar

Ticaret Öğretim Müdürlüğü, Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü, Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğü, Yapı İşleri Müdürlüğü, Nakil Tâyin ve Terfi İşleri Müdürlüğü, Teknik Büro Müdürlüğü, İstatistik ve Yayım Müdürlüğü, Muamelât Şefliği, Psikoteknik Şube Müdürlüğü.

Bu kuruluşlar da kız enstitüleri, erkek sanat enstitüleri, akşam okulları, ticaret okulları, gezici kurslarına ait işlerle uğraşırlar.

M. Eğitim Bakanlığı merkez kuruluşları arasında bunlardan başka, millî eğitim işlerini plânlaştıran, çeşitli okulların program ve yönet-

meliklerini hazırlıyan, yayınlanacak eserleri inceliyen (Talim ve Terbiye Dairesi) bulunur.

Ayrıca üç yılda bir toplanarak genel millî eğitim işleri üzerinde görüşen bir de (Millî Eğitim Şûrası) vardır.

h) Bayındırlık Bakanlığı:

Yol, demiryolu, köprü, liman, baraj yapılması, bunların bakılması, yer üstü ve yer altı sularının zararlarının önlenmesi ve bunlardan çeşitli yönlerden faydalanılması işlerini Bayındırlık Bakanlığı yürütür. Ayrıca; okul, hastahane, hükûmet binası gibi devlet yapılarının yapılması, onarılması işlerini de yapar.

Kuruluşları;

Her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka; (Demiryolları ve Limanları İnşaat Dairesi), (Yapı ve İmar İşleri Dairesi), (Neşriyat Müdürlüğü) gibi kuruluşlar yer alır. Ayrıca; katma bütçe ile idare edilen ve Bayındırlık Bakanlığına bağlı bulunan genel müdürlükler de vardır: (Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü), (Karayolları Genel Müdürlüğü) gibi.

i) Ticaret Bakanlığı:

Yurdumuzun ekonomi hayatını düzenlemek Ticaret Bakanlığının görevidir. Bakanlık; iç ve dış ticareti düzenler, ithalât ve ihracatı ayarlar. Ticaret şirketlerini, borsaları, ticaret odalarını ve birliklerini kontrol eder.

Kuruluşları;

Her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka (Tetkik Kurulu Başkanlığı), (Dış ve İç Ticaret Başkanlığı), (Standardizasyon Müdürlüğü), (Konjonktür ve Yayın Müdürlüğü) gibi kuruluşlar vardır.

j) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı:

Yurdumuzda sağlık işleriyle, sosyal yardım işlerini Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yürütür.

Bakanlığın birinci görevi; vatandaşların hastalıklardan korunmasıdır. Bunun için bakanlık; sağlık kurallarını çeşitli yollardan vatandaşlara anlatır. Hastalık yapan mikroplarla, hastalık sebepleriyle savaşır. Serom ve aşılar hazırlar. Sıtma, verem gibi hastalıklarla ayrıca savaşır. Yurdun bir yerinde çıkan salgın ve bulaşıcı bir hastalığın yayılmasını önleyici tedbirler alır. Besin maddeleri üzerinde durur. Ze-

sürükleyici, uyuşturucu maddelerin kullanılmasına engel olmağa çalışır.

Bakanlığın diğer bir görevi de; hastalığa tutulanları tedavi etmektir. Bunun için; yurtta birçok kuruluşlar meydana getirir. Hastahaneler, sıtma savaş merkezleri, sağlık merkezleri, dispanserler açar. Buralarda binlerce doktor, sağlık memuru, hemşire milletin sağlığı için çalışır. Ayrıca yurdun ilâç ihtiyacını karşılamak için tedbirler alır. Yapılan hazır ilâçları kontrol eder.

Sosyal yardım alanında da bakanlığın çalışmaları görülür. Hastahanelerde, sağlık merkezlerinde, dispanserlerde, sıtma savaş merkezlerinde fakir kimseler, parasız muayene ve tedavi edilir.

Kuruluşları; merkezde her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka, Sağlık İşleri, Sosyal Yardım İşleri, Sıtma Savaş, Eczacılık ve Tıbbî Müstahzarlar, Sağlık Propagandası ve Tıbbî İstatistik Genel Müdürlükleri gibi kuruluşları vardır.

k) Gümrük ve Tekel Bakanlığı:

Gümrük ve Tekel Bakanlığı, iki önemli iş üzerinde durur:

1 — Gümrük işleri, 2 — Tekel işleri.

Gümrük işleri; yabancı ülkelerden yurdumuza giren her çeşit mallardan devlet gümrük resmi alır. Bu resim devletin önemli gelirlerinden biridir. Gümrük resmi yolu ile yerli mallarımız da korunur. Yurdumuzdan yabancı memleketlere gönderilen mallar da gümrüklerden geçer, kontrol edilir. Hiç bir mal gümrükten geçmeden yurda sokulamaz. Gizlice yurda mal sokmak veya çıkarmak büyük bir suçtur. Buna kaçakçılık denilir. Kaçakçılığın önlenmesi işi de bakanlığın görevleri arasındadır.

Tekel işleri; bir kısım maddelerin yapılması ve satılması işini devlet kendi eline almıştır. Buna tekel denir. (Tütün, sigara, sigara kâğıdı, ispirto ve ispirtolu içkiler, afyon ve diğer uyuşturucu maddeler, barut ve patlayıcı maddeler, tuz, çay) gibi. Bu maddelerin yapılması ve satılması işini Gümrük ve Tekel Bakanlığı yürütür. Bunlardan devlet önemli bir gelir sağlar.

Kuruluşları; her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka; Gümrük Genel Müdürlüğü ve Tekel Genel Müdürlüğü vardır.

Bakanlığın, kara sınırlarımızın önemli giriş yerlerinde ve yurdumuzun önemli limanlarında gümrük kuruluşları vardır. Ayrıca gerekli yerlerde, fabrika, depo ve satış yerleri bulunur.

l) Tarım Bakanlığı:

Yurdumuzun; tarım, orman ve hayvan işlerinin düzenlenmesi, geliştirilmesi ve idaresi görevini bu bakanlık yapar. Türkiye'nin bir tarım memleketi olması, Tarım Bakanlığının önemini arttırmaktadır.

Tarım Bakanlığı, tarımla uğraşanların ileri bir bilgi ve teknik elde etmelerine çalışır. Bunun için memleketin birçok yerlerinde kuruluşları vardır. Okullar kurslar açar. Deneme istasyonları kurar. Tohumların ıslahı üzerinde çalışır. Bitki hastalıkları ile savaşır. Hayvanlarımızın ıslahı ve çoğalmaları işi üzerinde uğraşır. Haralar açar. Hayvan hastalıkları ile savaşır. Ormanlarımızın bakım ve korunması ve ormanlarımızdan en iyi bir şekilde faydalanılması için orman işletmeleri kurar. Büyük devlet çiftliklerini işletir. Tarımla uğraşanlara gerekli vasıtaları, maddeleri sağlamak üzere (Tarım Donatım Kurumu) vardır.

Kuruluşları; her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka; (Tarım İşleri, Veteriner, Orman İşleri, Devlet Üretme Çiftlikleri, Tarım Mücadele ve Tarımsal Karantina, Toprak Muhafaza ve Tarımsal Sulama İşleri, Türkiye Tarımsal Donatım Kurumu Genel Müdürlükleri) vardır.

Ayrıca, yurdun çeşitli yerlerinde birçok istasyon, işletme, kurum, enstitü, okul, müzeler yer almaktadır.

m) Ulaştırma Bakanlığı:

Halkımızın; yurt içi ve yurt dışı haberleşme ve taşıma işlerini düzenler ve idare eder.

Başlıca görevleri şunlardır:

1 — Yurdumuzun ulaştırma işlerinin, memleket ihtiyaçlarına uygun olarak idaresini, gelişmesini sağlar. Bunun için; çeşitli taşıma vasıtaları ile yolcu, eşya, hayvan ve memleket ürünlerinin en kolay ve en ucuz taşınmasını sağlar. Bunun için; işletmeler kurup idare eder. Yeni limanlar yapar. Eskileri ıslaha çalışır. İskele ve limanlarda: Yükleme, boşaltma, aktarma ve depolama işlerini düzenler.

2 — Ulaştırma işlerinde güvenliği ve düzenliği sağlar. Can ve mal kaybının önüne geçmek için tedbirler alır.

3 — Yurdumuzun haberleşme işlerinin memleket ihtiyaçlarına uygun olarak idare edilmesini ve gelişmesini sağlar. Bunun için: Mektup, telgraf, telefon, telsiz, radyo ile haberleşme işlerinin kolaylıkla ve emniyetle yapılması için işletmeler kurar.

Kuruluşları:

Her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka aşağıda yazılı kuruluşları vardır :

Tarife ve Ticaret Dairesi Başkanlığı, Liman ve Deniz İşleri Dairesi Başkanlığı, Karayolları Ulaştırma Dairesi Başkanlığı.

Ayrıca; PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü, Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Devlet Denizyolları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Devlet Havayolları İşletmesi Genel Müdürüğü önemli kuruluşlarındandır.

(Yüksek Deniz Ticaret) Okulu da Ulaştırma Bakanlığına bağlıdır.

n) Çalışma Bakanlığı :

Yurdumuzda iş hayatı kanunlarla düzenlenmiştir. Çalışma Bakanlığı kanunların işçilere sağladığı çalışma şartlarının yerine getirilmesini sağlar. İşçi ile işverenlerin arasındaki karşılıklı hak ve münasebetleri düzenler ve kontrol eder. İşçilerin sağlıklarının korunmasına ve yaşama şartlarının ıslahına çalışır. İş arıyanlara iş bulmak, işçi arıyanlara işçi bulmak da başlıca görevleri arasında yer alır.

Kuruluşları: Her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka merkezde; Araştırma ve Danışma Kurulu Başkanlığı, İş Dairesi Genel Müdürlüğü, İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar yer alır.

Yurdumuzun önemli iş yerlerinde Bölge Çalışma Müdürlükleri kurulmuştur.

o) Sanayi Bakanlığı :

Memleketin; sanayi, maden ve enerji işlerini topluluğun faydasına ve ihtiyaçlarına uygun olarak düzenler. Bu işlerle ilgili kurumlar arasında gerekli işbirliğini sağlıyacak tedbirleri alır. Bakanlığa bağlı devlet işletmeleri ile, iktisadî devlet teşekküllerinin çalışmalarını kontrol eder. Özel teşebbüsün sanayi, maden ve enerji alanlarındaki çalışmalarını kolaylaştırır.

Merkezde; her bakanlıkta bulunan kuruluşlardan başka; Sanayi, Enerji, Küçük Sanatlar Daireleri Başkanlıkları bulunur. Ayrıca, Bakanlığa bağlı:

Sümerbank, Etibank, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri, Türkiye Selliloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Elektrik İşleri Etüd Dairesi, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu vardır.

Yurdun önemli sanayi bölgelerinde, bölge müdürlükleri, müdürlük ve irtibat memurlukları vardır.

p) Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı :

Yurdumuzdaki basın, yayın ve turizm işlerini yürütmek üzere kurulmuş bir bakanlıktır.

r) İmar ve İskân Bakanlığı :

Yurdumuzun imarı ve iskân işlerinin düzenlenmesi işleriyle uğraşan bir Bakanlıktır.

IV. ÖZERK KURULUŞLAR

1 — ÜNİVERSİTE

Üniversiteler, bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversiteler ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur. Kendileri tarafından seçilmiş öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir.

Üniversitelerde çalışan öğretim üyeleri, Üniversitelerin organları, Üniversiteler dışında bulunan hiçbir makamca görevlerinden uzaklaştırılamazlar. Öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırmalarda, çalışmalarda bulunabilirler. Diledikleri siyasî partilere girebilirer. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar.

2 — RADYO - TELEVİZYON, AJANS

Zamanımızın en önemli bir yayın vasıtası olan radyo ve televizyon işlerinin nasıl yürütüleceğini Anayasamızın 121, maddesi belirtmiştir. Bu maddeye göre :

«Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir.

Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.

Radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcılık görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya devletten malî yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır.»

Haber ajansları da yukarıdaki maddede belirtildiği gibi devletin yardımı ile kurulurlarsa veya devletten yardım görürlerse bunların tarafsız olmaları esastır.

ÖĞRENİLENLERİN TOPLANMASI

Cumhurbaşkanı, T.B.M. Meclisince, kendi üyeleri arasından seçilir. Devletin başıdır.

Başbakan, T.B.M.M. üyeleri arasından, Cumhurbaşkanınca atanır. Başbakan da bakanları seçer. Böylece Bakanlar Kurulu kurulmuş olur. Bakanlar Kurulu bir hafta içinde programını meclislerde okur. Millet Meclisinde güven oyuna başvurulur. Bakanlar Kurulu kanunları yürütür. Başbakan, Bakanlar Kurulunun işlerinden, T.B.M.M. ne karşı sorumludur. Bakanların herbiri kendi yetkileri içindeki işlerden ve ayrıca Bakanlar Kurulunun genel siyasetinden sorumludurlar.

Bakanlıklarda biribirine benziyen kuruluşlar vardır. Bunlar, Müsteşarlık, Teftiş Kurulu, Muhasebe Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği, Zat İşleri, Evrak, Levazım, Seferberlik Müdürlükleridir. Bakanlıklarda ayrıca genel müdürlükler ve diğer kuruluşlar bulunur.

Başbakanlıkta; bakanlıkların birbirine benziyen kuruluşlardan başka; Danıştay, İstatistik Genel Müdürlüğü, Dinayet İşleri Başkanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Genel Mürakabe Kurulu vardır.

Devletin adalet işlerini, Adalet Bakanlığı görür. Savunma görevi Millî Savunma Bakanlığına verilmiştir. İçişleri Bakanlığı illerin idaresi, güven ve düzenliğin sağlanması ve korunması işlerini yürütür. Devletin, yabancı devletlerle olan siyasî, ekonomik ve kültürel münasebetlerini Dışişleri Bakanlığı yönetir. Devletin para işlerini Maliye Bakanlığı yürütür. Millî Eğitim işlerini Millî Eğitim Bakanlığı görür. Bayındırlık işleri Bayındırlık Bakanlığı tarafından yürütülür. Yurdun ekonomik hayatını düzenleme işini Ticaret Bakanlığı görür. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı; yurtta sağlığın korunmasını, hastalığa tutulanların tedavisi görevlerini yapar. Türkiye'nin Gümrük ve Tekel işlerini Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Tarım ve Orman işlerini Tarım Bakanlığı yürütür. Yurdun her türlü ulaştırma işlerini idare etmek ve denetlemek Ulaştırma Bakanlığının görevidir. Yurdun iş hayatı ve işçilerle ilgili görevlerini Çalışma Bakanlığı görür. Türkiyemizin sanayi, maden ve enerji işlerini Sanayi Bakanlığı yürütür. Basın - Yayın ve Turizm işlerini, bu adı taşıyan bakanlık, imar ve iskân işlerini de İmar ve İskân Bakanlığı yapar.

YAPILACAK İŞ VE ÖDEVLER

Aşağıdaki iş ve ödevleri kendiniz, veya bir gurup arkadaşınızla birlikte yapınız:

1 — Bakanlıkların ayrı ayrı görevlerini kısaca yazınız.

2 — Millî Eğitim Bakanlığı kuruluşlarını bir şema ile gösteriniz.

ÖĞRENİLENLERİN ÖLÇÜLMESİ

— BAŞARI TESTİ —

Ünite : 5 — Devletin yürütme görevi.

A — AŞAĞIDAKİ SORULARIN KARŞILIKLARINI BOŞ YERLERE KISACA YAZINIZ :

1 — Cumhurbaşkanının seçim süresi ne kadardır? (.....)

2 — Kanunları yayınlama görevi kimindir? (.....)

3 — Anayasa Mahkemesi kaç üyeden kurulur? (.....)

4 — Ceza evleri hangi bakanlığa bağlıdır? (.....)
5 — Millî Emlâk Genel Müdürlüğü hangi bakanlığın kuruluşlarındandır? (... .....)
6 — Yer altı ve yer üstü sularının düzenlenmesi işi ile hangi bakanlık uğraşır? (.....)
7 — Türkiye'de ticaret işlerini hangi bakanlık yürütür? (.....)
8 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının başlıca iki görevini kısaca yazınız? (.....)
9 — Yurdumuzun iş hayatı ile ilgili işleri hangi bakanlık yürütür, denetler ve düzenler? (.....)
10 — Memleketin enerji işlerini hangi bakanlık idare eder? (.....)

B — AŞAĞIDAKİ CÜMLELERDE BOŞ YERLERE UYGUN KARŞILIKLAR YAZINIZ:

11 — Cumhurbaşkanlığı herhangi bir sebeple boşalırsa, yeni seçim yapılıncaya kadar Cumhurbaşkanına ..... vekâlet eder.
12 — ..... T.B.M. Meclisi üyeleri arasından bir Başbakan tâyin eder.
13 — Bakanlar Kurulu, Millet Meclisinin (.....) taşıdıkça işbaşında kalır.
14 — Bakanlar, hükûmetin genel gidişinden, Bakanlar Kurulu ile birlikte ....
15 — Millî Savunma Bakanlığı ..... orduyu hazırlar.
16 — Yurtta düzen ve güvenliğin sağlanması ve korunması işlerini .... Bakanlığı yürütür.
17 — Devletin ..... işlerini Millî Eğitim Bakanlığı yürütür.

C — AŞAĞIDA DOĞRU VE YANLIŞ BİLGİ VEREN CÜMLELER VERİLMİŞTİR. DOĞRULARIN KARŞISINA (D), YANLIŞLARIN (Y) KOYARAK AYIRINIZ:

18 — Cumhurbaşkanı, Hükûmet işlerinden dolayı sorumlu değildir. (.....)
19 — Başbakan istifa edince bütün bakanlar istifa etmiş sayılırlar. (.....)
20 — İstifa eden bir Başbakan tekrar hükûmet kurmağa memur edilemez. (...)
21 — Ordunun silâh ve cephane eksikliklerini Sanayi Bakanlığı tamamlar. (...)
22 — Defterdarlık, Bayındırlık Bakanlığına bağlıdır. (.....)
23 — Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığına bağlıdır. (.....)

D — AŞAĞIDA SORULAR VERİLMİŞ KARŞILARINA CEVAPLARI YAZILMIŞTIR. DOĞRULARI AYIRINIZ. KARŞISINA NUMARASİNİ KOYARAK BELİRTİNİZ:

24 — Başbakanı kim tâyin eder? (.....) **1 — B.M.M., 2 — Cumhurbaşkanı, 3 — Bakanlar Kurulu.**

25 — Yürütme görevini kim yapar? (.....) **1 — B.M.M., 2 — Cumhurbaşkanı, 3 — Bakanlar Kurulu, 4 — Başbakan.**

26 — Tüzükleri kim inceler? (.....)	1 — Danıştay, 2 — Sayıştay, 3 — T. B.M.M., 4 — Bakanlar Kurulu.
27 — Orman işlerini hangi Bakanlık yürütür? (..)	1 — Ticaret B., 2 — Sanayi B., 3 — Tarım B., 4 — Çalışma B.
28 — Bakanlıklarda, Muhasebe Müdürlüğü ne iş görür? (.....)	1 — Teftiş işlerini yürütür, 2 — Para işlerini yürütür, 3 — Bir danışma organıdır.
29 — Bakanlıklarda demirbaş işlerini kim idare eder? (.....)	1 — Zat İşleri Md., 2 — Evrak Md., 3 — Levazım Md., 4 — Seferberlik Md.
30 — Hangileri tekel maddeleridir? (.....)	1 — Şeker, 2 — Sigara, 3 — İçkiler, 4 — Et, 5 — Balık, 6 — Çay, 7 — Kakao.

ÜNİTE: 7

DEVLETİN YARGI YETKİSİ

«Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.»

— T.C. Anayasası —

ÜNİTEYE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

1 — Çevrenizdeki mahkemeleri inceleyiniz: Adlarını öğreniniz. Kaç hâkimden kuruluyorlar? Hangilerinde C. Savcıları bulunuyor? 2 — Guruplara ayrılarak çevrenizdeki çeşitli mahkemelere gidiniz: Bir dâvanın nasıl görüldüğünü inceleyiniz. Dâvanın açılışından sona ermesine kadar geçirdiği safhaları öğreniniz. 3 — Aşağıdaki kelimeleri öğreniniz: Bağımsız, hak, hukuk, şahit, delil, iflâs, tasfiye, suç, kamu hakkı, dâva, şikâyet, tevkif, hüküm, beraat, savunma, kefalet, itiraz, tashih, iade, salâhiyet, baro, maznun.

ÜNİTEYİ İŞLEME PLÂNI:

I. T.C. Anayasasında yargı yetkisi:
II. Mahkemeler ve çeşitleri:
  1 — Mahkeme nedir?
  2 — Mahkemelerin çeşitleri,

III. Mahkemelerde dâvaların görülmesi:
  1 — Hukuk dâvalarının görülmesi,
  2 — Ticaret dâvalarının görülmesi,
  3 — Ceza dâvalarının görülmesi,

IV. Mahkeme kararlarının temyizi:
V. Hâkimler, C. Savcıları, avukatlar.

I. T.C. ANAYASASINDA YARGI YETKİSİ:

T.C. Anayasasının, Genel Esaslar bölümünün 7. maddesinde; yargı yetkisinin bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacağı yazılıdır.

Millet, kanun yapma yetkisiyle kanunları yürütme görevini seçtiği T.B.M.M. ne verir. Yargı yetkisi ise, bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.

Mahkemelerin, kuruluşları, görevleri ve yetkileri kanunlarla belirtilir.

II. MAHKEMELER VE ÇEŞİTLERİ

1 — MAHKEME NEDİR?

Mahkeme hakkın arandığı ve hakkın yerine getirildiği, suçların takip edildiği ve suçluların ceza gördüğü yerdir.

Mahkemelerde yargılamalar herkese açıktır. Gerekli hallerde, dâvanın gizli görülmesine ancak mahkeme karar verebilir. Türkiye'de mahkemelerin kararlarını bozacak hiçbir kuvvet yoktur. Mahkemelerin kararlarını, T.B.M.M. veya Bakanlar Kurulu da bozamaz. Herkes mahkeme önünde haklarını korumak için kanunlarda yazılı vasıtaları kullanmakta serbesttir. Hiçbir mahkeme görev ve yetkisi içindeki dâvalara bakmamazlık edemez.

Mahkemeler görecekleri dâvalara göre bir veya daha çok hâkimden kurulur.

2 — MAHKEMELERİN ÇEŞİTLERİ

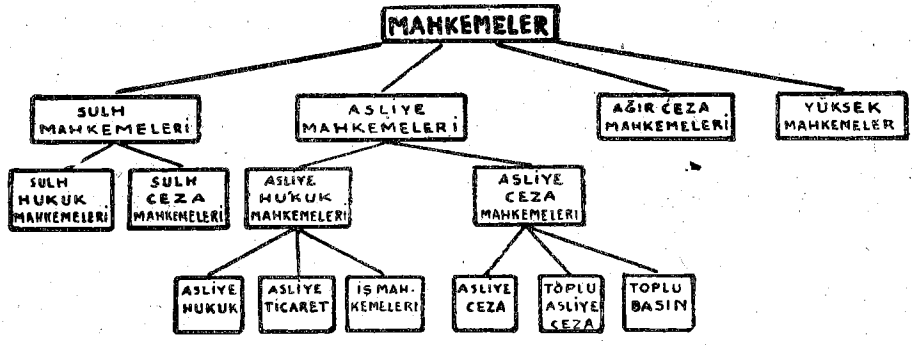

Yukarıdaki şemada da gördüğünüz gibi Türkiye'de mahkemeler genel olarak dört bölümde toplanır:

a) Sulh mahkemeleri,

b) Asliye mahkemeleri,

c) Ağır ceza mahkemeleri,

d) Yüksek mahkemeler.

Şimdi bunları birer birer inceliyelim :

a) Sulh mahkemeleri:

İki çeşit sulh mahkemesi vardır:
1 — Sulh hukuk mahkemeleri,
2 — Sulh ceza mahkemeleri.

Sulh hukuk mahkemeleri; tutarı veya değeri bin liraya kadar olan alacak, mal, eşya dâvaları ile nafaka ve kira dâvaları gibi hukuk dâvalarına bakarlar.

Sulh ceza mahkemeleri: Hafif cezayı gerektiren dâvalara bakan mahkemelerdir. Bu mahkemelerde dâvalar görülürken, dâvacı ile dâvalının barıştırılmaları yoluna da başvurulabilir. Sulh ceza mahkemelerinde C. Savcısı bulunmaz. Tek hakimli bir mahkemedir.

b) Asliye mahkemeleri:

Asliye mahkemelerini iki gurupta toplamak mümkündür:
1 — Asliye hukuk mahkemeleri,
2 — Asliye ceza mahkemeleri.

Asliye hukuk mahkemeleri:

Üç çeşit asliye hukuk mahkemesi vardır:
Asliye hukuk mahkemeleri, asliye ticaret mahkemeleri, iş mahkemeleri.

Asliye hukuk mahkemeleri: Sulh hukuk mahkemelerinin yetkileri üstündeki hukuk dâvalarına bakarlar. (Alacak, verecek, nafaka, mülkiyet, miras, boşanma, velilik, vasilik, rüşt ispatı dâvaları gibi.)

Asliye ticaret mahkemeleri: Ticaret işlerinden meydana gelen dâvalara bakarlar. (Her çeşit iflâs dâvaları, alacak, verecek, zarar ziyan dâvaları gibi.) Ticaret mahkemeleri önemli ticaret merkezlerinde bulunur. Ticaret mahkemelerinin bulunmadıkları yerlerde ticaret dâvalarına, asliye hukuk mahkemeleri bakar.

İş mahkemeleri; iş verenlerle işçiler arasındaki anlaşmazlıkları hallederler. Hâkimlerle işveren ve işçi mümessillerinden kurulur.

Asliye ceza mahkemeleri:

Üç çeşit asliye ceza mahkemesi vardır:
Asliye ceza mahkemeleri, toplu asliye ceza mahkemeleri, toplu basın mahkemeleri.

Asliye ceza mahkemeleri: Hırsızlık, dolandırıcılık, sahtekârlık, hakaret gibi kabahatten daha ağır fakat ağır cezayı da gerektirmiyen suçlarla ilgili dâvalara bakarlar. Asliye ceza mahkemelerinde C. Savcısı bulunur. Tek hâkimli ve toplu olanları vardır.

Toplu basın mahkemeleri; basın yolu ile işlenen suçlara ait dâvalara bakan mahkemelerdir.

c) Ağır ceza mahkemeleri:

Ağır cezayı gerektiren dâvalara (ölüm, sürgün, ağır hapis gibi) bakan mahkemelerdir.

Bir başkan ve iki üyeden kurulur. Ayrıca Cumhuriyet Savcısı da bu mahkemelerde bulunur.

Ağır ceza mahkemeleri, önemli ilce merkezlerinde ve il merkezlerinde bulunur. Bu mahkemelerde dâva açmak yetkisi yalnız C. Savcılarına verilmiştir.

e) Yüksek mahkemeler:

Yüksek mahkemeler şunlardır:

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Uyuşmazlık Mahkemesi.

Ayrıca; (Yüksek Hâkimler Kurulu) ile bir de (Anayasa Mahkemesi) vardır.

Şimdi bunları birer birer inceliyelim:

Yargıtay:

Mahkemelerce verilen kararların son inceleme yeri yargıtaydır.

Yargıtay üyeleri, Yüksek Hâkimler Kurulunca seçilerek kurulur. Birinci başkanı ile ikinci başkanı ve Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay genel kurulunca seçilir.

Yargıtayda, çeşitli dâvalara bakmak üzere ayrı ayrı daireler vardır.

Her daire başkan ve üyelerden kurulur. Ayrıca bütün dairelerin başında bir birinci başkan bulunur. Bir başsavcı ile yeteri kadar savcı vardır.

Danıştay:

Danıştayın, kuruluş ve görevleri hakkında bundan önceki ünitelerde gerekli bilgi verilmiştir.

Askerî Yargıtay:

Askerî mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme yeri Askeri Yargıtaydır. Askeri Yargıtay üyeleri, askeri hâkimler ve savcılar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Uyuşmazlık Mahkemesi:

Çeşitli mahkemeler arasında görev ve hüküm bakımından uyuşmazlıkları çözümlemek üzere uyuşmazlık mahkemesi kurulmuştur.

Yüksek Hâkimler Kurulu:

Hâkimlerin bütün özlük işleri hakkında karar vermek üzere bir Yüksek Hâkimler Kurulu kurulmuştur.

Bir hâkimin her ne sebeple olursa olsun; meslekten çıkarılması ancak bu kurulun kararına bağlıdır. Bir mahkemenin veya bir mahkemedeki hâkimin kaldırılması, bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi de yine bu kurulun uygun görmesi ile mümkündür.

Yüksek Hâkimler Kurulu 18 üyeden kurulur. Üyelerin altısını Yargıtay kendi üyeleri arasından seçer. Altı üyeyi, birinci sınıfa ayrılmış hâkimler aralarından seçerler. Üç üyeyi: Hâkimler arasından Millet Meclisi, diğer üç üyeyi de Cumhuriyet Senatosu seçer.

Anayasa Mahkemesi:

Kuruluşu:

Anayasa Mahkemesi 15 üyeden kurulur. Bu üyelerin dördü Yargıtay, üçü Danıştay, biri Sayıştay tarafından ve kendi aralarından gizli oyla seçilir. Ayrıca Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu da iki üyeyi kendi üyeleri dışından, yine gizli oyla seçerler. Bunlara Cumhurbaşkanınca seçilen iki üye de eklenir.

Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından gizli oyla, dört yıl için bir başkan ve bir de başkan vekili seçer.

Anayasa Mahkemesi üyeleri 65 yaşında emekliye ayrılırlar.

Görev ve yetkileri:

Anayasa Mahkemesi, kanunların Anayasaya uygunluğunu denetler. Ayrıca, Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danış-

tay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini, görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatı ile yargılar.

Anayasa Mahkemesinde, aşağıda yazılı kimseler Anayasaya aykırı gördükleri kanunların iptali için dâva açabilirler:

1 — Cumhurbaşkanı, 2 — Siyasî partiler, 3 — Millet Meclisi veya Cumhuriyet Senatosu üyelerinden en az altıda biri tutarındaki üyeleri, 4 — Yüksek Hâkimler Kurulu (kendi varlık ve görevleri ile ilgili alanlarda), 5 — Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, 6 — Üniversiteler.

Ayrıca, mahkemeler de, uygulayacakları bir kanun hükmünü Anayasaya aykırı görürlerse, Anayasa Mahkemesinde dâva açabilirler.

Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun derhal yürürlükten kalkar.

Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir.

III. MAHKEMELERDE DÂVALARIN GÖRÜLMESİ

Dâvalar genel olarak aşağıda şemada belirtilen yollardan geçilerek görülür. Bir dâvanın çeşidine göre: (Hukuk dâvası, ceza dâvası, ticaret dâvası) bu yollarda bir kısım değişikliğe uğrar.

Aşağıda çeşitli dâvaların ayrı ayrı nasıl görüleceği ana hatlarıyla açıklanmıştır:

1 — HUKUK DÂVALARININ GÖRÜLMESİ

a) Dâvanın Açılması:

Dâvacı, mahkemeye bir dilekçe ile başvurur. Dilekçede; dâva konusunu açıkça belirtir. Delillerini gösterir.

b) Duruşma:

Mahkeme, dâva edeni ve dâva edileni belli bir gün ve saatte mahkemeye çağırır. Taraflar hâkim önünde yerlerini alırlar. Dâvacı iddi-

alarını ileri sürer. Delillerini bildirir. Şahitleri dinlenir. Dâva edilen de kendisini savunur. Karşı delillerini belirtir. Şahitleri varsa, dinlenir.

Kimi hallerde mahkeme bir duruşmada sona erer. Hâkim kararını bildirir. Kimi hallerde ise duruşma başka bir güne bırakılır. Bir dâva üzerinde gerekirse birçok duruşmalar olur.

c) Karar:

Hâkimde bir kanaat hasıl olunca kararını bildirir. Karar her iki tarafın mahkemede bulunduğu sırada verilir. Kararda, taraflardan biri bulunmazsa bunun, gıyabında karar verilir. Her iki taraf mahkemeye gelmemişse, karar iki taraftan birinin mahkemeye başvurmasına kadar geri bırakılır.

Hukuk Dâvalarında Deliller:

Hukuk dâvalarında dâvacının, iddialarını isbat etmesi gerekir. İddiaları isbat için kullanılan vasıtalara delil denir. Başlıca deliller şunlardır:

İkrar, senet, şahit, bilirkişi, yemin.

İkrar: Dâva edilenin, mahkeme önünde dâvacının iddialarını kabul ettiğini bildirmesidir. En kuvvetli delil budur. İkrardan geri dönülemez.

Senet: İkrar olmadıkça mahkemece diğer deliller incelenir. Bunlardan biri senettir. Senet; dâvacının iddiasını isbat eden yazılı bir belgedir. Eğer senet noter önünde yapılmış ise, ikrar kadar kuvvetli bir delil sayılır. Noter önünde yapılmamış ise senetteki imzanın, dâvalının olduğunun isbatı gerekir.

Şahit: Mahkemede tarafların karşılıklı iddiaları üzerinde gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini söyliyenlere şahit denir. Şahitlik için kanun bir kısım şartlar koymuştur. Gerçeğin ortaya çıkması için, her vatandaş kendisine düşen şahitlik ödevini doğru olarak yerine getirir. Yalancı şahitlik çok fena bir şeydir. Bunu yapanlar ayrıca mahkemece ağır cezalara çarptırılır.

Bilirkişi: Gerekirse mahkeme dâva konusu üzerinde uzmanlara başvurur. Bilgilerini ister. Bunlara bilirkişi denir.

Yemin: Kanunda belli edilen durumlarda dâvacıya, dâvalıya, şa-

şahitlere, bilirkişiye yemin ettirilir. Diğer delillerin bulunmadığı hallerde yemin de bir delil olarak kabul edilebilir.

2 — TİCARET DÂVALARININ GÖRÜLMESİ

Bir memleketin ekonomik hayatında ticaretin çok önemli bir yeri olduğunu bilirsiniz. Bu sebeple ticaret işlerinin düzenlenmesi ve tüccarlar arasında çıkacak dâvaların görülmesi için bu işlerden anlıyan özel mahkemeler kurulmuştur.

Tüccarlar arasında olan ticaret işlemlerinin, neler olduğu, bunlardan doğacak anlaşmazlıkların da nasıl çözüleceği ticaret kanunlarında yazılıdır.

Ticaret Mahkemeleri, kazanç amacı ile yapılan ticaret işlemlerinden doğan dâvalara bakar. Ticaret Mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde, bu dâvalara Asliye Hukuk Mahkemeleri bakarlar.

Ticaret dâvaları da bir hukuk dâvasıdır. Dâvanın açılması, duruşma, karar hukuk dâvalarında olduğu gibidir. Ancak, ticaret dâvaları bir kısım özellikler taşır:

Ticaret dâvalarının açılabilmesi için; önce, dâva konusunun, ticaret işlemi olması gerekir. Hukuk dâvalarında, büyük alacak dâvaları için senet gösterilmesi şart olduğu halde, ticaret dâvalarında; tüccarın defterleri, faturaları, mektupları birer delil olarak kabul edilmiştir.

İflâs:

Ticaret dâvalarının en önemlilerinden biri iflâs dâvasıdır. İflâs; bir tüccarın veya ortaklığın borçlarını ödeyemiyecek bir duruma düşmesi demektir.

Tüccarlar ve ortaklıklar peşin paradan çok işlerini borçlarla yürütürler. İtibarlarının korunması için borçlarını zamanında ödemeleri gerekir. Fakat çeşitli sebeplerle borçlarını ödiyemez bir duruma düşebilirler. Bu durumda, ya kendileri veya alacaklıları mahkemeye başvurarak iflâs dâvası açarlar. Mahkeme iflâslarına karar verirse; bütün mallarına, paralarına ve alacaklarına mahkemece elkonur. Bunlar alacaklılara orantılı olarak dağıtılır. İflâsına karar verilen tüccar veya or-

taklık, bütün itibarını kaybeder.

İflâs, tüccarın veya ortaklığın kanunlara uygun ve dürüst çalıştıkları halde, ticaret hayatında olabilecek büyük fiyat düşmelerinden meydana gelirse buna (Âdi İflâs) denir. Böyle iflâslarda tüccar veya ortaklık itibarını kaybeder. Fakat, ayrıca ceza görmez.

İflâs, kimi durumlarda, tüccarın veya ortaklığın kanunlara uygun, doğru ve dürüst çalıştıkları halde, idaresizliklerinden veya yaptıkları yanlışlardan meydana gelir. Böyle iflâslara: (Taksiratlı İflâs) denir. Tüccar veya ortaklık, itibarını kaybeder. Ayrıca cezaya da çarptırılır.

Fakat, kimi durumlarda tüccar veya ortaklık borçlarından kurtulmak, onları ödememek için, mal ve paralarını kaçırır. Kendilerini iflâs etmiş gösterirler. Sonunda bu oyunları meydana çıkar. Böyle iflâslara: (Hileli İflâs) denir. Buna, mahkeme karar verebilir. Sonunda tüccar ve ortaklık hakkında bir taraftan iflâs işlemi uygulanırken diğer taraftan da çok ağır cezalara çarptırılma yoluna gidilir.

İflâs etmiş (Âdi iflâs) bir tüccar veya ortaklık, ileride tekrar ticaret hayatına dönebilir. Bunun için, borçlarını tamamen ödemesi ve mahkemece itibarının geri verilmesine hükmedilmesi gerekir.

Tasfiye:

Bir tüccar veya ortaklık, çeşitli sebeplerle tuttukları işi sona erdirmek ve bu işten çekilmek isterler. Böyle durumlarda işlerini durdururlar. Ellerindeki bütün malları ucuz pahalı demeden elden çıkarıp paraya çevirirler. Borçlarını öderler. Ticaret hayatından çekilirler. Buna tasfiye denir.

3 — CEZA DAVALARININ GÖRÜLMESİ

a) Ceza Dâvası Nedir?

Ceza dâvaları, hukuk dâvalarından ayrı özellikler taşır. Ceza dâvasının konusu, suçtur. Ceza dâvası, bir suç işlendiği zaman açılır. Hukuk dâvaları sonunda kaybolan hak yerine getirilir. Ayrıca ceza verilmez. Fakat, ceza dâvalarında, hem kaybolan hak yerine getirilir, hem suçluya ceza verilir.

Suç Nedir?

Kanunlarımız, yapılması ve yapılmaması suç olan ve bir ceza ile karşılanması gereken iş ve davranışları belirtmiştir. Suç; kanunların bir ceza ile karşıladığı iş ve davranışlardır. Suçlar ikiye ayrılır:

1 — Kabahat, 2 — Cürüm.

Kabahat:

Hafif cezalara sebep olan suçlardır. (Bir günden iki yıla kadar hapsi gerektiren suçlar, hafif para cezası, ve bir müddet için sanat ve meslekten yasaklılık cezalarına sebep olan suçlar) gibi.

Cürüm:

Kanunda ağır cezalarla karşılanmış olan suçlara cürüm denir. (İdam, ağır hapis, sürgün, ağır para cezası) gibi cezalar.

Ceza Nedir?

Kanunlarımız, yapılması ve yapılmaması gereken iş ve davranışları belirtmiş ve bunlara aykırı hareket edecekler için, müeyyideler koymuştur. Bunlara ceza denir.

Cezalar, suçluların, bir daha suç işlemelerini önlemek, onları ıslah etmek için verilir. Ceza; suç işlemeğe elverişli yaradılışta bulunanlara ders olmak, örnek olmak bakımından da faydalı olur.

Ceza Çeşitleri:

Cezalar başlıca iki gurupta toplanırlar:

1 — Ağır cezalar, 2 — Hafif cezalar.

Ağır cezalar: Ölüm cezası, ağır hapis, beş yıldan çok hapis, sürgün, ağır para cezası, kamu hizmetlerinden yasaklılık gibi cezalardır.

Hafif cezalar ise; hafif hapis, hafif para cezası, meslek ve sanattan yasaklılık gibi cezalardır.

Ceza Ehliyeti:

Kanun küçük yaşta bulunan çocukları (11 yaşına kadar) dilsiz ve sağırları (15 yaşına kadar) cezadan ayrık tutmuştur. Bunlar işledikleri suçlardan ceza görmezler. Ayrıca; ruh hastaları da cezadan ayrık tutulmuştur.

b) Ceza Dâvalarının Görülmesi:

Dâvanın Açılması:

Ceza dâvalarına konu olan suçların bir kısmının takibi, şikâyete bağlıdır. Şikâyet yazı ile mahkemeye, C. Savcılığına, vali, kaymakam, bucak müdürlerine veya zabıta memurlarına yapılır. Bir kısım suçların takibi ise şikâyete bağlı değildir. Bu suçların takibini ve sonunda kamu dâvası açma görevini C. Savcıları yaparlar. Ayrıca bu suçları her vatandaş sözle, yazı ile; C. Savcılarına, vali, kaymakam, bucak müdürü ve zabıta memurlarına haber verebilirler. Vatandaşlar tarafından şikâyet nereye yapılırsa yapılsın sonunda C. Savcılarına gider.

Duruşma:

Ceza dâvaları açılmadan önce bir hazırlık tahkikatı yapılır. Bunun sonunda C. Savcıları, dâvanın açılmasına veya açılmamasına karar verirler. Dâvanın açılmasına karar verirlerse ya ilk tahkikatın açılması için sorgu hâkimine bildirirler veya doğruca son tahkikatın açılması için dâvayı görecek mahkemede dâvayı açarlar. C. Savcıları, ağır ceza işlerinde ilk tahkikatı açmak zorundadırlar. Diğer işlerde, ilk tahkikatın açılıp açılmamasına karar vermek yetkisi kendilerine verilmiştir.

İlk tahkikat açılırsa, bunu sorgu hâkimi yapar. Elde ettiği sonuçlara göre kararını verir: Sanığı suçlu görürse son tahkikatın açılması

için mahkemeye verir. Sanığı suçsuz görürse, muhakeme edilmemesine karar verir. Sorgu hâkimi ayrıca, sanığın hapsedilmesine veya önce hapsedilmişse, hepsinin devam edip etmiyeceğine de karar verir.

Duruşma; hâkimlerin, C. Savcısının bulundukları mahkeme önünde sanık sorguya çekilir. Sulh Ceza Mahkemelerinde yapılan duruşmalarda C. Savcıları bulunmaz.

Duruşmalarda söylenilenleri yazmak için zabıt kâtipleri bulunur.

İlk duruşmada; önce, sanığın kimliği tesbit edilir. Sonra, ilk tahkikat yapılmış ise, sorgu hâkiminin kararı okunur. Yapılmamış ise C. Savcının iddianamesi okunur. Sanık sorguya çekilir. (Bu sırada şahitler mahkemeye alınmazlar.) Sonra dâvacı, C. Savcısı, sanık sözlerini söylerler. Şahitler dinlenir. Diğer deliller mahkeme önünde incelenir. Bu sırada, C. Savcısı sanığa, sanık veya avukatı C. Savcısına karşılıklı olarak cevap vermek hakkına sahiptirler. Nihayet sanık, savunmasını yapar.

Bütün bu işler, bir veya daha çok duruşma devam eder. Duruşmalar, mahkemenin kararını bildirmesi ile sona erer.

Karar:

Duruşmalar sonunda, mahkeme kararını bildirir. Mahkeme, sanığın suçsuzluğu sonucuna varırsa, beraatına karar verir. Suçlu görürse karşılığında kanunda belirtilen cezalardan uygun gördüğünü kararında bildirir.

e) Tutuklama ve Salıverme:

Bir suçtan sanık olanlar, hapsedilerek yargılandıkları gibi hapsedilmeden de yargılanabilirler. Hapsedilerek yargılanan sanıklar, muhakemeleri sonunda hapis cezası almazlarsa hemen salıverilirler. Hapis cezası alırlarsa o güne kadar hapiste yattıkları günler hesaba katılarak gerisini hapiste tamamlarlar.

Hapsedilmeden yargılanan sanıklar, muhakemeleri sonunda hapis cezasına çarptırılırlarsa tutulup hapsedilirler.

Kanunlarımız, hangi durumlarda sanıkların hapsedileceklerini belirtmiştir. Bir sanık aşağıda yazılı durumlarda tutuklanır:

1 — Ağırcezayı gerektiren bir suçtan sanık olanlar,

2 — Suç delillerini ortadan kaldırmak, suç ortaklarını, şahitleri kandırmak ihtimali bulunan sanıklar,

3 — Hükûmetin otoritesini kıracak, memleketin güvenliğini bozacak, veya genel ahlâka aykırı hareketle suç işlemiş olan sanıklar,

4 — Kimliği ve oturduğu yer belli olmıyan, kaçmasından şüphe edilen sanıklar,

5 — Mahkemenin çağırmalarına gelmiyeceğinden, veya verilecek cezanın yerine getirilmesi için arandığı zaman bulunamıyacağından şüphe edilen sanıklar.

Sanık tutuklandıktan sonra da kendisinin itirazı üzerine tutukluluğunun devam edip etmemesine karar verilebilir.

Sanığın tutuklanmasının yanlış ve haksız olduğu anlaşılırsa, veya tutuklanması için gösterilen sebepler yerinde görülmezse salıverilir. Kefaletle de (belli bir para yatırarak, veya tanınmış güvenilir bir kimsenin kefil olması) sanığın salverilmesi mümkündür.

f) Ceza Dâvalarının ve Cezaların düşmesi (zaman aşımı):

Hükümden önce zaman aşımı;

Bir suç işlenir, herhangi bir sebeple takip edilemez, aradan unutulacak kadar bir zaman geçerse o suçun takibi (zaman aşımına) uğrar ve düşer.

IV. MAHKEME KARARLARININ TEMYİZİ

1 — KARARLARIN TEMYİZİ

Kararların temyizi için; bir hafta içinde, kararı veren mahkemeye başvurarak temyiz isteğinde bulunulur. Temyiz isteği zamanında yapılmamış veya temyiz şartlarından olan para yatırılmamış ise hükmüne itiraz olunan mahkeme, bir karar vererek temyiz isteğini reddeder. Temyiz eden dilerse, bu karara da bir hafta içinde ve doğruca Yargıtaya başvurarak, itirazda bulunabilir.

Dâva Yargıtaya gelince; Yargıtayın ilgili dairesinden biri, dâva dosyası üzerinde incelemelerde bulunur. Önemli dâvalarda ilgililer ça-

girilarak yüzyüze muhakeme yapılabilir. Buna (Mürafaa) denir. Hükümlü hapiste ise ancak, yerine bir vekil gönderebilir.

Karar; Yargıtay, dâva hakkında yeni bir karar verir. Veya mahkemenin verdiği kararı tasdik eder, veyahut, mahkemenin kararını bozar.

İşi yeniden incelemek ve karar vermek üzere, kararı veren mahkemeye veya gerekirse diğer bir mahkemeye gönderir. Yargıtayca bozulan dâvaları, ilgili mahkemeler yeniden incelerler. Dilerlerse, evvelki kararlarında ısrar ederler. Mahkeme kararında ısrar edince, Yargıtayın ilgili daireleri toplanırlar ve hep birlikte bir karar verirler. Bu karar kesindir. Mahkeme bu karara uymak zorundadır.

2 — KARARLAR ÜZERİNDE DİĞER İŞLEMLER

a) Karar Tashihi:

Mahkemelerce verilmiş ve kesinleşmiş kararlara sonradan da itiraz edilebilir. Kararın verilmesinden sonra, kararın esasına dokunacak bir sebep ortaya çıkarsa, kararın tashihi, mahkemeden istenir. Ancak Sulh Hukuk Mahkemelerinin kararlarının tashihi istenilemez.

b) Muhakemenin İadesi:

Mahkemelerce verilmis ve kesinlesmis kararlara karsı sonradan yeniden muhakeme yapılması isteği ileri sürülebilir. Eğer istek mahkemece uygun görülürse, muhakeme yeniden görülür. Sonunda yeniden karar verilir. Bu karar veniden temyiz edilebilir.

Ancak bir dâva üzerinde birden çok muhakemenin iadesi isteğinde bulunulamaz.

3 — DÂVALARLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ İŞLER

Yetkili Mahkeme:

Cesitli dâvaların görülecekleri mahkemeler, ayrıdır. Bunları, kanunlar belirtmiştir. Ceza dâvaları, daha önce de gördüğünüz gibi Ceza

Mahkemelerinde; hukuk dâvaları, Hukuk Mahkemelerinde; ticaret dâvaları da Ticaret Mahkemelerinde görülür.

Dâvanın hangi mahkemede görüleceğini kanunlar belirtmiştir. Meselâ; alacak dâvaları, dâva edilenin oturduğu yerin ilgili mahkemelerinde görülür. Mülkiyet üzerindeki dâvalar, malın bulunduğu yerin ilgili mahkemelerinde görülür. Ceza dâvalarında genel olarak, suçun işlendiği yerin mahkemesi yetkili mahkeme olarak kabul edilmiştir.

Anayasamızda; hiç kimsenin kanunca bağlı olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye verilemiyeceği, yollanamıyacağı yazılıdır. (M. 32) Yine; hiçbir mahkemenin, görev ve yetkisi içindeki dâvalara bakmamazlık edemiyeceği belirtilmiştir. (M: 31)

Mahkeme Değiştirme:

Kimi hallerde dâvaya bakmağa yetkili mahkeme kanunda yazılı sebeplerle (taraflardan birinin hâkimin yakın akrabası olması, mahkemenin orada yapılmasının toplumun güvenliği için tehlikeli bulunması gibi...) dâvayı görmez. Böyle durumlarda, mahkemenin kararı veya Adalet Bakanının isteği üzerine mahkeme değiştirilir. Dâva başka yerde bulunan aynı derecedeki bir mahkemeye nakledilir.

Hâkimin reddi:

Bir dâvada taraflardan biri hâkimin tarafsızlığından şüphe ederse, dâvasına bakmamasını istiyebilir. Hangi sebeplerle hâkimin reddi istenilebileceğini kanunlarımız belirtmiştir.

V. HÂKİMLER, C. SAVCILARI ve AVUKATLAR

1. HÂKİMLER

Yargı görevinin en önemli elemanı hâkimlerdir.

«Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.»

Yargı yetkisini kullanmasında hâkimlere, hiçbir kimse, makam emir veremez.

Hâkimler işlerinden çıkarılamazlar. 65 yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler. Kendileri istemedikçe bu yaştan önce emekliye ayrılamazlar.

Hâkimlerin; nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, görev yerlerinin değiştirilmesi gibi özlük işleri kanunla düzenlenir.

2 — C. SAVCILARI

Yargı görevinin önemli bir elemanı da C. Savcılarıdır. Bunlar hâkimler gibi karar vermezler. Görevleri kamu haklarını korumak ve aramaktır. Mahkemelerde kamu dâvası açarlar. Kamu haklarını savunurlar. Suçluları ararlar ve mahkeme önüne getirirler. Mahkemelerin verdikleri kararları yerine getirirler. Ceza evlerini, icra dairelerini ve noterleri kontrol ederler.

3 — AVUKATLAR

Yargı görevinde diğer önemli bir eleman da avukatlardır. Anayasamız, her vatandaşa mahkeme önünde haklarını korumak için, kanunun gösterdiği vasıtaları kullanma hakkını tanımıştır. Vatandaşlar, haklarının korunması için bir avukatı vekil olarak gösterirler. Avukatlar da, mahkeme önünde vekili bulunduğu tarafın savunmasını yaparlar.

Avukat olmak için, Hukuk Fakültesini bitirmiş olmak şarttır. Ayrıca; Türk vatandaşı olmak, 23 yaşını bitirmiş bulunmak, iyi ahlâk sahibi, hapis cezası almamış olmak gibi şartlar aranır. Avukatlık mesleğine stajyer olarak girilir. Bir avukatın yanında ve mahkemelerde staj yapılır.

Baro; avukatların aralarında kurdukları derneğe (Baro) denir. Baro avukatlık mesleğini korur. Avukatlığı disiplin altına alır. Avukatların görevlerini kanunlarda yazılı esaslara uygun olarak yapmalarını takip eder. Avukatlık mesleğinin şerefini korur. Meslek alanında avukatların yükselmelerini sağlar. Adalet Bakanlığına, avukatlık mesleğinin ihtiyaçlarını bildirir.

Bir şehirde baro kurulabilmesi için, en az 15 avukatın bulunması şarttır. Baroyu meydana getiren avukatlar, aralarından iki yıl için bir baro idare meclisi seçerler. Barolar, avukatları disiplin cezaları ile cezalandırabilirler. Barodan çıkarılmalarına karar verebilirler.

ÖĞRENİLENLERİN TOPLANMASI

Yargı yetkisini bağımsız mahkemeler kullanır. Mahkemelerin kuruluş görev ve yetkileri kanunlarla belirtilir.

Mahkeme, hakkın arandığı ve yerine getirildiği, suçların takip edildiği ve suçluların ceza gördüğü yerdir. Mahkemeler gördükleri dâvalara göre ayrılırlar. Hukuk dâvalarına, hukuk mahkemeleri; ceza dâvalarına, ceza mahkemeleri, ticaret dâvalarına da, ticaret mahkemeleri bakarlar.

Hukuk dâvaları, dâvacının mahkemeye vereceği bir dilekçe ile açılır. Taraflar mahkeme önünde iddialarını ileri sürerler, delillerini bildirirler. Sonunda hâkim kararını verir. Başlıca deliller: İkrar, senet, şahit, bilirkişi ve yemindir.

Ticaret dâvaları, hukuk dâvaları gibi görülür. Ticaret dâvalarının en önemlilerinden biri iflâstır. İflâs bir tüccarın veya ortaklığın borçlarını ödiyemiyecek duruma düşmesi demektir. Âdi iflâs, taksiratlı iflâs, hileli iflâs gibi çeşitleri vardır. Bir tüccarın veya ortaklığın ticaret işini sona erdirmesine tasfiye denir.

Ceza dâvaları, hukuk dâvalarından ayrı özellikler taşırlar. Ceza dâvalarında, hem kaybolan hak yerine getirilir, hem de suçluya ceza verilir. Kanunlarımız; yapılması ve yapılmaması gereken işleri ve davranışları belirtmiş ve bunlara aykırı hareket edecekler için müeyyideler koymuştur. Bunlara ceza denir.

Ceza dâvalarının açılması için şikâyette bulunulması veya haber verilmesi lâzımdır. Bir kısım suçları doğrudan doğruya C. Savcıları takip ederler.

Bir suçtan sanık olanlar, ya tutuklanarak veyahut tutuklanmadan yargılanırlar. Sanıkların hangi hallerde tutuklanarak yargılanacakları kanunlarda yazılıdır.

Mahkemelerin verdikleri kararlara karşı, taraflar itiraz edebilirler. Bu takdirde dâvayı Yargıtay inceler. Kesin karara bağlar.

Çeşitli dâvaların görülecekleri mahkemeler ayrı ayrıdır. Hangi dâvalara, hangi mahkemelerin bakacağını kanun belirtir.

Yargı görevinin en önemli elemanları hâkimlerdir. Hâkimler bağımsız olarak iş görürler. Yargı görevinin diğer önemli elemanı C. Savcılarıdır. Başlıca görevleri kamu haklarını korumak ve aramaktır. Avukatlar da yargı görevinde önemli yer tutarlar. Avukatlar mahkemede dâvasını üzerine aldıkları kimselerin haklarını korurlar. Avukatların kurdukları derneğe baro denir.

YAPILACAK İŞ VE ÖDEVLER

Aşağıdaki iş ve ödevleri kendiniz veya bir gurup arkadaşınızla aranızda bölüşerek yapınız:

1 — Bir hırsızlık ile karşılaşınca nereye başvurursunuz? Hırsız tutulduktan mahkeme tarafından cezalandırılıncaya kadar neler yapılır? Sıra ile belirtiniz.

2 — Bir hukuk dâvası, bir ticaret dâvası konusu bulunuz. Dâvanın açılmasından sonuna kadar geçen safhaları sıra ile belirtiniz.

ÖĞRENİLENLERİN ÖLÇÜLMESİ

— BAŞARI TESTİ —

Ünite : 6 — Devletin yargı görevi.

A — AŞAĞIDAKİ SORULARIN KARŞILIKLARINI BOŞ YERLERE KISACA YAZINIZ :

1 — Anayasamızın hangi maddesi yargı yetkisini belirtir? (.....)
2 — Kaç çeşit dâva vardır? (.....)
3 — Kaç çeşit hukuk mahkemesi vardır? Nelerdir? (.....)
4 — Kaç çeşit iflâs vardır nelerdir? (.....)
5 — Suç nedir? (.....)
6 — Kararların temyizi için, karardan sonra ne kadar zaman içinde temyiz dileğinde bulunmak şarttır? (.....)
7 — Sulh Mahkemelerinin duruşmalarında C. Savcıları bulunur mu? (.....)
8 — Ticaret dâvalarına hangi mahkeme bakar? (.....)
9 — Kaç çeşit ceza mahkemesi vardır, nelerdir? (.....)
10 — Ticaret Mahkemelerinin bulunmadıkları yerlerde, ticaret dâvalarına hangi mahkeme bakar? (.....)

B — AŞAĞDAKİ CÜMLELERDE BOŞ YERLERE UYGUN KELİMELER YAZINIZ :

11 — Mahkeme hakkın arandığı ve hakkın ....., suçların takip edildiği ve suçluların ..... yerdir.
12 — Mahkeme önünde iddiaları isbat için kullanılan vasıtalara ..... denilir.
13 — Ceza dâvasının konusu ..... tur.
14 — Suçlar ikiye ayrılır: 1 — ....., 2 — .....
15 — ..... Türkiye'de bütün adliye mahkemelerinin üstünde, yüksek bir mahkemedir.
16 — Bir dâvanın hangi mahkemede görüleceğini ..... belirtir.
17 — Hâkimler, bütün dâvaların görülmesinde ve hükümlerinde .....
18 — ..... mahkemede bir tarafın dâvasını üzerlerine alarak onların haklarını korurlar.
19 — Avukatların aralarında kurdukları derneğe ..... denir.
20 — Mahkemelerde yargılamalar herkese .....

C — AŞAĞIDA DOĞRU VE YANLIŞ BİLGİ VEREN CÜMLELER VERİLMİŞTİR. DOĞRULARIN KARŞISINA (D), YANLIŞLARIN (Y) KOYARAK AYIRINIZ :

21 — Hiçbir mahkeme görev ve yetkisi içindeki dâvalara bakmamazlık edemez. (.....)

22 — Ticaret dâvalarının görülmesi, ceza dâvaları gibidir. (.....).
23 — Suçluları şikâyet ve haber vermeler nereye yapılırsa yapılsın sonunda C. Savcılarına gider. (.....)
24 — C. Savcıları, hâkimler gibi karar verirler. (.....)
25 — Mahkemece verilmiş ve kesinleşmiş kararlara karşı sonradan yeniden muhakeme yapılması isteği ileri sürülebilir. (.....)

D — AŞAĞIDA SORULAR VERİLMİŞ KARŞILARINA CEVAPLARI YAZILMIŞTIR. DOĞRULARI AYIRINIZ. KARŞISINA NUMARASINI KOYARAK BELİRTİNİZ :

26 — Hangileri ceza mahkemesidir? (.....) — **1 — Asliye hukuk, 2 — Asliye ceza, 3 — Sulh ceza, 4 — Ticaret, 5 — Ağırceza, 6 — Sulh hukuk.**

27 — En kuvvetli delil hangisidir? (.....) — **1 — İkrar, 2 — Senet, 3 — Şahit, 4 — Bilirkişi, 5 — Yemin.**

28 — Yargıtay neresidir? (.....) — **1 — İstanbul'da, 2 — İzmir'de, 3 — Ankara'da.**

29 — Kamu hakları dâvasını kim açar? (.....) — **1 — Hâkimler, 2 — Avukatlar, 3 — C. Savcıları, 4 — Adalet Bakanı.**

30 — Boşanma dâvalarına hangi mahkeme bakar? (.....) — **1 — Sulh hukuk, 2 — Asliye hukuk, 3 — Sulh ceza, 4 — Asliye ceza.**

BAŞARI TESTLERİ ANAHTARI

ÜNİTE: 1 — Çevremizde Ekonomi Hayatı:

1 — (Çayırlar, yaylâlar, otlaklar, mer'alar), 2 — (Maden çıkarma, imalât, inşaat, elektrik, gaz, su üretimi ve dağıtımı), 3 — (Tüccar), 4 — (Beş; kollektif, komandit, anonim, limited, kooperatif), 5 — (Üç, üretim, yogaltım, kredi), 6 — (Borsa), 7 — (Yangın, hayat, nakliyat, kaza), 8 — (Sümerbank, Etibank) 9 — (Anonim), 10 — (ticaret), (ekonomi hayatını), 11 — (tarım), 12 — (esnaf), 13 — (hükûmet), 14 — (kapitallerini), (ticaret ortaklığı), 15 — (Millî Reasürans), 16 — (D), 17 — (Y), 18 — (D), 19 — (D), 20 — (Y), 21 — (Y), 22 — (4), 23 — (2), 24 — (3), 25 — (2), 26 — (2), 27 — (3), 28 — (1), 29 — (4), 30 — (1, 3, 4).

ÜNİTE: 2 — Geniş Çevremizin İdaresi:

1 — (Muhtara), 3 — (8-12), 4 — (Bucak Müdürü), 5 — İlköğretim Müdürü), 6 — (Kaymakam), 7 — (İl genel meclisi, 4), 8 — (67), 9 — (4), 10 — İlcelerin nüfusuna göre), 11 — (köydür), 12 — (para), 13 — (1000), 14 — (muhtar), 15 — (Bucak Müdürü), 16 — adalet, askerlik), 17 — (tahrirat kâtibi), 18 — (Vali), 19 — (İlce), 20 — (D), 21 — (Y), 22 — (Y), 23 — (D), 24 — (Y), 25 — (1), 26 — (3), 27 — (2), 28 — (3), 29 — (3), 30 — (2).

ÜNİTE: 3 — Trafik Bilgileri:

1 — (1953), 2 — (İçişler Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü), 3 — (Bölge Trafik Zabıtasının), 4 — (Umumî parklar yaptırırlar), 5 — (Belediye), 6 — (90), 7 — (Sağ tarafından), 8 — (Yaya kaldırımında), 9 — (Taşıtların), 10 — (Trafik Zabıtasına), 11 — (Trafik Zabıtası), 12 — (Belediyeler), 13 — (Sağdan), 14 — Trafik Zabıtasının), 15 — (Çok yakından), 16 — (Yolcu), 17 — (İl Trafik Komisyonu), 18 — (Sürücülerle), 19 — (Y), 20 — (D), 21 — (D), 22 — (D), 23 — (Y), 24 — (Y), 25 — (Y), 26 — (Y), 27 — (2), 28 — (2), 29 — (2, 3, 4), 30 — (1).

ÜNİTE: 4 — Millet Topluluğu:

1 — (Vatan birliği, dil, tarih, duygu ve düşünce, ülkü birlikleri), 2 — (Olmaz), 3 — (ATATÜRK), 4 — (Üç, monarşi, oligarşi, demokrasi), 5 — (Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir), 6 — (9 madde), 7 — (Kanun yapma, yürütme, yargı), 8 — (3), 9 — (Birinci madde), 10 — (1877), 11 — (1921), 12 — (ülküye), (millet), 13 — (28 Nisan 1960), 14 — (hızla), (ilerlemek), 15 — (Anayasa), 16 — (padişahın), 17 — (Türk gençliğine), 18 — (Kurucu Meclis), 19 — (Y), 20 — (D), 21 — (Y), 22 — (Y), 23 — (D), 24 — (D), 25 — (D), 26 — (Y), 27 — (1, 3, 6), 28 — (2), 29 — (4, 5), 30 — (1).

ÜNİTE: 5 — Devletin Kanun Yapma Görevi:

1 — (1876), 2 — (Kurucu Meclis), 3 — (Millî Birlik Komitesi), 4 — (1 Kasımda), 5 — (Anayasa Mahkemesi), 6 — (Cumhurbaşkanı), 7 — (450), 8 — (Halk),

9 — (30), 10 — (Altı yıl), 11 — (Beş ay), 12 — (Bakanlar Kurulu), 13 — (Yasama dokunulmazlığı), 14 — (Milleti), 15 — (Siyasî Parti Gurupları), 16 — (Cumhuriyet Senatosu), 17 — (Uymak), 18 — (Bütçe Kanunu), 19 — (Resmî Gazete'de), 20 — (Y), 21 — (Y), 22 — (D), 23 — (D), 24 — (Y), 25 — (D), 26 — (Y), 27 — (3), 28 — (2), 29 — (1), 30 — (3).

ÜNİTE : 6 — Devletin Yürütme Görevi :

1 — (Bir seçim dönemi, 4 yıl), 2 — (Cumhurbaşkanı), 3 — (15 üyeden), 4 — (Adalet Bakanlığına), 5 — (Maliye Bakanlığına), 6 — (Bayındırlık B.), 7 — (Ticaret B.), 8 — (Koruma, tedavi), 9 — (Çalışma B.), 10 — (Sanayi B.), 11 — (C. Senatosu Başkanı), 12 — (Cumhurbaşkanı), 13 — (Güvenini), 14 — (Sorumludurlar), 15 — (barışta), 16 — (İçişleri B.), 17 — Eğitim ve öğretim), 18 — (D), 19 — (D), 20 — (Y), 21 — (Y), 22 — (Y), 23 — (Y), 24 — (2), 25 — (3), 26 — (1), 27 — (3), 28 — (2), 29 — (3), 30 — (2, 3, 6).

ÜNİTE : 7 — Devletin Yargı Görevi :

1 — (7), 2 — (üç), 3 — (iki, Sulh Hukuk, Asliye Hukuk), 4 — (üç, âdi, taksiratlı. hileli iflâs), 5 — (kanunların bir ceza ile karşıladığı iş ve dayanışlardır), 6 — (Bir hafta), 7 — (bulunmaz), 8 — (Ticaret M.), 9 — (üç, Sulh Ceza, Asliye Ceza, Ağır Ceza), 10 — (Asliye Hukuk), 11 — (yerine getirildiği), (ceza gördüğü), 12 — (delil), 13 — (suç), 14 — (kabahat), (cürüm), 15 — (Yargıtay), 16 — (kanunlar), 17 — (bağımsızdırlar), 18 — (avukatlar), 19 — (baro), 20 — (açıktır), 21 — (D), 22 — (Y), 23 — (D), 24 — (Y), 25 — (D), 26 — (2, 3, 5), 27 — (1), 28 — (3), 29 — (3), 30 — (2).